

Шъхьэлэхьо С.Г., Мурад Г.А., Бгъошэ З.Б.

УЗІЭПЫЗЫЩЭРЭ АДЫГАБЗ

Апэрэ Іахьэр

*Адыгэ Республикэм гъэсэныгъэмрэ шлэныгъэмрэкІэ
и Министерствэ бгъэфедэмэ хъунэу елътэ*

Мыекъяупэ
2012

УДК 811.352.3
ББК 81.2АД61
У-19

Научнэ редакторы р
филологие шлэныггэхэмклэ докторэу, профессорэу

Бырсыр Батырбий

Рецензенты р

филологие шлэныггэхэмклэ кандидатэу, доцентэу **Кьунэ Мир**

**У-19 Узіэпызыщэрэ адыгабз / С.Г. Шъхьэлэхъо, Г.А. Мурад,
З.Б. Бгъошэ. – Мыекъуапэ, 2012. – 164 н.**

ISBN 978-5-9703-0373-3

Іэпылэггум фонетикэм, лексикэм, лексикологием, гуцылэггэпсыным, бзэ лгэпсэ гуцылэхэм ыкӀи бзэ Іэпылэггум гуцылэхэм афэггэхьыггэ гэгэцкӀэнхэр кьыдэхьаггэх. Узіэпызыщэрэ адыгабз зыфилорэм акӀуггэ грамматикэ материалым иггэпытэжьын теггэпсыхьаггэу ІофшӀэн гэгшӀэггонхэр кьыдэхьаггэх: шарадэхэр, кроссвордхэр, ребусхэр, криптограммэхэр, сэмэркгэу зыхэлъ упчӀэхэр, джэзгукӀэ зэфэшхьафгэу зэхапцэмэ хгущтхэр.

Іэпылэггум гурьт еджапӀэм имызакгэу, апишгэрэ еджапӀэм ащезггаджэхэрэми аггэфедэн алгэкӀыцт. Адыгабзэм фэггэхьыггэ олимпиадэхэм, кружоккэм, пчыхгээзэхьэхэм мы Іэпылэггум кьыдэхьэггэ творческэ ыкӀи узылэпызыщэрэ гэгэцкӀэнхэр ащыбггэфедэшгущт, бзэм дэлажгэхэрэмкӀэ Іэрыфэггэу щытыцт, ишӀуаггэи кгэкӀоцт.

УДК 811.352.3
ББК 81.2АД61

ISBN 978-5-9703-0373-3

© С.Г. Шъхьэлэхъо, Г.А. Мурад, З.Б. Бгъошэ, 2012
© Оформление. ООО «Качество», 2012

Дэтхэр

Гуцылал	4
<i>Фонетикэр</i>	6
<i>Лексикэр</i>	26
Мэхьэнабэ зилэ гуцылэхэр	26
Омонимхэр	29
Омофонхэр. Омографхэр	38
Синонимхэр	38
Антонимхэр	42
Фразеологизмэхэр.	49
Жъы хъугъэ гуцылэхэр	60
Лексикографиер	64
<i>Гуцылэгъэпсыныр</i>	76
<i>Бэз гуцылэхэр</i>	86
Пкъыгъуацлэр	88
Плъышгъуацлэр	99
Пчъэгъацлэр	110
Цлэпаклэр	125
Глаголыр	131
Причастиер	145
Наречиер	150
<i>Бэз лэпылэгъу гуцылэхэр</i>	155
Литературэр	158
Джэуапхэр	159

Гуцылан

Бээр зэбгээшлэным мэхьанэшхо ил. Адыгабзэм клэлээджаклохэр фэцаггэу нлуггэнхэмклэ анахь ншээрлг шгхьалэу зэшлохыггэн фаер кытклэхгухээрэ нибжсьыклэхэм шлэныггэ куухэр алэклэлгэу, яжабзэ цэрыоу, яныдэлгфыбзэ шу алгээггэу нлуггэнхэр ары. Ацклэ «Узлэнызыщэрэ адыгабз» зыфилорэ лэнылэггур амалышлоу цыт.

Авторхэм гурыт еджаплэм программэу цылэр лгэпсэу аштагг, ахэр мы аужрэ илгэсхэм адыгабзэмклэ кыдэклыггэ учебникхэм арыггэозаггэх. Кээлоггэн фае, а учебникхэм мы тхылгыр зэратеглырэр. Лэнылэггум уреджэнэу ггэпсыггэн, ау аклуггэ грамматикэ материалым иггэпытэжсьын теггэпсыхьаггэу лофшлэн ггэшлэггонхэр кыщатыгг. Гуцылэм пае, шарадэхэр, кроссвордхэр, ребусхэр, криптограммэхэр, сэмэркгэу зыхэлг упчлэхэр, джэгуклэ зэфэшгхьафгэу зэхапцэмэ хгущтхэр... Ац нэмыклэу лексикографием фэггэхьыггэ упчлэхэр кыдэхьагг. Гуцылэлгэ лгэпкгэу цылэхэр зэрэгощыггэхэм авторхэр кгатегуцылэ. А пстэур уемызггэу, узлэпицгэу адыгабзэр зэбгээшлэным фэлорышлэх, клэлээджаклохэм ягулгытэрэ ягупшысэрэ нахь чан ешлы, епсыхьэх.

Ггэцэклэнэу лэнылэггум кыщытыггэхэр класс пэпчг теггэпсыхьаггэу цызэтеутыггэн. Арышг, клэлэггэаджэм аклурэ темэм елгытыггэу ыгггэфедэмэ хгущт материалыр ежг-ежгырэу кгыхихын фае.

Лэнылэггур лэхьитлу мэхг. Мы тхылгыр апэрэ лэхг. Мыщ фонетикэм, лексикэм, лексикологием, гуцылэггэпсыным, бзэ лгэпсэ гуцылэхэм ыкли бзэ лэнылэггэу гуцылэхэм афэггэхьыггэ ггэцэклэнхэр кыдэхьаггэх. Ятлонэрэ лэхгэм синтаксисымрэ стилистикэмрэ афэггэхьыггэ лофшлэнхэр кыдэхьащтых. Кгэтыггэ лофшлэнхэр адыгэ гуцылэггжгхэм, хырыхыхгэхэм кгахэхыггэх. Ац нэмыклэу титхакломэ яусэмэ ащыц пычыггэхэр, япроизведениемэ кгахэхыггэ гуцылэхыггэхэр тхылгым цыгггэфедаггэх. Гуцылэлгэ лгэпкг зэфэшгхьафгэу кгэщытыггэу гуцылэ шгуашэхэр зэрищыклаггэм теггэпсыхьаггэу кгэтыггэх.

Адыгабзэм ишгэфхэм язэггэшлэн, гурыт еджаплэм цыклаггэу фэхгухэрэм ядэггээзыжсьын мы тхылгыр клэлэггэаджэхэм лэнылэггэу

афэхуцт, ашгэрэ еджапIэм адыгэ филологиемрэ культурэмрэ яфакультет щеджэрэ студентхэу практикумыр зээгашIэхэрэм аггээфедэн алгэкIыцт.

Адыгабзэм фэггэхьыггэ олимпиадэхэм, кружокхэм, пчыхьэээхахьэхэм мы IэпыIэггум кьыдэхьэггэ творческэ ыкIи узIэпызыщэрэ гээцэкIэнхэр ащыбггээфедэштуцт, ишуагги кээкIоцт.

Тхылгыр апэрэу кьыдэкIы, щыкIаггэ горэхэр кьыхэкIынкIи хгун, адыгабзэм играмматикэ иIофыггэ пстэури лыкIахьэу икгоу кьыщызэхэфыггэ пIон пIгэкIыцтэп, апэрэ лгэбэкту дзыггор сыдиггокIи кгин. Арышг, тхылгыр зыггээфедэцтхэм щыкIаггэу «УзIэпызыщэрэ адыгабз»-эм халггэггохэрэр кьыхаггэцэу, ахэмэ ядэггээзыжьынкIэ яшIошIхэр, яшIоиггэоныггэхэр кьыраIуалIэу кьытлггэггэлэсмэ гуапэ тщыхтуцт.

IэпыIэггур кIэлэеггаджэхэми, студентхэми, кIэлэеджакIохэми аггээфедэн алгэкIыцт.

Авторхэр

Фонетикэр

*Бзэм хэт макгэхэр зээггэшлэрэ шлэныггэм фонетикэ рало.
Зэдэштаггэ зэклэлгыклоклэ ггэнэфаггэ ялзу буквэхэр
(хьарыфхэр) зэрээхэтым алфавит (хьарыфылг) рало.*

Гущылэжгхэмклэ адыгэ хьарыфылгэр

*Гущылэжгхэмклэ кэатыггэ хьарыфылгэм шгукгедж. Мыщ фэдэ
хьарыфылгэ зэхэжгуггэуцу.*

А – Акгылым уасэ илэп, ггэсэнэггэм ггунэ илэп.

Б – Бзылгфыггэ зыдэщытым сэр щырахырэп.

Г – Гыклэрэр янэ дэжг мэкложгы.

Гу – Гуггэр ггашлэм ыкгош.

Гг – Ггэсэнэггэр мыклодыжгыын былым.

Ггу – Ггусэ дэй нахы, лэшэ дэггу.

Д – Дахэ заплорэм дахэ кгыуеложгы.

Дж – Джэгур уджклэ аублэ, уджклэ аухыжгы.

Дз – Дзыонэкклэ зандэу уцурэп.

Е – Етхьорэр ггэсэггешу.

Ж – Жэкклэ маис, лэкклэ сэмэгу.

Жг – Жгы дэггу зыдэщымылэм, ныбжгыкклэ дэггу щылэп.

Жгу – Жгуагггом ынэ имысымэ гуих.

Жг – Жгыбггэ кгемыпщэу кгурэ сысырэп.

З – Зигущылэ клэклым ыбзэ лэшу.

И – Иинагггэ фэдиз иделлаггг.

К – Кон нэкклэ нахы, хэтэ нэкклэ.

Ку – Куохьяур зыщыбэм акгылыр щымакклэ.

Кг – Кгьарыушхо нахы, акгылышху.

Кгу – Кгуаер цынэу афызы, пшгашггэр фызыгггэу аггасэ.

Кклэ – Кклэлэр бэрэ бгггэуджми янэ кгаджэмэ кложгыын.

Кгу – Кгуачклэ зимылэр цоп, клэ зимылэр шэп.

Л – Лажгэрэр ляхыинчггэ хгурэп.

Лг – Лгэпсэ зимылэ чгыгрэ шгггэгггу зимылэ цыфрэ.

Лл – Ллы фэдэр бэдэд, ллы дэдэр зырыз.

М – Машэ зытгырэр машэм ефэжгы.

Н – Нэбгырищ ашлэрэр шгггэфы хгужгырэрэп.

О – Ошлум умыггготырэр уаем бггготыжгыщтэп.

П – Псэр ащэ, напэр ащэфы.
ПІ – ПІэ оутхыпкыкІэ пІэбжъанэ пызына.
Пу – Пуур къэзыхьырэр нахьышлум щэгугъу.
Р – Римыхьылагъэ лышлу хъурэп.
С – Сабый зэрымысым насып илъэп.
Т – Тыгъужъым лы ыгъотмэ, псы ыгъотыжърэп.
ТІ – ТІы дзыгъуакІэми зы гъэжъые мэшІэжъы.
ТІу – ТІу зэгуахъэмэ къарыу.
У – Удэгъуныр къин, удэиным зи къин хэлъэп.
Ф – Фэмыфым Іоф пстэури шІохьылъ.
Х – Хэти Іушэу къэхъурэп.
Хъ – Хъаныр техъагъу-текІыгъу.
Хъу – Хъупхъэр хъопсагъо.
Хь – ХьакІэм къэкІоныр иІоф, кІожьыныр бысымым иІоф.
Ц – Цы Іуданэм цу егъэлъэпао.
Цу – Цу хъуцтыр шкІээзэ къэошІэ.
ЦІ – ЦІыфым икІуапІэр икІодыжъыкІ.
Ч – Чапычыр зымылътэрэр чапыч Іуасэп.
Чъ – Чъыг закъор мэзы хъурэп.
ЧІ – ЧІым зы ептымэ шъэ къыуетыжъы.
Ш – Шэсырэ пстэури шыоп.
Шъ – Шъхъэм акъыл имылтымэ лъэр мэулэу.
Шъу – Шъузышлу илІ цІэрыу.
ШІ – ШІыхъафыр бын гъэунэжъ.
ШІу – ШІу зыфапшІэрэм емыхъоныжъ.
Щ – Щыгъынышлу зыщыгъым шІуфэс лые рахы.
Ы – Ыужрэ акъыл нахьы, ыпэрэ акъыл.
Я – Янэ-ятэхэм афэмышлум бынышлу фэхъу хабзэп.
І – Іазэм мэзахэ иІэп.
Іу – Іуагъэ зимыІэм шъыпкъагъи иІэп.

УпчІэмэ яджэуапхэр къэтэжъугъэгъот!

1. Адыгабзэм хъарыф тхъапша хэтыр?
2. Мэкъэзецэ тхъапша хэтыр?
3. Мэкъэзецэ къызэрыкІо тхъапша хэтыр?
4. Мэкъэзецэ зэхэлъ тхъапша хэтыр?
5. Тамыгъэу **Ъ** – хъарыф тхъапша ыгъэпсырэр, ахэр сыд фэдэха?
6. Тамыгъэу **Ь** – хъарыф тхъапша ыгъэпсырэр, ахэр сыд фэдэха?

7. Тамыгъэу **I** – хьарыф тхьапша ыгъэпсырэр, ахэр сьд фэдэха?
8. Хэта зэхэзгъэуцуагъэр адыгэ алфавитыр (адыгэ хьарыфылъэр)?
9. Тамыгъэу **У** – хьарыф тхьапша къыгъэпсырэр?
10. Сьд фэдэ хьарыфа урыс алфавитым хэмытыр?
11. Сьд фэдэ макъэха жэрылокIэ къатIохэу, ау хьарыфылъэм къыщымытыгъэхэр?
12. Сьд фэдэ хьарыфа пчъэгъацIэр къэзгъэлъагъорэр?
13. Сьд фэдэ гущыIа мэкъитIукIэ къэIуагъэу зы хьарыфIэ къэтыгъэр?
14. Сьд фэдэ хьарыфха макъэ зимыIэхэр?
15. Хьарыф тхьапш хъура гущыIэжъхэмкIэ къэтыгъэ хьарыфылъэр?
16. Сьд фэдэ хьарыфха, тамыгъэха хьарыфылъэм хэмытхэр?

ШъошIа шъо?

Тхыгъабзэр адыгэмэ яIэ зыхъугъэр революцием ыуж. Тхыгъабзэм ылъапсэр алфавитыр ары. Адыгэ тхыгъабзэм иуцун лъэхъанищмэ япхыгъ.

Апэрэ лъэхъаныр – 1918-рэ илъэсым къыщежъэшъ 1927-рэ илъэсым нэсы. Мы уахътэм тхыгъабзэм лъапсэу иIагъэр араб графикэм техыгъэ алфавитыр арыгъэ. Ар Бэугъу Ахъмэд зэхигъэуцогъагъ.

ЯтIонэрэ лъэхъаным 1927–1937-рэ илъэсхэр къыхеубытэх. Мы уахътэм алфавитыр латин графикэм техыгъэу щытыгъ. Алфавитыр зэхэзгъэуцуагъэр дунаим щызэлIашIэрэ шIэныгъэлэжъэу Н. Ф. Яковлевыр ары.

Ящэнэрэ лъэхъаныр 1938-рэ илъэсым къыщежъэ, джы тызхэт уахътэм нэс къыхеубытэ. Джы тилъэхъан дгъэфедэрэ алфавитыр урыс графикэм техыгъэу Н. Ф. Яковлевымрэ Д. А. Iэшъхэмафэмрэ зэхагъэуцуагъэр ары.

Джырэ адыгэ алфавитым графическэу къыщымыгъэлъэгъуагъэу, ау къэтIорэ макъэхэр хэтых: *шкIэ, лъэгуандж, мэхъанэ*. Адыгэ алфавитым къыщытыгъэ IупшIэ-цэ макъэу [в] зыфилорэмкIэ къыригъажъэу адыгэ гущыIэ щыIэп, ау тпэблэгъэ къэбэртэябзэм а буквэмкIэ къыригъажъэу гущыIабэ хэт: *вагъуэ* «жъуагъо», *вы* «цу», *вакъэ* «цуакъэ»... Урысыбзэм къыхэкIыгъэ гущыIэхэу адыгабзэм къыхэхъагъэхэм якъэгъэлъэгъонкIэ мы буквэр тэгъэфедэ: вагон, вокзал, винт...

Хэт пажъ псынкIэр?

Мы гущыIэхэм ахэт апэрэ мэкъэзэрэщэр къытыщыт мэкъэзэращкIэ зэблэшгухъу. Апэ гъэцкIэныр къэзыухырэм текIоныгъэр къыдехы.

ГущыIэм пае: Бэ – **пэ**

Джан -	Жъугъэ -	Ціэ -
Банэ -	Чан -	Дэ -
Жъуагъо -	Гу -	Жъэн -
Дын -	Лы -	Чъын -
Дзэ -	Дыгъэ -	Джэн -
Танэ -	Дыжъын -	Хые -
Жэ -	Шъэ -	Щы -
Пэ -	Зае -	Паю -

Хырыхыхъэхэр къашІэ!

Хэт къылон, Хэт къышІэн? КъэзышІэрэм тешъушІэн!

КІэлэегъаджэм хырыхыхъэ щырыщ кІэлэеджакІомэ тхыгъэу ареты. КІэлэеджакІом джэуапыр къышІэн фәе. Ащ ыуж гущыІәу къышІагъэр фонетическәу къызэхефы. ГущыІэм пае: Псым алырэгъу теубгъуагъ (мылы).

Мылы – гущыІәу мылы зыфІорэр пычыгъуитІу мэхъу. Ударениер ятІонэрә пычыгъом тефә.

М – [м] – мэкъээзращ, чан, зәпәмыпчъ.

Ы – [ы] – мэкъээзещ, къызэрыкІу.

Л – [л] – мэкъээзращ, чан, зәпәпчъ.

Ы – [ы] – мэкъээзещ, къызэрыкІу, ударениер тефә.

Хъарыфәу – 4; макъәу – 4; тамыгъәу – 4.

Бгъэфедәмә хъушт хырыхыхъэхэр:

1. ТикІашъо дышъэ бәщ телъ.
2. Іә зимыІә пчъәлух.
3. Пшъашъэмә якокІырылъ, фәмыфымә ялъэгукІәтын.
4. Ыгу псынкІә, зылукІэрэм рефыжъэ.
5. Ышъхъэ матә, ыпчә дахә.
6. Іаеу бзыгъә, пытәу дыгъә.
7. Нә цыкІу, пә цыкІу, джәдыкІу цыкІу зыщыгъ.
8. Къау-къау лъэрычъ, чыләр къэзычъыхъ.
9. Лыжъ цыкІу щыгъубәшх.

10. Чэушъхъэ рыкIу, нэкIу тIэтIэжъ.
11. Гъогу напцэ лъы пцIагъэ телъ.
12. ЗэшыпхъуитIу зэлъыпэгъу илъ.
13. Тэкъэжъые мэзышхо тет.
14. Цыфмэ ахэлъ, ылъэ мыкIоу дунаир къекIухъэ.
15. Чэши мафи макIо, Iапэ щиз ыкIурэп.
16. Ынэ курбы псыбэ решъу.
17. Жэм къыдэкIы, цыфым ыгу рехъы.
18. Чэу гъуанэм сьдэплъымэ, плъыжь бьн сэлъэгъу.
19. Сыхъат мыгъэпс нахъ мышIэми, игъом зэкIэ къегъэушы.
20. Чэщрэ мыгупсэф, мафэрэ зы чIыпIэ имыкI.
21. Зи къыуиIорэп, уклэмэ макIо, учъэмэ мачъэ.
22. Мэл фыжьыбэ псы ешъо.
23. Зижъуагъэ фыжьы, зичылапхъэ шIуцIэ.
24. Нэф ошъыфэ ухъумаIо, ымакъэ укъегъэушы.
25. Джэдыгу зэдзэкIыгъэ гъэпцIакIу.
26. Уеплъымэ къыоплъыжьы.
27. Ар уимыIэу зи пфалорэп.
28. Зибын пстэури цыгъуашэ.
29. ЗьтIэкIырэр мэгъы.
30. БгъэуцIыномэ мэбэгы, бгъэтIыпIэмэ мэбэгы.
31. Фабэ хъумэ ехъыжьагъ, чъыIэ хъумэ мэды.
32. Мэзым къыхэкIы, къуракIэ ешыпы.
33. НэтIэрыдз, лъэрыдзын, уео пэтми мыуз.

Нэрынэ – нэрын (джэгуки)

КIэлэегъаджэм е джэгукиэр зезыщэрэм зы пкъыгъуацIэ пэублэ шъуашэм итэу къело ыкIи еджакIом аужрэ пычыгъомкIэ къыригъажъэу псынклэу пкъыгъуацIэ къылон фае. Гущылэм пае: зезыщэрэм *гъатхэ* еIо къыпызыдзэрэм *тхакIо*, чэзыур зынэсырэм лъыгъэкIуатэзэ, гущылэхэр къало: клон, ныбгъу, гъунэгъу, гъунджэ, джэмакъ... Хэмыукъоу псынклэу джэуапхэр къэзтыгъэм теклоньгъэр къыдехи.

Бгъэфедэн плъэкIышт гущылэхэр: алрэгъу, жъуагъо, шIэныгъ, тхъаркъо, шъхъатехъу, мыIэрыс, чIыгу, гущыл, сыхъат, псыцу, пхъэнкIыпхъ, шъао, Iанэ, щэташъхъ, архъожъ, шъхъацыф, кIымаф, гупшыс, пшахъо.

Хэт нахьыбэ къэзытхыщтыр? (оҕжэтукл)

Охътэ гъэнэфагъэм къыклоцІ кІэлэеджакІом къытхын фае зы, тІу, щы, плы е нахь пычыгъуабэ зыхэт гущылэхэр. ТекІоныгъэр къыдэзыхырэр нахь пкыгъоцІэ гущылабэ тэрэзэу къэзытхыгъэр ары.

ЕГУПШЫС!

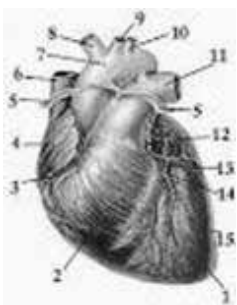
Мы сурэтхэм къагъэлъэгъорэ пкыгъохэм ацІэ къешъуІу. Сьд фэдэ хъарыфа зэкІэми ахэтыр? Сьд фэдэ хъарыфа къыпыщытыр, ацкІэ къыригъажьэу щысэхэр къэшъухьых.

ЕГУПШЫС!

Сурэтхэм шъуяплъ. Хъарыфхэу гу/гъу/гъ- зыфиІохэрэмкІэ къыригъажьэрэ гущылэхэр зы бгъумкІэ, адрабгъумкІэ хъарыфхэу къ/къу/ку къыригъажьэрэ гущылэхэр зэтеутыгъэу шъутхых.

Хяарыфылээр зыдэтлыгээ тэ гуцылэхэр тэггэнс!

КыыкIэлтыкIорэ гуцылэхэм ахэт макъэхэр кыызэрэээхэфыгээ шлыкIэм тетэу гуцылэхэр кээшгутх.

1. *Апэрэ гуцылэр: пычыгъуитIу мэхту, макъэу 5, буквэу 5, тамыгъэу 6.*

1-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ;

2-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъэээращ, чан, зэпэпчъ;

4-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

5-рэ макъэр: мэкъэээращ, чан, зэпэмыпчъ.

2. *ПычыгъуитIу мэхту, буквэу 4, макъэу 4, тамыгъэу 4.*

1-рэ макъэр: мэкъэээращ, чан, зэпэмыпчъ, сонорн;

2-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъэээращ, чан, зэпэпчъ;

4-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу.

3. *ПычыгъуитIу мэхту, буквэу 5, макъэу 5, тамыгъэу 7.*

1-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ, чыйзэфэшIыгъ;

2-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъэээращ, чан, зэпэмыпчъ, сонорн;

4-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

5-рэ макъэр: зэращ, чан, зэпэпчъ.

4. *ПычыгъуитIу мэхту, буквэу 4, макъэу4, тамыгъэ 6.*

1-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ, чыйзэфэшIыгъ;

2-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ, чыйзэфэшIыгъ;

4-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу.

5. *ПычыгъуитIу мэхту, буквэу 5, макъэу5, тамыгъэу 5.*

1-рэ макъэр: мэкъэээращ, чан, зэпэмыпчъ, сонорн;

2-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ;

4-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ;

5-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу.

6. *ПычыгъуитIу мэхту, буквэу 4, макъэу 4, тамыгъэу 6.*

1 рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ, чыйзэфэшIыгъ;

2-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъэээращ, дэгу, зэпэпчъ;

4-рэ макъэр: мэкъэээещ, кыызэрыкIу.

7. *ПычыгъуитIу мэхъу, буквэу 4, макъэу4, тамыгъэу 4.*

1-рэ макъэр: мэкъээзращ, чан, зэпэмыпчъ, сонорн;

2-рэ макъэр: мэкъээзеш, къызэрыкIу;

3-рэ макъэр: мэкъээзращ, чан, зэпэпчъ;

4-рэ макъэр: мэкъээзеш, къызэрыкIу.

8. *Зы пычыгъо мэхъу, буквэу 4, макъэу 4, тамыгъэу 5.*

1-рэ макъэр: мэкъээзращ, дэгу, зэпэпчъ;

2-рэ макъэр: мэкъээзращ, дэгу, зэпэпчъ;

3-рэ макъэр: мэкъээзеш, къызэрыкIу;

4-рэ макъэр, мэкъээзращ, дэгу, зэпэпчъ.

МЭКЪЭИУЖЪУХЭР

Къэтыгъэ текстым мэкъэIужъу зыхэт гущылэхэр къыхэшгъутхыкI. Гущылалгэр жгъугъэфедээ, зимэхъанэ шгъумышIэрэ гущылэм къикIрэр зэжгъугъашIэ.

Іанэ, Іушгъхъэ, хэкужъ, нэшхъэйгъу, ІэплъэкI, чыІун, унэ, къуашгъо, ондырыхъу, Іэшгъхъэтет, онэгупс, огъурцыз, мэIу, мэщIус, чынакI, мэкъу, мыхъур, огъу, Іэрам, лэгъуп, Іэуж, кушгъэ, кусэ, уае, кудэ, цубжгъэ, зэжгъу, щыбзэ, чIыхъумбый, ІурыІупчъ, Іэшгъхъэбэлагъ, шIыхъаф, уанэ, щыуан, хъарашкI, цэлдау, отэкъ, отабэ, цунды, цэгэналъ, чэщтеу, шыкIэпщын.

Хэт нахыбэ къытхын?

ТэшIа тэ псыхъуацIэхэр?

ТэшIа тэ чылацIэхэр?

ТэшIа тэ къэлацIэхэр?

Тыкъэзыуцухъэу тибайныгъэхэр!

Охътэ гъэнэфагъэм къыклоцI къэтыгъэ хъарыфхэмкIэ къыригъажгъэхэу чыпIацIэхэр къэшгъутх. Нахыбэ къэзытхырэм текIоныгъэр къыдехы.

П -

ДЖ -

ХЬ -

М -

Къ (Къу) -

Шарад

Шарад – мыр хырыхыхь, гъэбылгыгъэ гущылэр Iахъэ-Iахъэу зэхэт, Iахъэ нэпчъ гущылэ нсэу мэхъу. Тыгу етыгъэу теджэ ыкIи джэуаныр къэтэты. Гъэбылгыгъэ гущылэхэр тэрэзэу къэзылорэм текIоныгъэр къыдехы.

1. Апэрэ пычыгъор – мэзым къыхэкIэ
ЗэкIэми тэшIэ, тигъатхъэу тэ тэшхы.
ЯтIонэрэ пычыгъор – пчъэгъацI,
Гущылэу дгъэпсыгъэр мэзым щэпсэу.
2. Цыфыр маплъэ апэрэ пычыгъомкIэ,
Игуапэу ешъо ятIонэрэ пычыгъом.
Зэхихрэр гукъаошъ ар кIелъэкIыкIы
Сыд гущыIа зигугъу тэ къэтшырэр?
3. Мафэр кIомэ ар къытфэсы –
Джары апэрэ пычыгъор.
КъыкIэлъэкIо хъацIэ-пIацIэхэр зышыпэу,
Тэ зишIуагъэ къытэзгъэкIрэр.
Тэ гущылэу къэдгъэпсыгъэр
ШIункIы хъумэ къэтэлъэгъу.
4. Щэрэхъхэр кIэтэу шыхэр кIэшIагъэу
Iэгум къыдэхъэ апэрэ пычыгъор.
ТIокIыр тэштэшъ тфыкIэ
ЯтIонэрэ пычыгъор тэгъэпсы.
Гущылэу дгъэпсыгъэм
Сабыир IэшIоу щэчъые.
5. Нанэ IэшIоу мэпщэрыхъэ,
А пычыгъор тэ къытэу.
Къэтлгытэнэу едгъэжъагъэшъ,
АщкIэ пчъагъэр къетэгъажъэ.
6. Мы гущылэу къэдгъэпсыщтым,
Хэтэлъагъо тызэшъоштыр!
Ащ нэмыкIэу хэтэлъагъо
Цыфым хэлъэу лъыр къезфэкIрэр.
Къыпыгъахъ лъэкъуищэу
Гъомлапхъэхэр зытетыр.
7. ПычыгъуитIоу ар зэхэт,
Узэшъоштыр – зы гущыл.
ЯтIонэрэр – щагубзыу,

Ар мэкIэцIышъ, тэ тэгушо.
Зэхэтэлъхъэ гущыIитIу,
А гущыIэр щесы псым.
Тэ тищагуи ар щэпсэу.

Дэгъоу тэша хъарыфылъэр (алфавитыр)

*Хэт нахъ псынклэу, нахъ тэрээу
ГъэцэкIэныр къытфишIын!*

Зеклошыу хъакIэу къытфэкIуагъ ыкIи тамыгъитIу Iоф адэтшIэнэу къытфихыгъ. Зы тамыгъэм дэгъоу тыщыгъуаз, сыда пIомэ урысыбзэми, адыгабзэми ташыIокIэ. Адыгабзэм хэт тамыгъэу, ащ ыIыгъри зэдгъэшIагъ. Адыгэ алфавитыр *Зеклошыу* дэгъоу ешIэ, тамыгъэ пэпчъ къыгъэпсырэ буквэ зэхэлъхэм ар ащыгъуаз. Адыгэ алфавитым хэт буквэ зэхэлъхэр тэшIэмэ ыуплгъэкIунэу мы тамыгъэхэр *Зеклошыу* къытфихыгъэх. Тамыгъэ пэпчъ къыгъэпсырэ буквэ зэхэлъхэр тэ тхынэу *Зеклошыу* къыкIэлъэIу.

КIэлэегъаджэм тхъапэм тетхагъэу къарегъэлъэгъу.

Ъ

I

Классым ис кIэлээджакIохэм купитIоу загощы. Зы купым **Ъ**-м, адрэхэм **I** -м къагъэпсырэ буквэ зэхэлъхэр къатхы.

Куп пэпчъ буквэ зэхэлъэу агъэпсыгъэхэмкIэ: а) къыригъажьэу гущыIэ щырыщ къатхы: *гъатхэ, хъэрен, шъао...; кIалэ, шIэныгъ, чIыун...;* б) буквэ зэхэлъэу агъэпсыгъэхэмкIэ ыухэу: тхъубартI...;¹ тхылъ...

ЗэкIэми апэ гъэцэкIэныр тэрээу зышIырэм текIоныгъэр къыдехы.

Хэт нахъ псынклэр?

Классым ис кIэлээджакIохэр зэкIэ зэнэкъокъум хэлажьэх. КIэлээджакIохэм купихэу загощы ыкIи ашIэрэ лъэпсахэхэр (суффиксхэр) агу къагъэкIыжы. Купым пащэ хедзы.

Зеклошыу ыгъэхъазырыгъэ лъэпсахэхэр зытетхэгъэ тхъапэхэр Iанэм телъых. Купым ипащэ тхъапитIу ештэ, купым иIофшIэн регъажьэ. Къыхахыгъэ лъэпсахэхэм къагъэпсырэ гущыIакIэхэр къатхы. Нахыбэ птхы къэс нахышIу, сыда пIомэ зэнэкъокъогъу купхэм къамылогъэ гущыIэхэр пащэм къыIо къэс зы балл икуп

¹ ТхъубартI – тхъу цIынэ мыдый.

къыфехы. ГуцылакIэхэр нахыбэу зыгъэпсырэ купым теклоныгъэр къыдехы. Гуцылэм пае:

-Гъу

еджэгъу, шхэгъу, гуцылэгъу, пшгъэшгъу, гъоогъу...

Бгъэфедэшт лъэпсахэхэр (суффиксхэр).

-ШI

-Щ (э)

-Е

-ПI

-Шгъу

-Пс

-Жгъый

-Лъ

**-Iу
-Iо**

-Бз

-КIо

-Хъо

ЛЪЭОЯНЭМ ТЫКЪЕХЫЗЭ...

Пхъанэмэ чыйзэфэшIыгъэ макъэхэр арытхагъэх. Зезыщэрэр гуцылэу гъэбылтыгъэм мэхъанэу илэм къеджэ, кIэлэеджакIомэ гуцылэр къашIэ ыкIи пхъанэм ратхэ. КIэлэеджакIомэ гуцылэу къашIагъэхэр къызфагъэфедэзэ гуцылэхыгъэхэр зэхагъэуцо.

- *Сыд фэдэ макъэхэр ара чыйзэфэшIыгъэкIэ тызаджэрэр?*
- *ЧыйзэфэшIыгъэ макъэхэр сыдэуцтэу къэIуагъэха?*

I.

1	I						
2	л I						
3		л I					
4	ч I						
5	кI						
6				пI			
7	кI				кI		
8						шIу	
9		I				пI	
10	кI				цI		кIу
11			тI				
12	кI						
13			шI				

1. Цыф Іэпкъ-лэпкъым ыцІ.
2. «Хульфыгъ» нэмыкІэу кызэрэпощтыр.
3. Тур тукІэ пштэмэ кычІэкІрэр.
4. Тыгъэм ... кыегъэнэфы.
5. Фыжышъо.
6. Шъхъэм хэлъ. Шъхъэхадэ.
7. КІэлэ ныбжыкІ.
8. Гъогу тетыр ары.
9. Гум зызшигъэпсэфырэ чыпІ. Унэр ... гъэпсыгъэ.
10. Сабый цыкІу.
11. Кызэуихыгъ. Чыгыр...
12. Сабыйхэр регъаджэ.
13. Бзэр зэзгъэшІэрэ шІэныгъэр.

II.

1	тІ								
2			цІ						
3			кІ						
4				пІ					
5		кІ							
6	пІ								
7	кІ							кІу	
8	шІ								

1. Псэушъхъэ, мэлхэм ахэт.
2. Лэжыгъэр зышхырэ хъэцІэ-пІацІ.
3. Лым ... шІуцІэ гъэщыгъэ тет.
4. Джанэм дахэу тыридэжыгъ.
5. Тхъапэхэр ешхы, чыгъ хъамлыу.
6. Пастэ ашынуэ агъэЫлтыгъэр.
7. ЕджапІэм щеджэрэм етІорэр.
8. Ушэтынхэр ешы, тхылъхэр етхы.

Сэмэркъэу зыхэлъ хырыхыхъэ унчІэхэр

1. Сыдэуштэу «мафэр» кыыригъажьэра?
2. Сыда «тичІыгу» ыкІэ щытыр?

3. Сыд фэдэ гущыла мэкъээрэщишгъэ зыхэтыр?
4. «Къандж»-ым ыкI, джаем ып.
5. Сыда «мылэрыс»-эм ыгузэгу илгыр?
6. *Хабзэм хэлъ, хатэм хэт,
Тхылъым хэтэлъагъо, мэзым къыхэмышц.*
7. *Псыхъоу чъэрэм хэтэлъагъо,
Псэлъыхъоу къакlorэм игъус.
Къэбар гущылэм ар хэмыт
Хъохъу гущылэм ар къыхэщы.*

ХЫРЫХЫХЪЭХЭР

*Хырыхыхъэхэр тэ къэтэшIэ
Пхъанэм тефэу ар етэтхэ!
Зигулъытэ анахъ псынклэм
Чылэгъуишгъэ тэ еттын!*

Мы джэгуклэм зэкIэ клэлэеджакlorхэр хэлажъэ. УпчIэм джэуапыр щыгъэбылгыгъ. Ар къэпшIэныр ары джэгуным пшгъэрылгъ шгъхьалэу илэр. Джэгуныр аублэным пае щысхэм зыкъалгытэ. ЛыытакIэм иаужрэ гущылэ зытефэрэр хырыхыхъэхэм къяджэ. Щысхэм джэуап тэрэз къызаткIэ, ар пхъанэмэ аратхэ. Пхъанэмэ гущылэу ащыгъэбылгыгъэхэр зэкIэ къызашIэкIэ, зезыщэрэм гъэцэкIэн клэлэеджакlorмэ ареты. *КIэ-, цIыкIу-, шхо-, бын-, цыр-* зыфилохэрэр жъуггъэфедзэ, гущылакIэхэр къэжъуггъэпс.

1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									

1. Ынэ курбы псыбэ решгъу.
2. Унэ шIункIым пшгъашгъэр исэу, мастэ ымылыгъэу махъэ, машгъэ.

3. ЗыкIэ зылъэшъоу, зышъо зипый.
4. Ыпэ – бжъэ,
Ыбжъэ – лы,
Ыл IэшIу,
ИшIу – щыпсы.
5. Шъхъантэм тесмэ тхъаркъо, зикъудымэ къэплъан.
6. Ышъхъэ ины, ынэ цIыкIу, хылыабэ зэрехъэ.
7. Хырыхыхъэ нэмытI,
Зынэ къитIымыкIрэр.
8. ЗытхъакIумэ цацэ,
Зыпэ сырын,
Зынэ жъуагъо,
Зыгу махэ,
Пхъэлъэдыим егъу,
Гугъу хэмыкI,
ЗыкIэ залэ,
Зыл мае,
Къеорэр зыфэмыгъу,
Губгъор зиун.

IурыIунчъэхэм тыкъяджэ ахэр дгъэжъыизэ къэтэлIо!

*IурыIунчъэхэм ипчъэ лъапсэ
Псэлъэ лъапэм зыщычIесэ,
ЗикIэсэни жъы хэлъасэр
Сэшхо пакIэу чIылъэм щесы.*

1. Апсы плъыжъыбзэм псы изыбзэу ит.
2. Ари къэраны джыф, ари цIыфы кIэкI, джэдыгу щэкI зыфачъ.
3. Бадзэ спIытIри сытIыс, чэм тIысри сытэдж.
4. Къачъэ, къачъэ сикъэбыжъ, сикъэбыжъэу сикъулэжъ.
5. ПкIэгъолэшъо кошъо шхъуантIэм дарие шхъуантIэр ишы шхопс.
6. Хагъо, шкIагъо: хагъор щытми, шкIакIэр сэшх.
7. Шы шIуцIэшIум лы шIуцIэшIу тес.
8. Къамылыбжъэ плъыжъыбзэмэ щыбжъыишъхъэ плъыжъыбзищ арылъ.
9. Iанэ, Iанэ, Iаний, пэнэ мин пэнашъхъ.
10. ДжэмышхыкIэ кIыхъэ-псыхъэ, щэ къесхъакIи зэ зыIуслъхъи.

Гүмэт, Щэриф, Шыгъотыжь, Якъуб, Мэлэйчэт, Мэзагъу, Гулээ, Назыр, Хъабидэт, Къэрэлхъан.

Мыр пшлэмэ гъэшлэгъоны!

Хэтрэ цыфи цлэу фаусыгъэм къиклырэ мэхъанэр ышлэ шлоигъоу уахътэ къеклы. Ижъыклэ цыфым итеплэ, идагъо, ишыклэ-гъэпсыклэ, изэрэщыт тырахыти, адыгэхэм цлэхэр аусыщтыгъэ. Гущылэм пае: Цлэплъы, Фыжь, Пакъ... Нэмыкл цыф лъэпкъэхэм тахэхъу тахэклы зэхъум, а цыф лъэпкъэхэм къапкъырыкыгъэ цлэхэр нахь игъэклотыгъэу аусыхэу хъугъэ. Гущылэм пае:

Абу – араб гущыл. Ты зыфилорэ мэхъанэр къеклы.

Адам – араб гущыл. Чы плъыжь. Етлэ плъыжь. Хъишъэм къызэрилорэмклэ, Тхъэм апэрэ цыфэу кыгъэшшыгъэр зыхишыкыгъэр етлэ плъыжьэу арыгъэ.

Альберт – нэмыц гущыл. Мэхъанэу илэр лофшлаклы.

Азэмат – араб гущыл. Инагъэклэ зыхэтхэм къахэщы зыфилу.

Алла – грек гущыл. Фэшъхаф зыфилу.

Артур – инджылызыбзэ гущыл. Мышъэ. Британием икоролэу хъишъабэ зыпылэу зигугъу ашырэм ыцл.

Гъазый – араб гущыл. Зэуакло.

Долэт – араб гущыл. Баиныгъ, насыпыгъ.

Зара – перс гущыл. Дышъэ зыфилорэ мэхъан.

Ларис – урым гущыл. Хыбзыу (чайка) зыфилу.

Минна – нэмыц гущыл. Шулъэгъуныгъ зыфилу.

Сусан – джурт гущыл. Псыгулэнэ фыжь зыфилу.

Фаина – урым гущыл. Зэпэлыдыжырэр, зэпэшлэтыжырэр.

Фарида – араб гущыл. Налкъутэ-налмэс. Гъотыгъо дэдэу щытыр¹.

Мы сурэтхэм тэ тяжъугъэплъ Цыфым ыцли тэжъугъэус!

Сурэтхэм тэрэзэу шъуяплъ. Адыгабзэклэ ацлэ къешъулу. Сыд фэдэ цыфыцла шъугу кыгъэклырэр?

¹ Мэрэтыкъо Къ. Адыгацлэхэм ятарихъ. – Мыекъуапэ, 1994.

1000

Ребусхэр кѳашлэх!

+ ОСТ

+ КІАС

+ МАФ

+ ЛЭЗ

1000 + КЪУТАС

ЗЕКІЮ +

+ ПАЩ

1000 + СУР

+ НЭС

100 + УАЙ

+ ГУАЩ

Лексикэр

Бзэм хэт гуцылэ пстэумэ зэхэубытагъэу лексикэкIэ еджэх. Урым гуцылэу *lexikos* зыфилорэм кыкIрэр «гуцыл».

Мэхэнабэ зилэ гуцылэхэр

Бзэм хэт гуцылэхэм пкыгъомэ, хъурэ-шIэрэмэ, нэшанэмэ, пчъагъэмэ ацIэ кыраIо. Гуцылэм кыгъэлъагъорэ мэхъанэм лексикэ мэхъан раIо. Зы лексикэ мэхъанэ нахь зимылэм зы мэхъанэ гуцыл раIо. Гуцылэм пае: *пкыгъуацI, тхылъ, къэлэм* ыкIи нэмыкIхэр. Лексикэ мэхъэнэ заулэ зилэ гуцылэхэм *мэхэнабэ гуцыл* араIо. Гуцылэм пае: *тхъапэ, шъхъэ, бланэ, тыгъужъы* ыкIи нэмыкIхэр. Мэхэнабэ гуцылэхэм кыагъэлъагъорэ мэхъанэхэр зэпэблагъэхэу, зыр мэхъэнэ шъхъаIэу, адрэхэр мэхъанэ гуадзэхэу ыкIи апэрэм ахэр кыызэрэтекIыгъэхэр къэпшIэнэу щыт. Мэхэнабэ гуцылэхэм зэнкIэ мэхъанэрэ ехъщыр мэхъанэрэ яI, гуцылэм пае, гуцылэу *дышъэ* зыфилорэр пштэмэ, ащ кыкIрэр гъучI гъожъ лъапI (дышъэ сыхъат) – ар зэнкIэ мэхъан. Ехъщыр мэхъанэу иIэр лъапIэ зыфэпIощтыр ары (сикIэлэ дышъ).

Сурэтхэм тэрэзэу шъуяплъ, ямэхъанэхэр къэжъугъэнафэх, зэжъугъапшэх. ЕтIанэ ахэмэ мэхъэнэ занкIэу ыкIи ехъщыр мэхъанэу къарыкIхэрэр къашъуIо.

КЪАШІЭ!

Мэхэнабэ гушыІэхэм ехщыр мэханэр кыызэрагэлъагъорэр къэгъэнаф. ГушыІэхыгъэхэр кыызэхэжъугъэуцу.

1. КъэкІырэ лъэпкъ. Шъоушыгъу хэлъэу зашъохэрэ псы гъэжъуагъ.
2. ЕджапІэм хэтэу кІэлэцІыкІухэр зыщеджэрэ ун. Зы илъэс еджэгъум зэдеджэрэ кІэлэеджэкІо куп.
3. Пчыхъэ уж. Нэмаз шыным цІэ фэхъугъ.
4. ХъакІэ-къуакІ. ЦІыф шъхъахынэу, зыгъээзэгъуаеи паІо.
5. ХъакІэ-къуакІ. ЦІыф тхъагъэпцІ.
6. Чылэм изы чІыпІэ Іахъ. А зы чІыпІэм щыпсэхуэрэ цІыфхэр.
7. Пытэ зыфифу. Сабын лъэпкъым ыцІ.
8. ЦІыфым ылъэкъо чІэгъ. Лъэкъопылъхъэм ычІэгъ.
9. ЦІыфым ылъэхъуамбэхэр. Лъэкъопылъхъэм ып.
10. ЦІыфым ылэпкъ-лъэпкъ щыщ. Машинэм щыщ пкъыгъу, рызечъэ, кІэт.
11. Зэрышхэхэрэ пкъыгъоу, гъомлапхъэр зэрылтыр.
12. ГъучІ лъэпкъ. Бгырыпх.
13. ГъучІ лъэпкъ. Хъупхъэм, Іэпэ-Іасэм паІо.

Зы лексикэ мэхьанэ нахь зимыІэ гуцыІэхэмрэ мэхьэнабэ гуцыІэхэмрэ куп-купэу жьугощых. Ахэмэ ямэханэ кьытэу гуцыІэхыгьэхэр кьызэхэжьугьэуцох.

Пхьашэ, тыгьэ, быбэтэн, Мыекьуапэ, лъэгу, лъапэ, гьубдж, цІэпапкІ, уашьо, шьхьэ, кьушъхьэу Іошъхьэмаф, романэу «Адыгэхэр», бзыуцыф, ины, баджэ, мышьэ, тамэ, сурэт, Гоцмаф, глагол, мазэ, цуакьэ, тхылъ, кІасэ, акъыл, гуцыІ, гьатхэ, кІалэ, дышъэ.

ГуцыІэхэм ямэхьанэ купитІоу гощызэ кьэтх: а) зэнкІэ мэхьанэ зилэхэр; б) ехьщыр мэхьанэ зилэхэр.

ЗэнкІэ мэхьанэ зилэхэр	Ехьщыр мэхьанэ зилэхэр
Щэ стыр	Гу стыр

Бгьэфедэщт гуцыІэзэгьусэхэр: дышъэ сыхьат, пчыкІэр мэджэгу, цІыф пцІан, инасып хэхьо, кІэлэ дышъ, шьоф пцІан, Іэнэ лъакьу, кІэй лъэгу, унэм ышъхь, кІэлэ псынкІ, хьэр мэцакьэ, чьыгыр кьэушхьонтІы, цІыф лъакьу, сабыим хэхьо, дзыо псынкІ, тхылъым ышъхь, нэгур кьэушхьонтІы, лъэоимкІэ кьехы, тыгьэр мэцакьэ, цокьэ лъэгу, кІалэр мэджэгу, ошьогум кьехы.

МЫР ПШІЭМЭ ГЪЭШІЭГЪОНЫ!

Мэхьэнабэ гуцыІэу шьхьэ зыфилорэм мэхьэнэ 14 иІ.

Ахэр: голова. 1. Цыфым, псэушъхьэм ыпкьышъол щыщэу, пшъэм шІот кьупшъхьэ хьураеу, шьхьакуцІыр зэрылтьыр ары. *Ышъхьэ шьхьац тІыргьо шлагьо тет. Ышъхьэ мэузы. Шьхьэр псэумэ пало цыкІэрэп (гуц.). Шьхьэм акъыл имылъмэ, лъэр мэулэу (гуц.). Тэкьэжъые гьонибл (хырых.).* 2. Сам. *Ышъхьэ фегьадэ, ежъ фэдэу елгытэ. Ышъхьэ репэсы. Ышъхьэ хилъэшъухьажьыгь. Ышъхьэ ехъожьы. Ышъхьэ хелэтыкІы. Ышъхьэ игугьу.* 3. Ум. Акъыл. *Ац шьхьэ иІ. Шьхьэ иІэн – акъыл иІэн. Шьхьэ зимыІэм кьыщышІ хабзэр кьехьулагь.* 4. Голова (как единица счета скота). *Зы былымым фало. Унагьохэм былымышьхьэ пчъагьэхэр аІыгь.* 5. Глава. *Паш, Іэшъхьэтет. Кьэралым ышъхь. Шьхьэу хадзыгь.* 6. Глава. *Тхылъым е статьям щыщ едзыгьу. Романыр шьхьэ заулэ мэхьу. Апэрэ шьхьэр дэгьоу тхыгьэ, ятІонэрашъхьэм джыри седжагьэн.* 7. Крыша. *Унэм, бгьагьэм ыкІыІу телъыр. Унэм ышъхьэ тыралъхьагь. Унэм ышъхьэ аІэтыгь. Унашъхьэм дэКІоягь. Бгьэнышъхь. Кьамылышъхь. Кьэнджалышъхь.* 8. Макушка. *Іэташъхь. Іэташъхьэр агьэпытагь.* 9. Верхняя часть, на. *КІыІу. Бгышъхьэ, кьушъхьэ, столышъхь, шьхьангьупчъашъхь. Кьушъхьэм тес. Бгышъхьэм тет. Столышъхьэм телъ.* 10. Головка, кочан, шляпка. *Лэжьыгьэм ышъхь.*

Натрыфышъхь. Коцышъхь. Мыгъэ тыгъэгъазэм ышъхьэ ины хъугъэ. Коцышъхьэр мэшъхьалъэ. 11. Крышка. Пхъонташъхь. Къэмланышъхь. Шъуанышъхь. Пхъуантэм ышъхьэ техыгъ. Къэмланым ышъхьэ тезыгъ. 12. Исток, верховья. Псышъхьэ. Псынэр зыдаклорэм псыклэр макло. Лэбашъхьэ былымхэр афыгъ. 13. Пищевой продукт в форме конуса. Шъоуцыгъушъхь. Шъоуцыгъушъхьэ кыщыфыгъ. 14. Головка (топор, молоток, мотыга). КIы зышIолъ Iэмэ-псымэхэми араIo. Ощым ышъхьэ шIозыгъ. Уатэм ышъхьэ кышIомызынэу пигъэпытыхагъ¹.

Омонимхэр

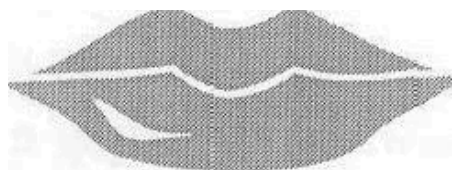
Мэхъэнабэ гущылэхэмрэ омонимхэмрэ зэхэбгъэкIуакIэхэ хъушттэп. Гущылэхэу якъэIуакIэкли, ятхыкIэкли зэтефэхэу, ау лексикэ мэхъэнэ зэфэшъхьаф зилэхэм *омонимхэр* араIo. Гущылэм пае: *жъы, жакIэ, хы, огу, мафэ* ыкли нэмыкIхэр. Омонимхэр адыгабзэм шIыкIэ зэфэшъхьафхэмкIэ гъэпсыгъэ щэхъух: бзэм хэт гущылэхэр макъэхэмкIэ зэтефэхэшъ (*жэ-жэ; пакIэ-пакIэ*), мэхъэнабэ гущылэхэр зэхэзхэшъ (*кIако-кIако; отэр-отэр*), фонетикэ процессхэу бзэм щыхъухэрэм яшIуагъэкIэ (*пэ-ппэ, тыгъэ-ттыгъэ*), гущылэгъэпс афиксхэмкIэ (*гъэ + хъун: гъэхъун*), гущылэу адыгабзэм кыыхэхьагъэхэмрэ ежъ адыгабзэм хэт гущылэхэмрэ ятеплъэкIэ зэтефэхэшъ зэхэпхъэгъэ омонимхэр къагъэпсы (*десэ-десэ, е-е*), нэмыкIыбзэ гущылэхэр адыгабзэм омоним щызэдэхъух (*мин-мин, банк-банк*).

ШъошIа шъо?

Сурэтхэм шъуаплъ. Тэра мэхъэнабэ гущылэхэр ыкли омонимхэр.

¹ ХъатIэнэ А.А., КIэрэщэ З.И. Адыгабзэм изэхэф гущылалъ. – Мыекъуапэ, 1960 – Н. 657–658.

Хэт сыг зэгуншысагээр?

Клэлээджакломэ апашъхъэ тхъэпэ къабзэрэ къэлэмрэ илъ. Клэлээгъаджэм зэхэугуфыкыгъэу, мэкъэ лэтыгъэклэ гуцылэр къею. Клэлээджакломэ гуцылэм имэхъанэ гуцылэээгъусэклэ е гуцылэхыгъэклэ къаты. Гуцылэм пае, гуцылэу **лъапсэ** зытштэклэ, зым *чъыг лъапс*, адрэм *гуцылэм ылъапс*, ящэнэрэм *лакъом ылъапс*, яплэнэрэм *унэм ылъапс*, ятфэнэрэм *шъхъацым ылъапс*, яхэнэрэм *цэм ылъапс* ыкыи нэмыкы щысэхэр клэлээджакломэ къахъых.

Клэлээджаклохэм щысэу къахъыгъэм клэлээгъаджэр ядэу, клэлээджаклохэри ащ лъегъаплъэх. Клэлээгъаджэм зэфэхъысыжъ къафешы омонимхэмрэ мэхъэнабэ гуцылэхэмрэ зэрээтеклэр. Мыхэр ялексикэ мэхъанэ шъыпкъэклэ зэпэблагъэх, тлуми якъэлуаклэ зэтефэ.

Гуцылэхэр: *шъхъэ, шъо, пэ, цэ, благъэ, къэтэджын, нэкы, пыт, зэрехъэ, къытырилъхъан, къэлэтын.*

Гуцылэу тэ къэттыгъэхэм

Ямэхъанэ шъуягупшыс.

Гъэцэклэнэу ешъушылэщтыр

Тэрэз шъыпкъэу къэжъугъэцакы!

Мы гуцылэхэм ямэхъанэхэр къэжъугъэнаф, ахэр къэжъугъэубытзэ гуцылэхыгъэхэр зэхэжъугъэуцох. Джэуапэу къыратыгъэхэр тэрэз зыхъуклэ, баллэу 5 тэгъэуцу, ыкылэм зэфэхъысыжъ тэшлы ыкыи теклуагъэм ыцлэ къетэю.

Гуцылэу бгъэфедэн плэкыщтыр: дышъэ, бланэ, пхъашэ, клалэ, бзэгу, пэ, ланэ, машю, псынклэ, баджэ, щыбжъый, тыгъужъ, тэмашъхъ, паклэ, гуцыл.

Хэт нахъыбэ къытхын?

Тэ джэгуныр тыгу рехъы,

Тызэгъусэу тыжъугъэджэгу.

Хэт нахъ псынклэу, нахъ тэрээу

Гъэцэкленыр къытфишын!

Мэхэнабэ гуцылэхэр зыщызэрагъэшлэрэ урокым мыщ фэдэу уджэгумэ хьушт. Кіэлэегъаджэм доскэм гуцылэ кьытыретхэ. Кіэлээджакомэ гуцылээзэгъусэхэр е гуцылэхуыгъэ кіэкхэр мэханэ зэфэшхьафхэр къарыклэу атхых (Гуцылэм имэханэ кьыкІэпІотыкІыжъ хьуштэп!).

Гуцылэм пае: плъышъуацІэу **шъабэ**:

1. Хьалыгъу шъаб.
2. Цыф шъаб.
3. Псэу тызэрэгыкІэрэр шъабэ.
4. Шъэбэ тамыгъ.
5. Пшъашъэм ышъхьац шъэбэ дэд.
6. ПІэкІор шъаб.
7. Мэлым цы шъабэ къехыгъ.
8. Пшъашъэу къихьагъэм мэкъэ шъабэкІэ кьыІуагъ.

Бгъэфедэн плъэкІышт гуцылэхэр

1. ПлъышъуацІэхэр: чан, стыр, нэкІы, хьылъэ, пхъашэ, мыджыр.
2. Глаголхэр: клон, джын, хьын, къехын, штэн, къэтэджын, чъэн, тЫсын, еон, тефэн.
3. ПкъыгъуацІэхэр: пчъагъэ, лъапсэ, лъапэ, лъэпкъ, чыгу, пхъэ.

Ухэмыцкьу!

Сурэтым итхэр къашъушІэ ыкІи ахэр зыхахъэхэрэм ацІэ къешъуІу!

7

Ныбджэгъу цыкӀухэр, Тыгу кыиддеӀу тыжгъугъэджэгъу!

Мы джэгукӀэм хэлажъэу зы нэбгырэ унэм екӀы, адрэхэм омоним гущыӀэр кыагъэнафэ. Щысэр: кыо (ным ыкыу) – кыо (псэушъхъ). Икыгъэм кыегъэзэжыы ыкӀи упчӀэхэр кыеты, ау адрэхэм агу раубытэгъэ гущыӀэхэм ацӀэ кыырамыӀоу джэуапхэр кыыратыжыы. ГущыӀэм пае:

- Цыфа, псэушъхъа?
- Цыфри кыекӀы, псэушъхъэри кыекӀы.
- Сыд фэдэу хъура ар?
- МэдаӀо, юрышӀэ, хъупхъэ.
- Адрэр сыд фэда?
- Адрэм лэу кыытырэр ашхы, ащэ, ышгъокӀэ шэплъы.

УХЭМЫУКЪУ!

 Мы кыыхэгъэщыгъэ гущыӀэхэм ямэхъанэхэр кыашъуӀо, омонимхэр кыафэжгъугъот, щысэхэр кыэшъутх.

ГущыӀэ дахэм блэр гыуанэм кыырещы. Чэтэ чан *иӀ*. Бзэгур сэ ихыгъ. Чатэм пиупкыӀэрэр мэкӀыжыы, жэм пиупкыӀэрэр кыжыӀэрэп. МакӀэу *Ӏо*, бэу шӀэ. ГущыӀакӀэ зымышӀэрэр ӀэбжымкӀэ *мао*. Ужахъомэ хъон пхъын. Е улӀын, е улӀэн. Лыхъужъым хъэр ехъакъу, щтапхэм ецакъэ.

КЪЭТЭЖЪУГЪАШӀ!

 Пхъанэмэ арышъутх омоним гущыӀэхэу кыыкӀэлгъыкӀорэ мэхъанэ зӀӀэхэр.

1. Шъхъэ цӀэпапкӀэр ыкӀи шъэжъыер кыекӀы.
2. Шым ыпшъэ тет цыр ары ыкӀи машокӀэ гъэгъугъэ фыгу.
3. Лыжъым жакӀи... тет. «Гъунэ»-м исиноним.

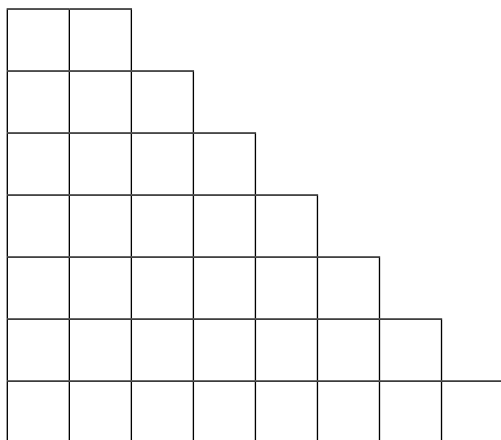
4. Къащагъэм е ащагъэм ехьыллагъэу хэшыхьагъэ хъугъэр ары. Гъунэгъу зыфиорэм исиноним.

5. Иофэу ыгъэцкэн, шлэгъэн фаер ары. Цыфым зигъэдэхэнэу зэрилхьэрэ пкыгъу.

6. Уц тхъэпэ шъомбгъо лъэпкъ. Жъы хъугъэ тхьаркъу.

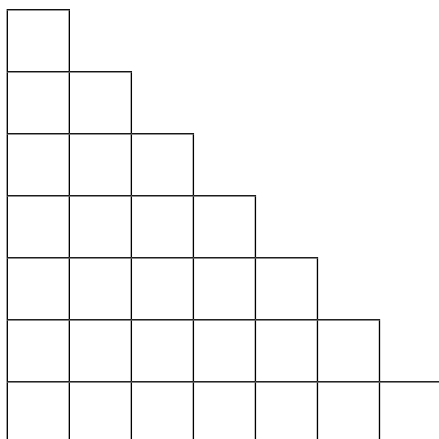
7. Тыгъэр къепсэу къещхы зыхьуклэ огум къихьэрэ шъо зэфэшхьаф зиэм ыцлэр. Щыуаныжъыем (котелок-гущылалъэм еплъ кызыэритрэр) ил.

I.

1. Тхьамыклагъу. Зэпыщыт зэпх.
2. Шхыныр зэрауцлурэр. Лэжыгъэм изан.
3. Мэкъу хъандзу. «Щагу»-м исиноним.

II.

4. Хашъом хэс бзыу лъэпкъ. ХьэкIэ-къуакIэхэр зыщыпсэурэ бы цIыкIу.

5. «Гухэлъ»-ым исиноним. «Математика» адыгабзэкIэ къызырыпIощтыр.

6. Гущылэ шъэфкIэ зэдэгущылан мэхъанэр къеты. Джанэм е гъончэджым ычIэгъ чIэлъ.

7. ЦIыф тхъагъэпцIым ралю. Огъу зыхъукIэ нахъыпэм ащ фэдэ зекIокIэ-шыкIэхэр агъэцакIащтыгъэ.

1. ШIу зыгу имылъ. Шафэ шIын.

2. Дегъэштэн. «Шить» адыгабзэкIэ къало.

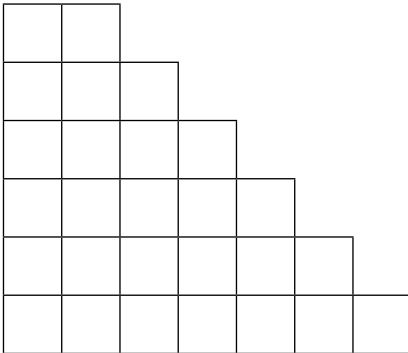
3. Iахъом ышIэрэр, ипшъэрылъ. Пхъэгулъыр цIынэу умышхэу... еIо ным.

4. Зыгорэм иахъцэ икъоу емытыжыныр. КIалэм лым пIастэ...

5. «Гъэделэн»-ым исиноним. Щхыур...

6. Нэлуасэ зыгорэм фэшIын. Псыр кIегъэшъун.

III.

УСЭХЭР

***Усэ цIыкIоу мы къэттыгъэм
ПсынкIэу, псынкIэу тэ тежъугъадж!***

Мы усэхэм омонимхэу къыхафэхэрэм шъуалгъыплъ.

– Щэ, – алуагъ,

Щэ бэдзэрым.

Щэ лъэпIаIоу, – къысаIуагъэшъ,

Щэ сщи, щэмкIи дэгъоу сцагъэ.

(Къуекъо Н.)

Шы си сә сытетҫысхьэу,
Тиунэ кырысклухьэу,
Үумы-пэмышъ – үумы-пэм, –
Жыы рымыклом фэд ыпэм.
Шы си сә сэщ нахыжъэу,
Сэщ фэдэу Ацумыжъэу,
Лыхъужъэу ыцлэ рало,
Тиклуб оред кыщело.

(Хьаклэмыз Б.)

Стыгъэ баджэм иунэ,
Стыгъэ хьафэу сиунэ.
Сыда баджэм щышыгъэр
Сыда сиунэ есшагъэр?

(Хьаклэмыз Б.)

Жэ цыклар лэпащэу
Юшъхьэ цыклар дэсэщэе.
Сымыдалоу сежъагъэшъ,
Сянэ ыжэ юсэщы.

(Шъхьэлэхъо С.)

*Усэхэм ащыщ пычыгъохэм шжукъядж. А зы омоним гущылэхэм
ямэхъанэхэр авторхэм контекстым ишлуагъэклэ кыызэратрэр
къэгъэнаф.*

Тэ бгъэ ныбгъум тыктырахыгъ
Тызыхэклыгъэр тыгъэ маз.

(Теуцожъ Ц.)

Гъунэгъу клали джэгъогъу симы,
Ныбгъу джэмакъэм сыкыагъэуцмэ
Бжэу кум члэлыр сә сиплэшъхьагъ.

(Теуцожъ Ц.)

Апэрэ усэм Теуцожъ Цыгъо гущылэу «ныбгъу» зыфилорэм
кыыригъэклырэ мэхъанэр «берлога». Ятлонэрэим «ныбгъу» зыфилорэм
бзыу – «перепелка» кыызэриклырэр кыытегъэлъэгъу.

Атх фауфэшъ зэбгырэчъых,
Къумгъаныпсыр фагъэхъазыры,
Тетҫысхьаплэр фагъэуцу,
Зытеуцоцтыр хъазыр...

(Теуцожъ Ц.)

Уи Нэхъой Іушгъхъэ сытетэу ытхы,
СигъэгушІуагъэу уипчэдыжъ пасэ
Тыгъэпс нэбзыйкІэ сэлам есэхы!

(МэцбэшІэ И.)

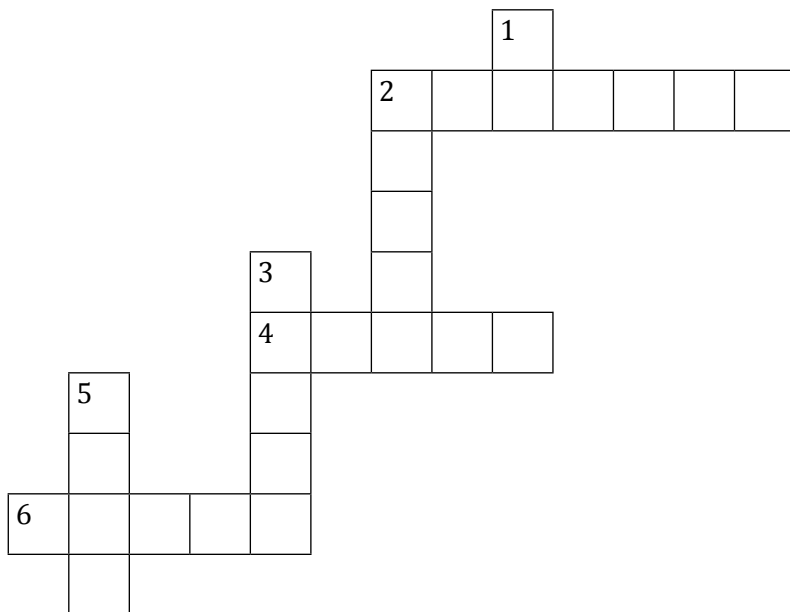
Тэ тиуашъо бгъэ тамэр
ЛэшІэгъубэм щагъабзэ,
Цыфмэ тхыдэр зэхалгъхъэшъ
ЛэшІэгъубэр егъашІэ!

НыбжыкІэ тамэр
Пщэсым щыдэкІы,
Батыр кІуачІэм
Чыбгъэр зэречы,
Чыгыр хетІыкІы,
ЧыкІэр къелэты...

Пщыщэ жэгъу дэхъанэу,
Пщым икуп къызынэсым,
Псыхъэбэщыр ытамэу
Нэпкъы тамэм къыдэкІэу
Пшъэшъэ ныбжыкІэ алъэгъу.

(Теуцожъ Ц.)

КРОССВОРД

Ыбгъуклэ клоу: 2. Шъырым зыфилорэм иантоним. 4. Цуакъэм ычлэгъ.
6. Ыпанэ ... пэзы (гуш.).

Ычлэгъклэ ехэу: 1. Пчъэгъэцлэ къызэрыклэмэ ащыщ. 2. ... зытет
пстэури ллэн (гуш.). 3. Хъупхъэ, чан зыфилорэм исиноним. 5. Псы
гъэжъогъаклэр ...

Омофонхэр. Омографхэр

Омонимхэм агобгъэушъхьафыклын фае зы нэшанэ горэмклэ, къэлуаклэмклэ е тхыклэмклэ зэтефэрэ гущылэхэр. Адыгабзэм ащ фэдэ гущылэхэм тащылөклэ. Гущылэм пае: зы пчыхъэ (блигъэклырэп) – зыпчыхъэ (зэлулагъэх). Апэрэ щысэм пчъэгъацлэрэ пкыгъуацлэрэ зэгъус, зыр сыдигъокли гущылэм пыхыгъэу атхы. Ятлонэрэ щысэр наречиеклэ къэлуагъ. Зэпытэу атхы. Мы гущылэхэр омофоных. Омофонхэм ямэхьанэ контекстым нахъ къыщэнафэ.

Якъэлуаклэклэ зэтефэхэу, ау ямэхьанэрэ ятхыклэрэ зэфэшъхьафэу щыт гущылэхэм *омофонклэ* яджэх.

Ятхыклэклэ зэтефэхэу, ау ямэхьанэрэ якъэлуаклэрэ зэфэшъхьафэу щыт гущылэхэм *омографклэ* яджэх. Гущылэм пае: *плэ* «постель» ыкли *пллэ* «твоя рука».

Хэт сыу зэгупшысагъэр?

Къэтыгъэ гущылэхэр жъугъэфедэзэ гущылэухыгъэхэр зэхэжъугъэуцох. Ямэхьанэ «Адыгабзэм изэхэф гущылалгъэ» къызфэжъугъэфедэзэ къызэхэшъуф. Омофонхэмрэ омографхэмрэ зэхэжъугъэушъхьафыклых.

Кло зэ (кло зэ псынклэу), клозэ (клозэ сылулагъ); шъуашлэ (ахэмэ шъо шъуашлэ), шъуашлэ (шъор зышырэр); зы гъэ (блэклырэп), зыгъэ (къащэфыгъ); ошъу (оцхым уигъэшъуныр), ошъу (ошъоу къехырэр); а сыхьатым (зыгорэ илажъ), асыхьатым къагурылуагъ; зы мафэ (один день), зымафэ (на днях); къефэх «луклэн, ыпэ къифэн», къефэх «чъыгым къефэхын».

Синонимхэр

Гущылэ зэфэшъхьафэхэу а зы пкыгъор, зы нэшанэр, зы хъугъэ-шагъэр къэзгъэлъагъохэрэм синонимхэр арало. Гущылэм пае: **ины**

зыфиорэм синонимхэу *джадэ, шээджашь, мытлыр, лэм-лэм, шонтлэу* зыфилохэрэр илэх. Синоним сатырэм гуцылтыу е нахыбэ хэтын ылгэктышт. Апэ щыт гуцылэр синоним шхьалэр (доминантыр) ары. Ащ имэхьанэ нахь гьэнэфагьэ, нахыбэрэ агьэфедэ. Гуцылэм пае, **лыдын, цыун, жьыун, шлэтын, (тыгьэм) пэджэгун.** А зы гуцылэр кыкылэотыкыжыгьэ мыхуным пае, синонимхэр зыщищыкыгьэ чыплэм тэрэзэу щыбгьэфедэмэ ишлуагьэ кызырыкыорэр кылээджакыохэм агурылон фае. Синонимхэм бзэр нахь кыагьэбаи, нахь дахэ, щэрыо кыашы.

ЕГУПШЫС!

 Мы гуцылэхэм синонимхэр кыафэжьугьот ыкы щысэхэр зэхэжьугьэуцу. Анахь псынклэу кызыухырэм теклоныгьэр кыыдехы.

Гуцылэу бгьэфедэщытхэр: *ныбжыкы, жьы, дэгьу, дахэ, уасэ, лыхьужь, уахьтэ, гухэлъ, гьунэ, лазэ, шхьэубат, лахьыл.*

**Гьэцкылэнэу мы кыэтыгьэр
Тыгу етыгьэу тэгьэцакы.
Шьумыдэхьоу, нахь тэрэзэу
Зэрэшшыщытым, шьо шьупылы!**

 Синоним сатырым хэхьэрэ гуцылэхэр хэтэу гуцылээгьусэхэр зэхэжьугьэуцу. Гуцылэм пае: *фэбэшху, жьоркы, гонэгьу... – мэфэ фэбэшху, дунаир жьоркы ыкы нэмыкыхэр. Гуцылээгьусэхэр шьутхы. Теклоныгьэ кыыдэзыхэрэ нахь гуцылээгьусабэ зэхэжьугьэуцагьэр ары.*

1. Гухэлъ, мурад, льэгьун, хысап.
2. Пащэ, кыщакы, лэшхьэтет, лышхьэ.
3. Кыэрабгь, щынапх, щтапх.
4. Кыарыу, кыуачы, гьэрет.
5. Амал, лгьэкы, зэшлокы, кыулай.
6. Рэхьат, самбыр, мамыр, гупсэф, тынч.
7. Кыин, хылыгьэ, хьэзаб.
8. Сатыу, щэн, щэфэн.
9. Джэфы, кыфы, нэгьыф, сырыф.
10. Заулэ, кыаум, отэр, куп.

ЛОТО «СИНОНИМХЭР»

 Мы джэгукылэм хэлажьэрэм пэпчъ тхылыплэ лужьум хэшкыкыгьэу карточкэ егьэхьазыры. Шапхьэр 10×20 см. Ащ ыуж карточкэхэр зэтэтэуты.

1 жъы	2 нэгу
3 делэ	4 кӀлэлэцӀыкӀу

1
тӀурыс

2
напэ

3
акъылынчъ

4
сабий

См. 5×10 ишапхъэу карточкиплӀ тэгъэхъазыры. Джэгуныр етымыгъажъээ, карточкэ иным синоним шъхъалэхэр етэтхэх, карточкэ цӀыкӀухэм – гущылэ шъхъалэхэм ясинонимхэр етэтхэх. Карточкэ инэу тшыгъэмэ арыт синонимхэм кӀлэлэеджакӀохэм защагъэгъуазэ, зыфаехэр аштэ. Карточкэ цӀыкӀухэр зэхагъэкӀухъэ. Джэгуныр зезыщэрэм зыфэе карточкэр къыхехы, лупкӀэу, инэу гущылэм къеджэ. Къалогъэ гущылэм исиноним шъхъалэ зылыгъым карточкэр къалехы ыкӀи гущылэм тырелъхъэ. ТекӀоныгъэр къыдэзыхрэр зэкӀэми апэ зикарточкэ къэзыухрэр ары.

Зезыщэрэм зыфэе гущылэхэмкӀэ гущылэухыгъэхэр кӀлэлэеджакӀомэ зэхарегъэуцо. Имэхъанэ зэхафы.

Гущылэ шъхъалэхэр (карточкэ инхэм апай)

1) гузэгу	14) рыгушхон
2) гукӀэгъу	15) тӀэкӀу
3) дахэ	16) филъын
4) ежэн	17) фэсакъын
5) емыкӀу	18) хэблхъан
6) зэбгырызын	19) чэфынчъ
7) зэпыупкӀын	20) шхыны
8) къэрарынчъ	21) шэны
9) къэухъурэин	22) шэнычъ
10) кӀуачӀэ	23) шъхъэубат
11) мылъку	24) шӀулъэгъуныгъ
12) нэшӀо-гушӀу	25) Ӏазэ
13) псынкӀэ	26) ӀукӀэн

Синонимхэр (карточкэ цӀыкӀухэмэ апай)

1) пчэгу	14) рыкъэин
2) гушъаб	15) макӀэ
3) зэкӀужь	16) Ӏудысэн
4) пэплъэн	17) шъхъасын

5) губгъэн	18) хилгъэсэн
6) зэбгырытэкъун	19) нэшхъэй
7) зэпыгъэчъын	20) мыхъамел
8) Иманцыз	21) нэшан
9) къэдзыхъан	22) губжыпх
10) къарыу	23) шъхъэпай
11) былым	24) гуфэбагъ
12) нэшх-гушх	25) IэпIас
13) ехъыжъагъ	26) рихъылIэн

УпчIэхэмрэ гъэцэкIэнхэмрэ

1. **ГушыIал** зыфиIорэ гушыIэм нахъыбэ синоним къыфэзгъотрэр.
2. ГушыIэхэу *кIэкIы, шъао* зыфиIохэрэм синоним къыфэжъугъот. Сыд фэдэ омонима ахэмэ яIэн ылгъэкIыштыр?
3. Синоним сатырым хэхъэрэ гушыIэхэр къало, щысэхэмкIэ къэжъугъэшъыпкъэжъ. *Къо, ины, бырсыр, жашIо, гъэсагъ.*
4. ГушыIэхэу *чан, кIуачIэ, тIуазэ, благъэ, хъацэ, нэгу* зыфиIохэрэм синоним къафэжъугъот ыкIи ац ямэхъанэхэр къыгъэшъыпкъэжъэу щысэхэр къэшъухъ.
5. Синоним купым щымыщ гушыIэхэр къэжъугъэнаф.
 - а) Шъуагъо, оды, къодан, кIыфы.
 - б) Чэфынчъэ, IапIэжъажъ, шъхъахынэ, зыгъээзэгъуай.
 - в) Джадэ, мыIо-мышI, мытIыр, шъонтIэу.
 - г) Къэрабгъ, щтапхэ, шэнычъэ, гукIодыпх.
6. ГушыIэу *теплъадж* зыфиI орэм имэхъанэ тэрэзэу къызщытыгъэ сатырыр къэгъэнаф.
 - а) Сурэтыдж, мыIо-мышI, лгъэгъупхъадж, Iуплгъадж, теплгъэнчъ;
 - б) Сурэтыджэу, мыIо-мышIэу, лгъэгъупхъадж, Iуплгъадж, теплгъэнчъ;
 - в) Сурэтыджагъ, мыIо-мышIагъ, лгъэгъупхъаджэу, Iуплгъадж, теплгъэнчъ.

Зэфэдиэ тамыгъэ хъурэ синонимхэр Шъуегупшыс!

Пхъанэмэ гушыIэу къэтыгъэхэмэ ясинонимхэр арышгъутх. ГушыIэу къэтыгъэр зэрэхъурэ тамыгъэ пчъагъэм фэдиэ хъун фэе синоним гушыIэм итамыгъэ пчъагъи. Шъумыгузажъу! Шъуегупшыс!

Хэт нахь Цунклэр?

Гушылэжъхэмрэ хырыхыхъэхэмрэ ахэт антонимхэр къыхэжъугъэщых, нахьыбэ къэзытхырэм теклоныгъэр къыдехы.

- 1) Уижъ ылорэр шлэ, уиклэ ышлрэр шхы.
- 2) Клыр кыизэ къэкло, гъэр гъызэ мэкложьы.
- 3)
- 4)
- 5)
- 6)

Хэт нахь псынклэр?

Охътэ гъэнэфагъэм къыклоцл антоним нахьыбэ къэзытхырэм теклоныгъэр къыдехы:

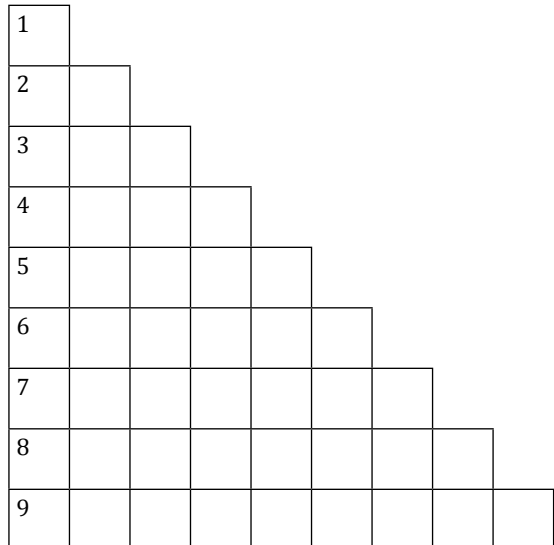
- а) уахътэр къызэрыклрэ антонимхэр;
- б) чыплэр къызэрыклрэ антонимхэр;
- в) цыфым изытет къызэрыклхэрэр;
- г) шъор, лэшлугъэр къызэрыклрэ антонимхэр.

Зэпыщым мэхъанэ Зулэхэр тэ тэшлэ?

Клэлэеджакломэ гушылэу къэтыгъэмэ яантонимхэр пхъанэмэ аратхэ. Апэ гъэцэклэныр къэзышлэрэм теклоныгъэр къыдехы.

I.

- 1) шлу-
- 2) маклэ-
- 3) огъу-
- 4) лае-
- 5) мэгъы-
- 6) ины-
- 7) бзаджэ-
- 8) лъагэ-
- 9) бгъузэ-

II.

1) цыкы

2) жъы

3) лушы

4) кыхъэ

5) фыжъы

6) онтэгъу

7) жъалым

8) кыдэкын

9) зэхэугъоен

1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

Хэт кышлэн?

Кыкылэлгыкlorэ гуцылэхэм антонимхэр кьафэжъугъот.

Зэрэшгушыцтыр: фыжъы – шуцлэ

Бгъэфедэн плэккыцт гуцылэхэр: лэшу, стыры, лушы, жъы, ины, лъагэ, онтэгъу, ошлу, пхъашэ, хэгъэнэн, непэ, бгъузэ, гъэны, плуаклэ, псынклэ, е, маклэ, гуелъхъэ, дахэ.

Джэгуклэм хэлажъэхэрэр хъураеу мэтлысых. Зезыщэрэм гуцылэр къело, клэлэеджаклом антонимыр псынклэу къегъоты. Джэуапыр зигъэгужъоклэ кыгосым къело. Ау джэуап къезымытыгъэм а гуцылэр хэтэу гуцылэзэгъусэ е гуцылэхыгъэ кызэхегъэуцо.

Бгъэфедэн плэккыцт гуцылэхэр: къабзэ, пхъашэ, лыхъужъ, лъагэ, фабэ, благъэ, фыжъы, клако.

Хэт кылон, хэт кышлэн?

Хырыхыхъэхэм антонимхэр къахэжъугъэщых, къарыклрэр къэшгушлэ.

**Хэт кылон,
Хэт кышлэн?
О къэплон,**

**Сэ къэсшэн!
Къэзылорэм тешлүшэн,
Къэзышлэрэм
Шү фэтлон!**

1. Фабэ хъумэ ехыжъагъ, чылэ хъумэ мэды.
2. Чэщрэ мэгулсэфы, мафэрэ зы чыплэ имыкI.
3. Мафэм къелъэхы, чэщым мэлъэежы.
4. Зижъуагъэ фыжы, зичылапхъэ шлуцIэ.
5. Зи къыуилорэп, уклэмэ макIо, учъэмэ мачъэ.
6. Мафэм теплон, чэщым техын.
7. Мафэрэ лы из, чэщрэ нэклIы.
8. НэклIмэ онтэгъу, илъмэ псынклIэ.
9. КIымафэм зефапэ, гъэмафэм зетIэклIыжы.
10. Ышъхъэ ины, ынэ цIыкIу, хылтабэ зэрехъэ.

Мы плъышъуацIэмэ антонимхэр къафэжъугъот: псыгъо, гъушъэ, цIако, шъабэ, ины, Iушы, чъылэ, шлункIы, дахэ, псынклIэ.

**Зэпыщыт гущылэу
Гущылэжъым хэтыр.
Къэзгъотын къышъухэтмэ,
ПсынклIэу шъеужыр!**

Гущылэжъхэм ахэт зэпыщыт гущылэхэр къахэгъэщ. Узфэе зэпыщыт гущылэхэр хэтхэу гущылэхыгъитф мынахъ макIэу къызэхэгъэуцу.

Уижъ ылорэр шIэ, уикIэ ышIырэр шхы.
Узгъэщхырэм уриджагъу, узгъэгъырэм уриклас.
Ыныбжъ макIэ, ау иакъыл бэ.
Пщэрым иод, одым идагъ.
Титхъаматэ плъэгъункIэ пхъашэ, ау цIыфмэ ахэт хъумэ шъабэ.
Чэтжъые пасэр мэчъые, чэтжъые класэр бгъэм ехы.
КIыр кIыизэ къэкIо, гъэр гъыизэ мэкIожы.
Ихъяр макIэ, игумэклI бэ.
Лэжъэным уегъэлъапIэ, шъхъахынэным уегъэпыуты.
Iоф инри, Iоф цIыкIури Iофы.
Дыджыр зымышIэрэм IэшIур ышIэрэп.
КIэр мэшIэты, жъыр мэбгъуатэ.
Ем лъыхъурэр ем хэхъэ, шIум лъыхъурэр шIум фээ.
Е пшIэу шIу ущымыгугъу.
ЖакIэр фыжы хъумэ шлуцIэ хъужырэп.

Баим тхъээзэ ехы, тхъамыкIэр гъызэ макIо.
Дэхэ мычъэ нахы, Iэе чъэр.
Лажъэр къэкIогъошIу, ау кIожьыгъуай.
Ем IумыкIагъэм шIур ышIэрэп.
Гущылэ дахэм уегъэбыбы, гущылэ Iаем узэхегъафэ.
ШхэкIыгъэрэ нэкIыгъэрэ зэрэшIэрэп.

УСЭХЭР

Усэ цIыкIухэм тэ тяжъугъадж, Зэпыщым гущылэхэм талъыжъугъаплъ!

*МэщбэшIэ И. усэмэ ащыщ пычыгъохэм зэпыщым гущылэу ахэтхэр
къахэгъэщ, бзэ гущылэу къызэрэIуагъэхэр къало.*

Джащыгъур ары тэмитIу къызгуакIи
Дунай кIылоу мамыри зауи
Зытетым ышъхъагъ сызтебыбагъэр,
Гукъауи, гушIуи гум къызихъагъэр.

Мы дунай фыжьэу сищылэныгъэ
Зыщыщым бэрэ чIым сыщетхъохы.
ТитIо тимылэу гузэбгъэныгъэ
ИшIуи ибзаджи зэпэтэгъохы.

ЧIылъэм щысшIагъи щысымышIагъи,
Бэба ныкъуашIэу джыри къэнагъэр,
Гухэлты чыжьи, гухэлты благъи
СыцIыфышъ сэры зышъхъэ къихъагъэр.

УакIыбы илъэу уимэфэ нэфи,
Уичэщы шIункIи къыздеохъакIы.
Уимурад дахи, уигухэль шъэффи
Нафэ афэлшIэу обыбы шъхъакIэ.

Унэгу сыкIэтми, уакIыбы сыхъуми,
Сызэрыт чIыплэр дэгъуми е дэйми
Мызыр тхъарылоу сэлэ, хэгъэгур,
Ным къыситыгъэу оры сэ сыгур.

Непи, нычэпи Iушъэшъэ шъабэу
КъытфекIошъэхрэм сьд ихъисап?
Гупсэф фыжьыбзэм къушъхъэр рифапэу

Ащ идэхагъэр уидэхэ нап.

Мэгъы, мэщхы тлоу тыпылзэ
Плъызэу-плъызэу тыгъэр къепсы.
Псылъэбанэр къымыгъэплзэ
Жьыбгъэм пщэхэр къытфегъэсых.

Гъэр къызехъи, кыр зеклыжьи
Жьырытэджыр уиджэмакъ,
Зы акъыли, акъылици
Зезыщагъэр уикутакъ.

Зыни, нишъи зилэр зэклэ,
Кымы ичъыли, гъэм икъыни
Къысэшъупэсми, хьылъэп сэрглэ.

Гушлуи, гухэкли – тлури къысхэщэу!
Къыздесхъаклэу сшъхъэклэ къыхэклы.
Щылэ фыртыным ижыбгъэ склэпщэу
Е мэшлокоу сызэклэстыкы.

Мы дунай фыжьэу сищылэныгъэ
Зыщыщым бэрэ чымы сыщетхъохы.
Титло тимылэу гузэбгъэныгъэ
Ишлуи ибзаджи зэпэтэгъохы.

Чылыгъэм щысшагъи, щысымышлагъи,
Бэба ныкъуашлэу джыри къэнагъэр,
Гухэлъы чыжьи, гухэлъы благъи
Сыцлыфышь сэры зышъхъэ къыхъагъэр.

Зигъогур чыжьи, зигъогур благъи
«Шъугъогумафэх!» – хэти есэю.
Гъэтхэпэ уцэу огумклэ плъагъи,
Сисатыр псалъи шъуауж къырэкло.

ЛОТО «АНТОНИМХЭР»

Мы джэгуклэм хэлажьэрэ пэпчъ тхылъыплэ лужъум хэшлыкыгъэу карточкэ егъэхъазыры. Шапхъэр 10×20 см. Ащ ыуж карточкэхэр зэтэтэуты.

См. 5×10 ишапхъэу зы карточкэр плэу зэтеутыгъэу тэгъэхъазыры. Джэгуныр етымыгъажьэзэ, карточкэ иным гушылэр етэтхэ, карточкэ жъгъэйхэм – къыпыщыт гушылэр етэтхэх. Карточкэ инэу тшыгъэмэ

арыт гуцылэхэм клэлэеджаклохэм зыщагъэгъуазэ, зыфаехэр аштэ. Карточкэ цыклухэр зэхагъэклухъэ. Джэгуныр зезыщэрэм зыфэе карточкэр къыхехы, лупклэу, инэу гуцылэм къеджэ. Къалогъэ гуцылэм пыщыт гуцылэр зылыгъым карточкэр къалехы ыкли гуцылэм тырелъхъэ. Теклоньгъэр къыдэзыхрэр зэклэми апэ зикарточкэ къэзыухрэр ары.

Зезыщэрэм зыфэе гуцылэхэмклэ гуцылэхуыгъэхэр клэлэеджакломэ зэхарегъэуцо. Имэхъанэ зэхафы.

1 жъы	2 мафэ
3 делэ	4 чыжъэ

1 <i>клэ</i>

2 <i>чэщы</i>

3 <i>лушы</i>

4 <i>благъэ</i>

Гуцылэ шъхъалэхэр (карточкэ инхэм апай)

1) цыинэ	14) дэгу
2) жъы	15) маклэ
3) дахэ	16) фыжъы
4) ины	17) лъагэ
5) мэгъы	18) ныкъо
6) псынклэ	19) тхъамыкI
7) фабэ	20) щыугъэ
8) клалэ	21) шэнышлу
9) ныбджэгъу	22) шъуамбгъо
10) пщэры	23) дэи
11) чыжъэ	24) чэф
12) нэшлo-гушлу	25) шъабэ
13) пэ	26) ышъхъагъ

Антонимхэр (карточкэ цыклухэмэ апай)

1) гъушъэ	14) чаны
2) клэ	15) бэ
3) Iae	16) шлуцлэ
4) цыклу	17) лъхъанчэ
5) мэщхы	18) псэу
6) онтэгъу	19) бай
7) чъылэ	20) Iэшлу

8) тlурьс

9) пьй

10) одь

11) чэфьнчъ

12) блaгъэ

13) кlэ

21) шэньчъ

22) бгъузэ

23) дэгъу

24) нэшхъэй

25) пытэ

26) ьчlэгъ

Фразеологизмэхэр

Фразеологизмэхэр – ахэр пытэу зэгъусэхэу, зэгопчын умылъэкlынэу хъугъэ гущылэх. Лексикэ мэхъанэ зилэр зэкlэ фразеологизмэр ары. Гущылэм пае: *ьlапэ дышъэ нэзы, ьlпэ дигъэзыен*. Фразеологизмэхэр нахьыбэмкlэ художественнэ тхылъмэ ькlи жабзэм ащагъэфедэх. Фразеологизмэхэм жабзэм lупкlагъэ халъхъэ, ар нахъ щэрыоу, нахъ дахэу, нахъ кlуачlэ иlэу ашы. Жабзэр иlэпэлэсэнэгъэ псыхъагъэу щытынымкlэ фразеологизмэхэр амалышlух.

ГУЩЫИТИУКlЭ КЪАlО

Шъуфая шъуиныбджэгъумэ ашlогъэшlэгъонэу, жьы къамыщэу къышъодэлунхэу? Шъуфаемэ жабзэм гущылэ щэрыохэр, фразеологизмэхэр нахьыбэу щыжъугъэфед! Фразеологизмэхэр бзэм ихэхъонэгъэ къытыгъэх. Ахэр жабзэр гъэдэхэгъэнымкlэ, ащ щэрыуагъэ хэлъхъагъэнымкlэ амалышlухэу щытых.

Хъугъэ-шlэгъэ зэфэшхъафхэр къэтхыхъагъэу цысэхэр къэтыгъэх. Мы цысэхэм шъугуetyгъэу шъуядж ькlи ямэхъанэ фразеологизмэкlэ къашъуlо!

1. Пшызэ телъ лъэмыджым тынэсыфэ сыжэ зэтеслъхъагъэп, lупк къыслунэжьыгъэп, – къыригъэжьагъ Сэфэр (Кэстэнэ Д.) Сыд фэдэу Сэфэр къэбарыр къыlотагъа?

2. Дымыlу гущылэныр иджагъу, самбыр, суткэм къыкlоцl ьжэ къызэтрихыгъэп (Кэстэнэ Д.). Мыщ фэдэ цlыфым сыда ралорэр?

3. Дэсыгъэх чылэм нэмыкl пшъашъэхэри псэлъыхъохэр афихъэхэу, ягугъу псэлъыхъо кlалэмэ ашlэу, ау ежъхэм зи къэбар къакlэрымыкlэу, уяпсэлъыхъо зыхъукlэ бэ къамыlоу, ау къыуалорэр къыпхалоу, уянэкъокъыныр хьылъэу (Кощбэе П.) Мыщ фэдэ цlыфым сыда ралорэр?

4. Оркъ шlыкlэу, зигъэинэу шъхъэлэтыгъ. Нэмыкlэу къэплон хъумэ...

5. Акъылыр зимаки. Зизэхэшыки мын цыфэу кычлэкигы (Кошбэе П.) Мыщ фэдэ цыфым етэю...

6. Цыфыгы, нэхъой, укыти, цыф гулгытэ гори хэплъагырэн (Клэрэщэ Т.). Мыщ фэдэм етэю...

7. Хъаклэр апэу ыгыэтиси, ежыри детисэхыгы, ащ ыуж адрэ щытхэм шьутысыр къарыуагы (Клэрэщэ Т.). Мыщ фэдэ зеклуаклэ зилэм етэю...

8. Хъатыу игъашлэм шьыпкъагы хэлъэу лъэбэкъу ыдзыгытэп, – кылуагы ащ. Джыдэдэми, бэджэшы хабзэу, лэу зыкыб кыгыэзагытэ еон имурадыгы (Клэрэщэ Т.). Мыщ фэдэ зеклуаклэ зилэм рало...

Къэхыжъ фразеологизмэр **(Лото)**

Мы джэгуклэм хэлажъэрэ пэпчъ тхылгыплэ лужьум хэшыкыгытэу карточкэ егыэхъазыры. Шапхъэр 10×20 см. Ащ ыуж карточкэхэр зэтэтэуты.

1 акъыл	2 гур
3 пыщэгъу	4 ыужрэ

1 <i>клаку</i>

2 <i>зэшлэдэн</i>

3 <i>фэхъун</i>

4 <i>акъыл</i>

Ащ нэмыклэу см. 5×10 ишапхъэу карточкиплэ тэгъэхъазыры. Джэгуныр етмыгыажъэзэ, карточкэ иным фразеологизмэр кызыэрэригыажъэрэр етэтхэ, карточкэ цыклухэм фразеологизмэр кызыэриухрэр етэтхэ. Карточкэ инэу ашыгытэм арыт фразеологизмэхэм клэлэеджаклохэм зыцагытэгуазэ, зыфаер аштэ. Карточкэ цыклухэр зэхагытэклухэ. Джэгуныр зезыщэрэм зыфэе карточкэр кыыхехы, лупклэу, инэу гушылэм къеджэ. Фразеологизмэр кызыэриухрэ лэхэр зылыгытэм ылэ кыелэты, карточкэр кыалехы, зыщыкылэгъэ пхъанэм тырелъхэ. Фразеологизмэу гытэпсыгытэ хыугъэм къеджэ, щысэ кыехы, гушылухыгытэ зэхегъэуцо.

Теклоныгытэр кыыдэзыхрэр зэклэми апэ зикарточкэ кыэзыухрэр ары.

Картчкэ иным нае гуцылэхэр

1. Паклэр... 2. Гур... 3. Бзэгу... 4. Бзэгупэм... 5. Игъогу... 6. Ипаю...
7. Имыжъо... 8. Кукуум... 9. Клэнклэм... 10. Къупшъхэмрэ... 11. Лъакъор...
12. Лъапсэм... 13. Мазэм... 14. Нэклэ... 15. Натлэклэ... 16. Нэгур... 17. Нэгум...
18. Псэм... 19. Пыдзы... 20. Пэр... 21. Чапыч... 22. Шъхъацышъор...
23. Шъхъэ 24. Шъом... 25. Шъоубзэгу... 26. Шъор... 27. Напэ... 28. Щхыныр...
29. Щхыпэ... 30. Мыжъогу... 31. Ылъакъо... 32. Цэр... 33. Іуплътхъэрэр...
34. Жэ... 35. Шъхъацым...

Картчкэ цыкІумэ анае гуцылэхэр

1. Къелэлэхын. 2. Къефэхын. 3. Зэфэхын. 4. Ецэкъэжын.
5. Зэпычын. 6. Щымыфэжын. 7. Къуае хъужын. 8. Игъыбзэ къещэхын.
9. Цы хехы. 10. Лымрэ зэщэкІыгъ. 11. Игъэнэн. 12. ЕтІэн. 13. Зэ
зегъазэ. 14. Шхын. 15. ФычІэплъын. 16. Зэблэхъун. 17. Жыы клэгъэун.
18. Рыджэгужын. 19. Шын. 20. Дэгъэзыен. 21. Нэшъу. 22. Къэтэджын.
23. ЗимыІ. 24. ИкІын. 25. Зышын. 26. ЗэокІын. 27. ЗимыІ. 28. Къыщыхъан.
29. КъекІурэп. 30. КІоцІылъ. 31. Тегъэуцон. 32. Фэлъын. 33. КъыІозыжыы.
34. Хъаф. 35. Фыжъ хегъэдзэн.

Эы, тІу, щы -

фразеологизмэхэр къэтэлэ

Сурэтым еплъ. Фразеологизмэм имэхъанэ къызэхэф ыкІи
гуцылэхыгъэм хэтэу щысэ къэхъ.

**ТхъакІумкІыхъэ щтапх.
ТхъакІумкІыхъэгу кІоцІылъ.**

Пцэжъыем фэдэу бзако. Пцэжъыеу зегъазэ.

**Тыгъужъ нэкІыгъ.
Тыгъужъыгу кІоцІылъ.**

*Амкышгэм фэдэу орэд къело
(Поет, как соловей).*

*Блэм фэдэу зегъазэ.
Блэр гъуанэм къырещы.*

Пцлашхъом фэдэу мэгущылэ.

Хьадэпчэмылум фэдэу макло (мэпшы).

Тхьачэтыхъум фэдэу гъэубэрэпщыгъэ.

Теджэ, тэтхы, зэхэтэфы

Гущылэхыгъэмэ къахэфэгъэ фразеологизмэхэм шгукъядж, ямэхъанэ къызэхэшъуф. Щысэхэр Коцбэе Пщымафэ иновестэу «Мэфибл уай» зыфилорэм къыхэхыгъэх.

1. Сыклэрыс зэпытэу, сымакъэ зэхих зэпытэу, сигумэкI шъхъарыт зэпыт хъумэ, къыдэхынба мыр, ыгу мыжъо дэдэна? Адэ! Моу сыкъэкуон слозэ, псынэм ифагъ зысэлом, Мамыкъ ягуащэ

«ужэ пхыгъа, Хьаджмос, о ренэу уаужрэ акъыл» къысылуагъ. Сэрклэ о ренэу удэгъугъ, уигущылэ макъэ сэрклэ орэдыгъ, укъыстекуо хъуми уимышъыпкъэу, джыдэдэм угу жъужьынышъ, зэклэ къиныр степхыжъынэу сэ ренэу сыкъыбщыгугъуштыгъэ. Сыгу непэ иуутыгъэу, дунаим утеслъэгъожьы мыхъоу сыгъолъыжъыгъэу пчэдыжъым нэф сыкъызыкълэ, ош нахъ лъаплэ сэрклэ мы дунэешхом зэрэтемытыр иклэрыклэу сшлэш хъужьыштыгъэ, сыгушхоу, сынасыпышлоу зыслъытэжъыштыгъэ.

Чэщым ыблыпкъ епкыфэ зэрэчылэу Шыблэкъомэ афэушъошъожьыгъ. Хахьэрэр хэклаудэу джэгушхуагъ. Сыдэу хъугъэкли, анахъ чыплэ зэжъу иткли, ежъ апэ зишлын, ежъ ышъхъэ ахихын, захилэтыклын зыфалорэр ышлэщтыгъэп. Кло, дунаир къутэжъыгъэу плон джы, – щхыгъэ Хьаджмосэ...

2. Коц кухьэр щагум дэмытыжъ зэхъум абрэмыжъо ыбгъэ тезыжъыгъ, псынклэ-псынклэу жьы къыщэжъыгъ. Ипало зыщихи лъэшэу ыутхыпкыгъ, зыщилъэжы, хэгубжыкыизэ, къылуагъ: «Пцлы зэклэ, пцлы. Къуаер сигъэлъэгъу, мыжъор сигъэдырыгъ...» Дэханэ къыклэщтагъэу ытхьаклүмэ клигъэтлылыккли, ышлэш мыхъоу дэлуагъэ. Дэханэ ыгу цапэклэ ылыгъэу, шъхъангъупчэмклэ мэдалошъ щылъ. Гущылэ лушхэу, лэшлүхэу жэр къылузгъэзыхэрэр агу рихыгъэу, бзылъфыгъэхэр зэрэгъэщхыизэ ныор клашъом къыращэхыжъыгъ, зым адрэм псыр тыриклэзэ затхьаклыжы, дэгъоу шхэхи, лоф хьылъэу мэфэ реным ашлагъэхэм анэгухэр лужъу ышыгъэхэу, апкынэ-лынэхэр онтэгъухэу зэбгырыкыжъыгъэх. Жьыбгъэ лъэшыр къытелъади, чъыг шъхъапэхэр зэриутэклыгъэх, етланэ гъуанэм ихъажъыгъэм фэдэу клодыжы, «хы-хых» макъэр пылүклэу ошх быбыр къэсыгъ. Къебзэбзэхэу къещхы, щалъэклэ къыраклыхрэм фэд.

3. Клыцэ лыжъымрэ пачъыхэмрэ хъуштыр амышлэу, зы чыплэ имызэгъэжъхэу гузэжъогъу хэфагъэх, пачъыхэм ицлыфэу чылэм къыдэклыгъэхэри мо пелыуанитлүм къяхъулэщтыр амышлэу ажэ укыгъэу зэклэкъагъэх. Ячатэхэмклэ шлоу зэпыхъагъэхэу «мы хьитлүм азыфагу къизыгъэм мыщ фэдызыр зыклезгъэкъудыирэр сыда?» ылуи Лымафэ иш къамыщ огъу рихыгъ. Хэклошхом ынэмэ машлор къаклхэу, зимышлэжъэу шыблэм фэдэу зызедзым адрэ шыуми изыкъэдзыгъо тефи, ыпхэкыклэ зэхигъэтлысхъагъэ. Пелыуан нэшлэ-лушлэу шым тесыгъэр, мышъэжъ ныкъоуклым фэдэу, иш къецохъохынэу ежъагъэти, Лымафэ лъелэбэхи, чатэмклэ еуи ышъхъэ пигъэзыгъ. Етланэ Лымафэ ичатэ зэрыхыгъэу хъаным идзэ хэхагъ. Хэкло къэрэшхоу зытесым зызидзыклэ шыуитлүр зэшъхъащиутэу, ежъ ынэмэ лъыр къателъэдагъэу зэогъум нэбгыритлү-нэбгырищыр риутэхыизэ, хъаным ишыудзэ ыухыгъ.

УСЭХЭР

Усэхэм кѳахэхыгѳэ пычыгѳохэм шѳукѳядж, фразеологизмэхэр
кѳахэжѳугѳэц, ямэхѳанэ кѳызэхэшѳуф.

Пшѳэшѳитѳу зэгѳусэу гѳогу м техѳагѳэх,
Ахэр зыпаклэ клонэу ежѳагѳэх.
Зы пшѳашѳэм ыпэ уашѳом декѳые,
«Сыдах сэ!» – елошѳ ар ащ рэкѳэи.

(Жэнэ Кѳ.)

Гѳунэгѳур гѳэклэрэклэгѳэу,
Зэкѳужѳэу дахэу фэпагѳэу.
Кѳифэмэ ыпэ Хѳажѳуагѳо,
Ынэклэ елѳы щынагѳоу...

(Жэнэ Кѳ.)

Ау тешлэ кѳэси
Кѳуасэзэ гушлор,
Гур мэучѳыы,
Гур мэучѳыы.

(Бэрэтэрэ Хѳ.)

Дунэ хѳафѳым тыризэштэгѳоу,
Зэщытегѳэоу тыкѳытехѳуагѳэп.
Зыщыдгѳэшлонэу, пцэу тыдэкѳынэу
Сыхѳат зызакѳуи кѳытѳытеуагѳэп.

(Хѳакѳунэ З.)

Кѳепс о, тыгѳэр, фабэу.
Кѳасэм ыгу гѳэжѳужѳ,
Ушѳхѳамысэу лаби
Насып сфигѳэкѳужѳ.

(Хѳакѳунэ З.)

...Фыжѳ кѳахѳмэ, шуцлэ ело,
Шуцлэ кѳахѳмэ, фыжѳы ело...
Шѳом икѳыгѳэшѳ мэуташѳо,
Щыкѳыгѳащэшѳ хѳуцт «кѳэбгѳашѳо».

(Жэнэ Кѳ.)

Гѳэтхэ мыухѳыжѳыр ягѳусэу
Анэ гушлорсыр кѳыклэпсы,
Пшѳашѳэхэр фаехэ хѳумэ,
Мыжѳоми псэ кѳыпагѳаклэ!

(Кѳуекѳо Н.)

О, кIэлэ дышгээр,
Быбынэу кьэхьуггээр!
Кьэлуат плъэкьуитIукIэ, ныбджэгъу
Быбзэ цыфыгур,
Кьыфэси хьадэгъу
Джэгу пчэгум кьызэрэхэфаггээр.

(Кьуекъо Н.)

☺ *Гущылэжхэр шхьяфэу, фразеологизмэхэр шхьяфэу кьыхэшутхыкIых.*

Дахэм дахэ ипэгъокI. Жьы кьыригъащэрэп. Гущылэ дахэм блэр гьуанэм кьырещы. Гум икIырэп. Нэм кIэтыр псэм икIас. Утын рехы. Имышьакъ тырелхьэ. Делэм уIукIэмэ, уипало ети блэки. Мэзэгъо цышхь. Жьыр хэ хыныгъоми чьылэ малIэ. Шхьэр еубатэ. Шэн кIаку. Ышхьэ шигъэзыен. Шхьэм акъыл имылтымэ, лъэр мэулэу. Акъыл кIаку. Акъыл зимылэр тхьамыкI. МашIо зыдэщымыIэм Iугъо щылэп. Гум илтын. Дунаим тефэжьрэп. Ныбэшъоуз хьун. Бзэгу хьын. Бзэгум цыфхэр зэрегъэшхыжьы. Жэм уфэмысакъмэ птыкьын кIапсэ щегъэлъадэ. Гум илтыр жэм кьело. Дунаир зы цыф фыхахыггэп. Жэ Iае Iут. МашIор ынэ кьыкIегъэхын. Ныбэм имылтымэ лъэр кIэкIырэп.

Хэт нахь псынIлэр?

☺ *Сурэтым ишъулъаггьорэр хэтэу фразеологизмэхэр кьэшутх. Гущылэхуыггэхэр зэхэжьуггэуцох. ТекIоныггэр кьыдэзыхьэрэр нахь фразеологизмабэ кьэзытхьэрэр ары.*

Нэ

нэки лъыхъон, нэм жьы кIэун, нэки лын, нэр тедыкгэн, нэм кIэон, нэки гъэкIотэн, нэм кIэпкIэ, нэки рычгэн, нэки зыггэшхэки...

Пэ

пэр дэггэзыен, пэр кьелэлэхын, пэр хэлун, нэки псы ешгон ...

Иэ

*Иэр нэсын, Иэр тецэен, Иэр лыиэсын, Иэр екIун,
Иэр зэтедзагъэу шысын, Иэр уцIэпIыжъын,
Иэр фээзэщын, Иэр щэигъэу хэтын, Иэрылгъхэ
зыфэшIын...*

Гу

*гум инэн, гум къеон, гур хэкIын, гур изын, гур
итхъакIыкIын, гум иубытэн, гум нэсын, гум
къыридзэн...*

Шъхъэ

*шъхъэм уасэ фишIыжъын, шъхъэр гъэузын,
шъхъэм оцIлгъхэжъын, шъхъэр ехъыжъэжъын,
шъхъэр къутэн, шъхъэр пызын, шъхъэ цIыкIу
мэкъэшху...*

Хэт нахъ дэгъур?

*Джэгуным хэлажъэу текIоныгъэр къыдэзыхырэр зэкIэми анахъыбэу
фразеологизмэ тэрэххэр къэзытхырэр ары. Охтэ гъэнэфагъэм
къыкIоцI мыщ фэдэ нэшанэхэр иIэу фразеологизмэхэр къэшгутх:*

1. ПкъыгъоцIитIу зэгъусэу къэIуагъэхэр.
2. ПкъыгъуацIэрэ плъышгъуацIэрэ зэгъусэу къэIуагъэхэр.
3. ПкъыгъуацIэмрэ пчъэгъацIэмрэ зэгъусэу къэтыгъэхэр.
4. ПкъыгъуацIэрэ глаголрэ зэгъусэхэу.
5. ПкъыгъуацIэмрэ деепричастиерэ зэгъусэхэу.
6. Междометие фразеологизмэхэр.

*Гущылэхэр тэрэзэу зэфэшгъыхъыс ыкIи фразеологие занэхэр
къэжгъугъэпс. Фразеологие занэмэ ямэхъанэ къашгъуло, ахэр хэтэу
гущылэхыгъэхэр къызэхэжгъугъэуцох. Лым пкIантIэр зэрикгъухзэ
чъыгыр реупкIы.*

пкІантІэр	Іузыгъ
ыгу	дэгъэзыягъ
нэр	ыІуагъ
идунай	риубытагъ
ышъэ	ыІатрэл
тхъа	пІэпехы
чІым	тефагъ
ыпэ	икІыгъ
ыжэ	ыхъожъыгъ
нэ	зэрикъухэу > пкІантІэр зэрикъухэу
гъогу	игъэнэн
лъапсэр	ыстын
цы	лІын
джэгуальэ	къэкІон
имэфитІу	етын
инасып	егъэджын
лъакъор	ишІыхъан
нэкІэ	кІэутын
машІом	зэшэп

Фразеологизмэхэр (Лото)

Мы джэгукІэм хэлажъэрэ пэпчъ тхылъыпІэ Іужъум хэшІыкІыгъэу таблицэ 12 егъэхъазыры. Шапхъэр 6×12 см. Зэфэдэу зэтэтэуты.

Ащ нэмыкІэу карточкэхэр тэгъэхъазыры см. 3×6 ишапхъэу. Джэгуныр етымыгъажъэзэ, зы таблицэм фразеологизмэм имэхъанэ етэтхэ, адрэ карточкэм ежъ фразеологизмэр етэтхэ. Джэгуным хэлажъэхэрэм таблицэ зырыз ятэты, мэхъанэм еджэх, ащ епхыгъэ фразеологизмэхэр агу къагъэкІыжы.

Зезыщэрэм зы карточкэ къыхехы ыкІи ІупкІэу фразеологизмэм къеджэ, ащ имэхъанэ къикІэу зыІыгъым ыІэ къелэты, къеджэ, карточкэр ештэ ыкІи зищыкІэгъэ пхъанэм тырелъхъэ. ЗыкІи хэукъоныгъэ хэзымышІыхъагъэу, фразеологизмэхэм ямэхъанэхэр къээзгъэнафэхэу ыкІи апэ къэзыухрэм текІоныгъэр къыдехы.

1 Иакъыл имыктугъ, псынклэ, шъхъэубат	2 жъажъэ, псынклэгъэ зыхэмылъ фэмыф
3 дахэ	4 зышошыжын, зыгъэинын

1
Жьы ышъхъэ
ит

2
жъы
зыкIэмыт

3
нэр пIэпехы

4
нэр дэгъэзын

Таблицэм итышт фразеологизмэхэм ямэхъан

1. Иакъыл имыктугъ – псынклэ, шъхъэубат.
2. Гухэкл – къинхэм ягъээзэщын – зыми фэмыежъэу, зыгу-зымыгоу шын.
3. Жъажъэ, псынклэгъэ зыхэмылъ. Фэмыф.
4. Имыхъакъ еIолIэн, телъхъан.
5. Дахэ.
6. Зышошыжын, зыгъэинын, зышошыжъэу зеклон.
7. Дэхэ дэд. Нэр пIэпехы.
8. Къин егъэлъэгъун.
9. Шошъхъуныгъэ фыриIэн. Ицыхъэ телъын.
10. Макъэ мыгъэIун, мыгущылэн.
11. Iахыли – лыщыци зимыI. Зизакъу.
12. Ренэу зеклон. Мырыхъэтын. Мыгупсэфын.
13. Шъхъапсынкл. Шъхъэ жъыбгъ. Шъхъэ нэкл. Акъыл хэмылъэу зеклорэр.
14. Гъынэу къызэхышыхъан. Ынэпс къэклон.
15. Жэр зэтырегъэлъхъан. Зегъэушъэфын. Гущылэныр щегъэгъэтын. МыIорыжъорынэу, нахъ зыфэсакъыжынэу шын.
16. Зыщытхъужын. Щытхъу зыфиIожын.
17. Изэрар егъэкIын. Гъэохъун. Пэрыохъу фэхъун.
18. Бзэхын. КIодын.
19. ИIоф дэгъу. Тхъэн. Узэхъопсэнэу щыт.
20. Къыщытхъунхэу зеклон. Лыгъэ зехъан.

Картчкэм итышт фразеологизмэхэр

1. Жьы ышъхъэ ит.
2. Гур зэпыкIын.

3. Жыы зыкIэмьт.
4. Игунахь штэн.
5. Нэр пIэпехы.
6. Пэр дэгъэзыен.
7. Сым исурэт.
8. Хьэр псашъо егъэщэн.
9. Цыхъэ фэшIын.
10. ЦутI мыIон.
11. Чъыг шъхъапэм къыпызыгъ.
12. ЧыпIэ имызэгъэн.
13. Шъхъэм жыы ит.
14. Нэку-нэпсы хъун.
15. Ыбзэ егъэубытын.
16. Ышъхъэ щытхъужьын.
17. Iэпэо-лъэпао фэхъун.
18. Тумы хъун.
19. Тхъэр етагъ.
20. Уай-уай ягъэIон.

Хэт сыд зэгупшысагъэр?

*Сурэтхэм шъуяплъ, арытхэр фразеологизмэхэмкIэ къашъуIо.
Фразеологизмэхэр хэтэу гущыIаухыгъэхэр къызэхэжъугъэуцу.*

Фразеологизмэм имэхьанэ тэрээу кызыщылуагъэхэр кыыхэгъэщ.
Фразеологизмэхэр хэтэу гущылэухыгъэхэр кыызэхэжъугъэуцох.

1. Абзэ зэрэшлэн – зэгурылоных.
2. Цыф зэклоцылъ – пщэр, шъуашло.
3. Гъунджэ назэм игъэплъэн – гъэплъэхъун.
4. Чъыем тхъу техын – шъхъахын.
5. Ныбэм щиз шхын – зыгъэшхэклъын.
6. Чылэм ажэ дэхъан – зэон, бэнэн.
7. Нэгум жьы клэгъэун – тезеклухъан.
8. Нэр рехъаклъын – дыреплъэклъын.

Жъы хъугъэ гущылэхэр!

**Жъы хъугъэ гущылэклэ заджэхэрэр джырэ лъэхъаным бзэм
щамыгъэфедэжъырэ гущылэхэр ары. Гущылэм пае:**

тандж – пасэм зэоллмэ ащыгъыщтыгъэ зэолл
палу.

мэлу – пасэм зэоллмэ гъучл хъурэешхоу, чатэм
пэлуадзэу алыгъыщтыгъэр ары.

**Гъэцэклэнэу мы къэтыгъэр
Тыгу етыгъэу тэгъэцаклэ.
Тэгъэфедэ гущылалъэр.
Имэхъани зэхэтэфы!**

Адыгабзэм изэхэф гущылалгэ кыызфэжъугъэфедзээ, жъы хъугъэ
гущылэмэ ямэхъанэ къэшъутх. Гущылэухыгъэхэр кыызэхэжъугъэуцох.

ГушыІэхэр: чынэ, щабз, сагъындакъ, темлэч, къэлат, штаукІ, къушлыкъу, сѣмпалгъаз, тхъуалтэ, сэхъутэ, сырб, гурхъу, ашъо, ашыкъ, пхъаныу, тхъубартІ, сэтх, сэх, мѣджадж, хъатыкъ, амылкъан, къуашкІ, къубас, къамзий, бзѣпс, бзытапкъ, лъай, хъурджан, бжъэкъожъый, хъалпам, лъэгуц, хъалыжъопкІ.

ЗЭФЭШЪУХЪЫС

Сурѣтхѣмрѣ ахѣмѣ ацІѣхѣмрѣ тѣрѣзѣу зѣфѣшѣухъысых.

Токъумѣкъу

Пхъуантѣ

Сыхъатылъ

Бжъѣ

Чысэ

Пырып

Тхъууаль

Пхъэцуакъэ

Къарышгъу

КъыкIэлгъыкIорэ гущыIэмэ ялексическэ мэхъанэ къэзгъэлъэгъорэ джэуапхэр тэрэзэу къыхэшгъух. «Адыгабзэм изэхэф гущыIалгъэ» жгъугъэфедэ.

Щагъдый

1. Бзыу лъэпкъмэ ащыщ горэм ыцI.
2. Лъэкъопылгъхэ лъэпкъ.
3. Адыгэ шы лъэпкъым ыцI.

ЕкIапцIэ

1. КъэкIрэмэ ащыщ, чъыг лъэпкъым ыцI.
2. ШхъонтIэшъо-шIуцIашъу.
3. Цыфым ыIэпкъ-лъэпкъмэ ащыщ гор.

Аталыкъ

1. Шы лъэпкъым ыцI.
2. Сабыир зыпIунэу зыхъырэм раIо.
3. Шхыныгъомэ ащыщ.

Джормэ

1. Шхыныгъомэ ащыщ гор.
2. Лъэкъопылъхъэ лъэпкъ горэм ыцI.
3. Псэушъхъэ лъэпкъмэ ащыщ гор.

Къурпэн

1. Iэшъэ лъэпкъ.
2. ЕтIэ гъугъэ такъыр.
3. Хъакъу-шыкъум ыцI.

Къатин

1. Цыфым итеплъэ къегъэлъагъо.
2. Цыфым ишэн къегъэлъагъо.
3. Цыф хэбзэ зэхэтыкIэр къегъэлъагъо.

Шъохътан

1. Щыгъын лъэпкъмэ ащыщ.
2. Лъэкъопылъхъэ лъэпкъмэ ащыщ.
3. Iэшэ лъэпкъмэ ащыщ.

Шъуатэ

1. Хъакъу-шыкъумэ ащыщ гор.
2. Псэушъхъэ лъэпкъмэ ащыщ гор.
3. Шъон лъэпкъ гор.

ПырыпI

1. Пхъэм хэшIыкIыгъэ шыкъу.
2. Мэзым, хашъом къыхэкIэрэ уц.
3. «ГъэпIэрэпIагъэ» зыфилорэ мэхъанэр къекIы.

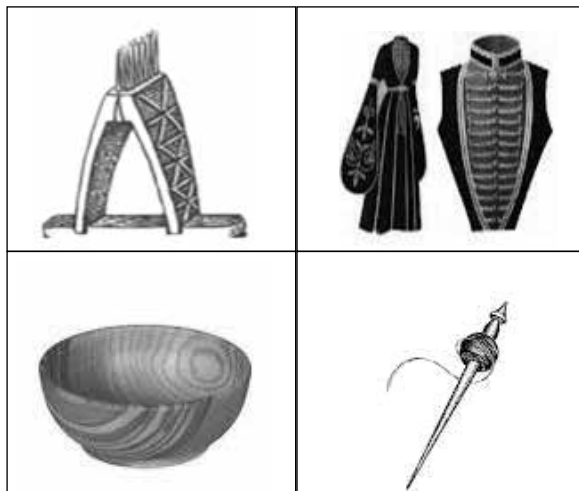
Мэджадж

1. Щэбзащэхэр зэрылъыщтыгъэ шъо Iалъмэкъ.
2. Шхыныгъомэ ащыщ горэм ыцI.
3. Хъакъу-шыкъумэ ащыщ гор.

ЛОТО

Клэлэегъаджэм тхылъыпlэ лужъум хэшыкыгъэу, сурэтхэр зытет карточкэхэмрэ ахэмэ цlэу ялэр зытет карточкэ цыкlухэмрэ егъэхъазыры.

Апс

Цыпх

Хъэцыку

Кlэкlы

Сурэтхэр зэрыт карточкэу тшыгъэмэ клэлэеджакlохэм зыщагъэгъуазэ, зыфаехэр аштэ. Карточкэ цыкlухэр зэхагъэкlухъэ. Джэгуныр зезыщэрэм зыфэе карточкэр къыхехы, лупкlэу, инэу гущылэм къеджэ. Къалогъэ гущылэм исурэт зылыгъым гущылэр зэрытхэгъэ карточкэр къалехы ыкlи сурэтым тырелъхъэ. Текlоныгъэр къыдэзыхрэр зэкlэми апэ зикарточкэ къэзыухрэр ары.

Зезыщэрэм зыфэе гущылэхэмкlэ гущылэхуыгъэхэр клэлэеджакlомэ зэхарегъэуцо.

Бгъэфедэмэ хъуцт гущылэхэр: ашъо, бармэкъ, бжъаль, бзытапкъ, бзэпс, гогон, гурхъу, дэналъ, испы ун, кутанык, къамыл, къамлыбжъ, къуашкl, къумгъан, папыщ, сырыб, лъао, лъхъонч, мыжъобгъу, мыхъур, сыхъатылъ, пхъанылу, тхыпхъэ, шъхъарыхъон, мэлу, lэкlителъ, лъэкlителъ, къэлат, хъупкъ, хъытыу, щабз, щэлъахъ.

Лексикографир

Лексикографием (урым: *lexikon* «гущылалъэ» ыкlи *grafo* «сэтхы») къыкlырэр «гущылалъэ тхын, зэхэгъэуцон» зыфилу. Лексикографие

зыфалорэр бзэшлэныггэм илахьэу гущыфалъэхэм язэхэгъэуцон ехьылэггэ теориерэ практикэрэ апылбыр ары.

Наукэм инэу зыщыхахьорэ, дунаим щыхъу-щышлэхэрэм яхьылэггэ кьэбархэр бэ дэдэу зыщыхъуггэ тилъэхъан шлэныггэ пстэухэм апае кыхаутырэ тхыггэмэ япчъаггэ хэхъо зэпыт. Къызэралгытаггэмклэ, джыдэдэм тыкъэзыуцухьэрэ пкыггэо зэфэшъхьафхэм цлэу ялэр миллионыбэ мэхъу, етлани ахэмэ илгэс кьэс минипшл пчъаггэ ахэхъо. А пстэур цыфым къызлэклинггэхъани, ыггэфедэни ылгэклыщтэп, ищыклэггэ гущыфалъэхэр, справочникхэр щымылэхэмэ. Цыф лгэпккхэм ялэрышылэжыггэ (яматериальнэ) ыкли ягушъхьэлэжыггэ (ядуховнэ) щылаклэ иггэхъаггэхэр, общественнэ ггэпсыклэм, наукэм, культурэм ыкли искусствэм яхэхъоныггэ кьэзггэлгэггон, зэхэзыубытэн ыкли цыфымклэ лэрыфэггэу зышлын зылгэклыщтыр гущыфалъэхэр ары нылэп. Хьаулыеу алуаггэп ныла: «Цыф ггэсаггэ зыфалорэр зэклэри зышлэрэр арэп (ар кыыздэхъуггэи щылэп!), кьэуцуггэ упчлэм иджэуап кызщиггэотыщтыр зышлэрэр ары нахь».

Шъошлэ шъо?

Гущыфалъэхэр лгэпккышхуитлоу зэтрафыжыых: энциклопедие ыкли бзэ гущыфалъэхэр. Адыгэ энциклопедие гущыфалъэхэм ахахьэхэрэр терминологие гущылэлгэ зэфэшъхьафхэр ары.

Энциклопедие гущыфалъэхэм гущылэр арэп кьащызэхафрэр, гущылэхэм кьаггэлгъаггорэ понятиехэр, пкыггэохэр, хъуггэ-шлаггэхэр ары нахь. Ащ нэмыклэу тарихъ зыпылгэ цыфышхохэм, наукэм, культурэм, искусствэм ыкли нэмыклэхэм ггэхъэггэшхо ащызышыггэ цыф цлэрылохэм кьащытегущылэх.

Апэрэу адыгэмэ афэггэхьыггэу «Адыгская (Черкесская) Энциклопедия» (2006) илгэсым кыдэклыггэ. Мыщ кыдэхъаггэх хэкужыым ыкли лэклыб хэггэгухэм арыс адыгэмэ афэггэхьыггэ материалхэр. «Адыгэ (Щэрджэс) Энциклопедие» зыфилорэр мыщ фэдэ лэхьэхэу зэтеутыггэ: I. Пэублэр. II. Экономикэ-географием изытет (АР, КьБР, КьЩР). III. Хьишггэр (ижгэр лгэхъаным кыщеггэжыаггэу я XX-рэ ллэшлэггэум иклэух нэс). IV. Хабзэ афэхъуггэ культурэр. V. Адыгэхэр ыкли Темыр Кавказым щыпсэурэ лгэпккхэр. VI. Черкес диаспорэр. VII. Зэпэблэггэ лгэпккхэр. VIII. Шэн зеклоклэ-шыклэхэр. IX. Дыныр. X. Искусствэр. XI. Бзэр ыкли тхыбзэр. XII. Чыплацлэхэр ыкли лгэпккыцлэхэр. XIII. Юрылуатэр.

XIV. Литературэр. XV. Гъэсэнэгъэр. XVI. Шэныгъэмрэ техникэмрэ. XVII. Медицинэр ыкIи псэуныгъэм икъэухъумэн. XVIII. Спортыр. XIX. Къэбар жъугъэр ыкIи тхылъ къыдэгъэкIыныр. XX. АР, КъБР, КъШР ятворческэ купхэр. XXI. Дунэе Щэрджэс Ассоциациер. XXII. Къэралыгъо хэбзэ органхэр. XXIII. Цыф цIэрыIохэр. XXIV. Хыишъэ гъогур. XXV. Ущызгъэгъуазэрэр.

Терминологие гущыIалъэхэм сэнэхъат терминхэр къащызэхафы. Зытегъэпсыхъагъэм елбытыгъэу ащ фэдэ гущыIалъэхэр сэнэхъат игъэкIотыгъэм (гущ. п.: «Адыгабзэмрэ литературэмрэ ятерминхэм ягущыIалъ») е сэнэхъат шъхъафым (гущ. п.: «Биологие терминхэм ягущыIалъ») къахиубытэрэ терминхэр къызэхафых, зы бзэ закъо нахъ къамыубытэу (гущ. п.: «ПсэушъхъацIэмэ ягущыIалъ») е бзитIу ыкIи нахъыбэ къаубытэу (гущ. п.: «Урыс-адыгэ педагогикэ терминхэм ягущыIалъ») гъэпсыгъэх.

УблэлIэ классхэм ащеджэрэ кIэлэцIыкIухэм апае «ПсэушъхъацIэмэ ягущыIалъ» Гъыщ Нухъэ 1990-рэ илъэсым къыдигъэкIыгъ. Ащ ипчъагъэ 400-м нэсы, ыкIи ар Iахытфэу зэтеутыгъ: 1) псэушъхъацIэхэр, 2) бзыуцIэхэр, 3) пцэжъыяцIэхэр, 4) хъацI-уцIмэ ацIэхэр, 5) хъацIэ-пIацIэмэ ацIэхэр. ГущыIалъэм псэушъхъацIэхэр урысыбзэкIэ щызэдзэкIыгъэх. ГущыIалъэ статьяр мырэуштэу гъэпсыгъэ: адыгэ гущыIэ шъхъаIэм урысыбзэкIэ зэдзэкIыгъэр къыкIэлъэкIо, еIанэ адыгэ

гущыIэр къызэхефы, художественнэ литературэмрэ фольклорымрэ къахэхыгъэ щысэхэмкIэ еухыжы. ГущыIалъэм шIуагъэкIэ фэплъэгъун фае псэушъхъацIэ пэпчъ исурэт кIыгъоу зэрэгъэпсыгъэр. Сэнэхъат гущыIэхэр кIэлэцIыкIухэм нахъ IупкIэу къагурыIонхэмкIэ ахэр амалышхоу цытых.

Мы гущыIалъэр къэбэртэе материалымкIэ гъэбаигъэу «Адыгэ-урыс-къэбэртэе псэушъхъацIэ гущыIалъ» цIэу иIэу 2005-рэ илъэсым къыдэкIыжыгъ (зэхэзгъэуцагъэхэр: Н. Т. Гъыщ, Н. Г. Гъыщ).

Бахъукъо Ерэджыб, ЛъэпцIэрышэ Хъалид, Хъут Щамсудин аIоу «Литературэм итерминхэмкIэ гущыIалъ» (редакторыр Цуамыкъо Тыркубий) зыфиIоу зэхагъэуцагъэр 1994-рэ илъэсым къыдэкIыгъ.

ГущыIалъэм адыгэ литературэм итарихъ, литературэм итеорие, критикэм, жэрыIо творчествэм яегъэдэжэн шагъэфедэрэ терминхэр къыщызэхафы. Ар

гурыт еджаплэм икIэлэеджакIохэмрэ кIэлээгъаджэхэмрэ литературэм ыкIи фольклорым язэгъэшIэнкIэ IэпыIэгъу афэхъуным фэгъэхьыгъ.

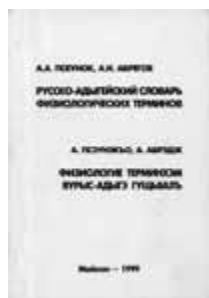
ЗэхэгъэуцуакIохэм пшъэрылъэу зыфагъэуцуужьыгъэр «кIэлIэу, гурылогъошIоу кIэлэеджакIомэ теориемкIэ ашIэн фаер алыгъэлэсыгъэныр, щысэхэмкIэ терминхэм ямэхъан, къарыкIрэр агурыгъэлогъэныр, уасэ афэшIыгъэныр, непэрэ адыгэ литературэмрэ фольклорымрэ ащырекIокIрэ процессхэм ахэр япхыгъэныр арых». ГущыIалъэр кIэлэеджакIохэм ямызакъоу, студентхэми, литературоведхэми, критикхэми печатым иIофышIэхэми агъэфедэн алъэкIыщт.

Тхьагъэпсэу Галинэ 1996-рэ илъэсым «Народная медицина адыгов» зыфиIоу къыдигъэкIыгъэ IофшIагъэм голъэу «Медицинэ терминхэм яадыгэ-урыс гущыIалъэ» къыщеты. ГущыIалъэр къызэрыкIоу зэхэгъэуцуагъ. ГущыIэхэр алфавит шьыкIэм тетэу къетых: апэрэ гущыIэр инэу къетышъ, адырэхэр ащ къыкIэлъэкIох, гущыIэм пае: БГЫ- поясница.

«Медицинэ терминхэм яадыгэ-урыс гущыIалъэ» адыгэ медицинэ терминхэм яугъоинкIэ егъэжьаплэ хъугъэ. Ащ медицинэ IофышIэхэм ямызакъоу, бзэшIэныгъэлэжьхэмкIи, нэмыкIхэмкIи мэхъэнэ гъэнэфагъэ иI.

1998-рэ илъэсым Мамый Щамсудинэ «Медицинэ терминхэм яурыс-адыгэ гущыIалъэ» къыдигъэкIыгъ. Ащ гущыIэ 2000 фэдиз къыдэхьагъ.

Псэунэкъо Аминэтрэ Абрэдж Ачэрданрэ 1999-рэ илъэсым «Физиологии терминхэм яурыс-адыгэ гущыIалъэ» къыдагъэкIыгъ. Ар Адыгэ университетымрэ Адыгэ педколледжымрэ ащеджэрэ студентхэм физиологиемкIэ урыс ыкIи адыгэ терминхэр нахь гурылогъошIу афэхъунымкIэ IэпыIэгъоу щыт. Джащ фэдэу кIэлээгъаджэхэми, зэдзэкIакIохэми, журналистхэми, физиологии сэнэхъатым рылажьэхэрэми ар агъэфедэн алъэкIыщт. ГущыIалъэм Адыгэ университетым,

Адыгэ колледжым ыкIи гурыт школым физиологиемкIэ ащакIурэ термин 230-рэ фэдиз къыдэхьагъ. Мыщ гущыIэхэр урысыбзэкIэ къыщызэхафышъ адыгабзэкIэ щызэрадзэкIыжьы.

2002-рэ илъэсым «Лингвэметодикэ терминхэм яурыс-адыгэ гущыIалъ ыкIи Лингвэметодикэ терминхэм яадыгэ-урыс гущыIалъ»

зыфиорэр кыдэкыгы (зэхэзгъэуцуагъэхэр: Шъаукъо Аскэр, Мэрэтыкыо Къасим, Шъхьалэхъо Рим). Ар гурыт еджапэм, Адыгэ педколледжим, апшгэрэ еджаплэхэм ащезгъаджэхэрэм, студентхэм, аспирантхэм, бзэшлэныгъэлэжхэм агъэфедэным тегъэпсыхагъ.

Гуцылалгъэр Iахьитлоу зэхэт: апэрэм урыс терминхэр адыгабзэкIэ щызэрадзэкIых, ятIонэрэм адыгэ терминхэр урысыбзэкIэ щызэрадзэкIых. Ащ урысыбзэкIэ бзэ ыкIи методикэ термин 1256-рэ ыкIи адыгабзэкIэ бзэ ыкIи методикэ термин 1200-рэ кыдэхьагъэх.

Бзэ гуцылалгъэхэм ягъэпсыкIэ фэшъхаф шъыпкыгъэу щыт. Мыхэмэ гуцылэхэмрэ фразеологизмэхэмрэ ащаугъои, ахэмэ ялексикэ ыкIи яграмматикэ мэхъанэхэр, ахэр бзэм зэрэцагъэфедэрэ шыкIэхэр къащызэхафы. Бзэ гуцылалгъэхэм орфографии, орфоэпие, зэхэф, зэдзэкIыгъэ, фразеологие, омоним, синоним, антоним, топоним, этимологиие гуцылалгъэхэр ыкIи нэмыкIхэр ахэхьэх.

Адыгабзэм илексикэ игъэкIотыгъэу апэу нэлуасэ уфэзышIрэр Леонтий Люлье зэхигъэуцуи, 1846-рэ илъэсым Одессэ кыщыдигъэкIыгъэ «Урыс-адыгэ гуцылалгъэр» ары (цIэ икыоу ащ иIэр: «Русско-черкесский или адигский словарь с краткою грамматикою сего последнего языка»). Гуцылалгъэм адыгэ культурэм чыплэ ин дэдэ щеубыты, адыгабзэм ехьыллагъэу революцием ыпэкIэ атхыгъэ Iофшлагъэ пстэумэ анахь мэхъани, анахь уаси иI. Шопэн хъумэ, тхыбзэр зимыIэгъэ адыгабзэм илексикэ ибаиныгъэ имызакыоу, еж адыгабзэми я XIX-рэ лIэшIэгъум иапэрэ ныкыо иIоф зытетыгъэр уапашъхьэ кыизгъэуцорэ апэрэ Iофшлагъэу ар щыт. Джары гуцылалгъэр культурнэ-тарихъ мэхъанэшхо зилэ саугъэтэу ренэу кызыкIэнэжърэр.

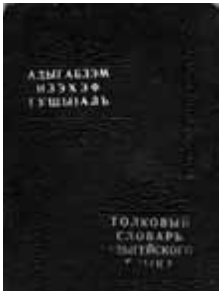
Гуцылалгъэм адыгэ гуцылэми, шъуашэми минипшI фэдиз кыдэхьагъ. Гуцылалгъэ статьяхэр ащ колонкищэу щыгощыгъ: апэрэм урыс гуцылэр кыщеты, ятIонэрэм ар адыгабзэкIэ ыкIи ящэнэрэм французыбзэкIэ ащызэредзэкIы. Гуцылэ пэпчъ бзэ гуцылэу зыхахьэрэр къээзгъэлгъэрэ грамматикэ гъэунэфылгъэ кыгъоу гъэпсыгъэ. «Урыс-адыгэ гуцылалгъэр» адыгэ бзэшлэныгъэр зэрыгушхорэ апэрэ лексикографии IофшIэгъэшхо сыдигъокIи щытыщт.

1960-рэ илъэсым Одэждэкыо Хъаджымэт иредакциякIэ «Урыс-адыгэ гуцылалгъэр» Москва кыщыдэкIыгъ. Гуцылэ пчъагъэу кыдэхьагъэмкIи, ахэр лексикографическэу

къызэрэгъэлъэгъуагъэхэмкIи «Урыс-адыгэ гуцыIалъэр» адыгэ гуцыIалъэ анахъышIумэ ащыщ. ГуцыIалъэм игуцыIапэ зэрэщатхырэмкIэ, джырэ урыс литературабзэр зэрагъэшIэнымкIэ мы «Урыс-адыгэ гуцыIалъэр» IэпыIэгъу адыгэхэм зэрафэхъуным тегъэпсыхъагъэу щыт. ГуцыIэ мин 33 фэдиз гуцыIалъэм дэт. Адыгеим ит апшъэрэ ыкIи гурыт еджапIэхэм иеджакIохэмрэ икIэлэегъаджэхэмрэ мыр агъэфедэн алъэкIыщт,

джащ фэдэу зэдзэкIакIохэм, печатым, тхылъ тедзапIэм яIофышIэхэми справочник афэхъушт. Адыгабзэхэр (адыгабзэмрэ къэбэртэябзэмрэ) зэзыгъашIэхэрэми «Урыс-адыгэ гуцыIалъэр» агъэпсэолъэн алъэкIыщт».

1960-рэ илъэсым «Адыгабзэм илэхэф гуцыIалъэу» ХъэтIэнэ Абдулэрэ КIэрэщэ Зайнабрэ зэхагъэуцагъэр (редакторхэр: Даур Хъазрэт, Лъэустэн Юсыф, Мыхъэмэджэнэ Юныс) къыдэкIыгъ. ГуцыIалъэм гуцыIэ мин 17 фэдиз къыдэхъагъ. ГуцыIалъэ статьяр мырзуштэу гъэпсыгъэ: апэ адыгэ гуцыIэ шъхъалэр къаты, ащ грамматикэ гъэунэфылъэхэр кIыгъух, етIанэ ар урысыбзэкIэ зэрадзэкIы, ащ ыуж гуцыIэм имэхъанэ къыраIотыкIы, ащ гуцыIэхыгъэхэр къыкIэлъэкIох. ГуцыIэжъхэр, хырыхыхъэхэр, фразеологизмэхэр тамыгъэу ромбым ыуж итхэу къагъэлъагъох.

1969-рэ илъэсым Тхъарк'ох'ю Юныс зэхигъэуцогъэ «Адыгэ синоним гуцыIалъэ кIэкIыр» къыдэкIыгъ. Ащ синоним куп 500 фэдиз къээзгъэпсырэ гуцыIэ 1700-рэ къыдэхъагъ. ГуцыIалъэр зэрэгъэпсыгъэм елъытыгъэу мары авторым гуцыIапэм щитхырэр: «ГуцыIэ шъхъалэр апэ итэу синоним купым хахъэхэрэр алфавит зэкIэлъыкIуакIэ ямыIэу къэтэты. ГуцыIэ зэмэхъанэгъухэм язэфэдэ мэхъанэр къэтэIошъ, етIанэ синоним пэпчъ (е синоним зэдэзыштэ зытIум) мэхъанэ

гуадзэу иIэр къэтэIо. Ащ нэужым а синоним купым хэт гуцыIэ пэпчъ зыхэт гуцыIэхыгъэу тхылъхэм, газетым къахэтхыгъэхэу а гуцыIэм имэхъанэ нахъ нафэу къээытхэрэр, гуцыIэжъхэр къэтэхъых. Тэ тищыкIэгъэ гуцыIэм имэхъанэу тызыфаер къызыIотыкIрэ гуцыIэхыгъэхэр къыдэкIыгъэ тхылъхэм ахэтымыгъуатэго хъумэ ащ фэдэ гуцыIэхыгъэхэр тэр-тэрэу зэхэтэгъэуцо».

1977-рэ илъэсым Щагъыр Аминэ «Адыгабзэхэм яэтимологие гуцыIалъэ» тхылъитIу хъоу Москва къыщыдигъэкIыгъ. Адыгабзэхэм

анахь игъэклотыгъэу ащэгъэфедэрэ ыкӀи ижъыкӀэ адыгабзэхэм къахэхъэгъэ нэмыкӀыбзэ гущылэ 1564-рэ авторым ащ къыщызэхефы. Гущылэхэр абхъаз-адыгэ бзэ къутамэм хэхъэрэ бзэхэм альапсэ тетэу къегъэунэфых, ащ даклоу дагестан, нах, картвел бзэ къутамэхэм, джащ фэдэу нэмыкӀрэ мыкавказыбзэхэм яматериалхэри авторым егъэфедэх.

1980-рэ илэсым Тхьаркъохъо Юныс «Адыгабзэм ифразеологизмэ гущылалъ» къыдигъэкӀыгъ. Ащ фразеологизмэ 1700-мэ ямэхъанэхэр къыщызэхефы, ахэр художественнэ литературэм къыхихыгъэ ыкӀи ежь къыугупшысыгъэ гущылэухыгъэхэмкӀэ къеушыхъатыжъых.

«Адыгабзэм ифразеологизмэ гущылалъ» школым, гимназием ащезгъаджэхэрэмрэ ащеджэхэрэмрэ, студентхэм, бзэлофышӀэхэм агъэфедэн альэкӀышт.

1981-рэ илэсым МэрэтыкӀо Къасимэзэхигъэуцогъэ «Адыгэ топоним гущылалъэр» къыдэкӀыгъ, ар 1990-рэ илэсым ятӀонэрэу ыкӀи 2004-рэ илэсым ящэнэрэу къытырадзэжыгъ (редакторхэр: Къумэхэ Мухьадин, Аулъэ Пщымаф). Гущылалъэм Адыгэ республикэм, хылушъо шапсыгъэ къуаджэхэм ыкӀи Краснодар краим ит адыгэ псэулӀэхэм ащэгъэфедэрэ чӀыпӀацӀэхэр къыхеубытэх. Ар научнэ лофышӀэхэм, апшъэрэ ыкӀи гурыт еджапӀэхэм якӀлэлэегъаджэхэм, краеведхэм ыкӀи туристхэм агъэфедэн альэкӀышт. Гущылалъэм топоним терминхэр алфавит шыкӀэм тетэу къыщытыгъэх.

1991-рэ илэсым Тхьаркъохъо Юныс гурыт еджапӀэм пае зэхигъэуцогъэ «Адыгэ-урыс гущылалъэр» (редакторы Шъхьапэцэ Мин) къыдэкӀыгъ. Ащ адыгэ гущылэ мини 10-м ехъу урысыбзэкӀэ зэдзэкӀыгъэхэу къыдэхъагъ. ГущылалъэмкӀэ авторым пшъэрылъэу зыфигъэуцужыгъэр адыгэхэу гурыт еджапӀэм щеджэхэрэми, нэмыкӀхэми урысыбзэмрэ адыгабзэмрэ зэрашӀэрэр нахышлу хъунымкӀэ лэпылэгъу афэхъуныр ары. Ащ къыдэхъэгъэ гущылэхэр къызжихыгъэхэр

художественнэ, публицист тхылъхэм анахь ащэгъэфедэрэ гущылэхэр ары. Адыгэ гущылэ шъыпкъэхэм адаклоу нэмыкӀыбзэ гущылэхэу тыбзэ игъэклотыгъэу щагъэфедэхэрэми гущылалъэм чӀыпӀэ щаубытыгъ.

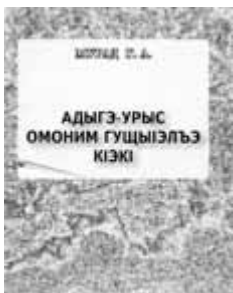

Бырсыр Батырбий, Даур Хъазрэт, Шъаукъо Аскэр кIэлэеджакIохэм апае «Адыгабзэм итхэнхэбзэ гушыалъ» зэхагъэуцуагъэр 1994-рэ илъэсым къыдэкIыгъ (редакторыр Абрэдж Ачэрдан). Ащ гушылэ мин 12 фэдиз къыдэхъагъ.

Гушыалъэм джырэ адыгэ литературабзэм илексик ары къыдэхъагъэр, ау бэрэ амыгъэфедэрэ гушылэхэу художественнэ ыкIи сэнэхъат зэфэшъхъафхэм атегъэпсыхъэгъэ литературэм къахафэхэрэм, тхакIэмкIэ анахъ зыпкъ имыуцогъэ гушылэхэм ащыщхэми ащ чIыплэ щагъотыгъ. Ахэр наукэм, гъэсэнэгъэм, техникэм яхьылэгъэ терминхэр, жъы хъугъэ гушылэхэр, нэмыкIхэри арых.

Тхъаркхъо Юнысырэ Хъаудэкъо Шыхъамырзэрэ «Зэпыщыт адыгэ гушылэхэм ягушыалъ» зыфилорэр 2003-рэ илъэсым къыдагъэкIыгъ. Ащ зэпыщыт (антоним) гушылэ миниплI фэдиз къыдэхъагъ ыкIи ар кIэлэеджакIомэ, джащ фэдэу адыгабзэр нахъ куоу зезгъашIэ зышIоигъомэ агъэфедэн алъэкIыщт. Гушылэлъэ статьяр мырэуштэу гъэпсыгъэ: гушылэ шъхъалэр шIуцIэкIэ хэхыгъэу ащ имэхъанэкIэ пыщыт гушылэ пстэур къаты, гушылэ зэгъусэу щытхэр тамыгъэкIэ гогъэушъхъафыкIыгъ.

2003-рэ илъэсым Мурад Гошлъаплэ «Адыгэ-урыс омоним гушылэлъ кIэки» къыдигъэкIыгъ. Ащ гушылэ 1600-м ехъу дэт, ахэр омоним куп 550 фэдиз мэхъу. Гушылэлъэр шIэныгъэлэжъхэм, кIэлэегъаджэхэм, студентхэм агъэфедэным тегъэпсыхъагъ.

Гушылэлъэ статьяр мырэуштэу гъэпсыгъэ: адыгэ гушылэр зыщыщ бзэ гушылэр скобкэм дэтэу, апэ щыт, етIанэ гушылэр урысыбзэкIэ зэдзэкIыгъэ, ащ къыкIэлъэкIох къэзыушыхъатрэ щысэхэр (гушылэхуыгъэхэр, гушылэжъхэр).

2010-рэ илъэсым Мыекъуапэ «Адыгабзэм изэхэф гушыалъ» зыфилорэм иапэрэ том къыщыдэкIыгъ. ЗэкIэмыкIи гушылэу 50000 фэдиз къыдэхъагъ. Апэрэ томым къыдэхъэгъэ гушылэхэр А-3 хъарыфкIэ къыригъажъэу къэтыгъэхэр ары. Мы гушыалъэм джырэ адыгэ литературабзэм нахъ щагъэфедэрэ гушылэхэр икъу фэдизэу къыщытыгъэх. Анахъэу игъэкIотыгъэу къытыхэрэр адыгэ гушылэжъхэр, гушылэ щэрыохэр, фразеологием, научнэ-техническэ

терминологиер, псэушъхэмэ, къэкIрэмэ, Iэмэ-псымэмэ ацIэхэр, тыкъэзыуцухьэрэ дунаим къешIэкIыгъэ гущыIэхэр ары. ГущыIалъэм изэхэгъэуцон дэлэжьагъах Гъыщ Н., ЗекIогъу У., Мэрэтыкъо Къ., Тэу Н., Тутарыщ М., Тхьаркъохо Ю. ГущыIалъэм мурадэу зыфигъэуцужьыгъэр адыгабзэм нахь игъэкIотыгъэу цагъэфедэрэ гущыIэмэ япчъагъэ икъэгъэлъэгъон ыкIи ахэр джырэ адыгэ литературабзэм зэрэщыбгъэфедэщтхэм, къызэрэпIощтхэм, зэрэптхыщтхэм яшапхъэ къэгъэлъэгъоныр ары.

УпчIэхэмрэ гъэцэкIэнхэмрэ

1. ГущыIалъэхэр сыд фэдэ купхэу агощхэра?
2. Хэта терминологие гущыIалъэхэр зэхэзгъэуцуагъэхэу шъушIэрэр?
3. Хэта орфографии гущыIалъэ зэхэзгъэуцуагъэхэу шъушIэрэр?
4. Сыд фэдэ гущыIалъэха джыри зыцIэ къешъуIон шъулъэкIыщтхэр?
5. «Адыгабзэм изэхэф гущыIалъэ» сыд фэдэ чIыпIа адыгэ лексикографием щибытырэр?
6. Сыд фэдэ мэхъана «Адыгабзэхэм яэтимологии гущыIалъэ» адыгэ лъэпкъымкIэ иIэр?

ГУЩЫIАЛЪЭР КЪАШIЭ (ДжэгукI)

Непэ нэлуасэ зыкъытфашынуэ гущыIалъэхэр хьакIэу къытфэкIуагъэх. ГущыIалъэхэм ягъэпсыкIэ, зытегъэпсыхьагъэр къалошт. Джэгуным хэлажьэхэрэм гущыIалъэр зыфэдэр, къызтегущыIэрэр къыIон фае. ТекIоныгъэ къыдэзыхырэр нахьыбэ къэзыIорэр ары.

1. ГущыIэ шъхьалэр къэтыгъ, ащ грамматикэ гъэунэфылъэхэр кIыгъух, етIанэ ар урысыбзэкIэ зэдзэкIыгъ, ащ ыуж гущыIэм имэхъанэ къыщыIотыкIыгъ.
2. Сэ сишIуагъэкIэ а зы гущыIэр къыкIэпIотыкIыжыщтэп, а зы мэхъанэу къапIо шIоигъор гущыIэ зэфэшъхьафхэмкIэ IупкIэу, зэхэугуфыкIыгъэу ыкIи кIэкIэу къэпIонымкIэ сыамалышIу.
3. Сэ гущыIэм имэхъанэ пыщыт гущыIэр къэсэтышъу, сыда пIомэ гущыIэхэр зэпэбгъэуцужьхэ хъумэ, укъызтегущыIэрэр нафэу къыпIотыкIын олъэкIы.

4. Тэрээу, хэукъоныгъэ хэмышыхъэу утхэнэу уфаемэ сэ зыкъысфэгъаз.

5. Гуцылэм икъэхъуклэ пшлэ шлоигъомэ сэ амалышу сыпфэхъуцт.

6. Сэ къэстрэ гуцылэхэм ятхыкли, якъэлуакли зэфэдэ, ау мэхъанэ зэфэшхъафхэр ял.

Гуцылэлъэ зэфэшхъафмэ къадэхъагъэ гуцылэмэ ащыцхэр къызэрэтыгъэр къэтэггэлъагъо. Гуцылалъэу гуцылэр къызыцтыгъэр къало.

Щысэхэр	Гуцылалъэхэр
<p>Желудок – расширенный отдел пищеварительной трубки, в которой происходит механическая обработка пищи и химическое воздействие желудочного сока.</p> <p>Нэгъур – шхыныр зыщытклурэ сырыбышъом изызыушъомбгъуагъэ къутам, ежь-ежьырэу шхыныр щызэгъээфагъэ щэхъу ыкли ащ нэгъупсыр химием ылъэныкъоклэ щыхэлажъэ.</p>	<p>Адыгабзэм ифразеологизмэ гуцылалъ</p>
<p>Белый прил. фыжбы; белая рубашка джэнэ фыжь; белый хлеб хьалыгъу фыжь; белое вино сэнэ фыжь; фраз. белый билет билет фыжь (дзэ къулыкъум къыхагъэклыныр); белая горячка ешъоным къыхахырэ уз; белое пятно мыуплзэклугъэ чыпн; белые стихи рифмэ зимылэ стиххэр; белый гриб хьалу фыжь; середь бела дня мэфэ щэджагъоу.</p>	<p>Адыгэ топоним гуцылалъ</p>
<p>Гъэпцэн</p> <p>гъэпцэн (гл.) валять, свалять что-л.: цыр гъэпцэн;</p> <p>гъэпцэн (гл.) обмануть, перехитрить, обжулить кого-л.: ныбджэгъур гъэпцэн</p> <p>гъэпцэн (гл.) квасить, заквасить что-л.: щхыур гъэпцэн</p>	<p>Литературэм итерминхэмклэ гуцылалъ</p>
<p>Бгы пчанэ</p> <p>Щыфым ыцагэхэмрэ ышхужъырэ азыфагу – джа мэхъанэр мы гуцылэхэм язэфэд. Бгы зыфилорэр нахъыбэу агъэфедэ. Пчанэ зилоклэ, псыгъон мэхъанэр нахъ къыделъытэ, образнагъэри нахъ къыхэщы.</p>	<p>Адыгэ-урыс омоним гуцылэлъэ клэки</p>

<p style="text-align: center;">Щысэхэр.</p> <p>Къызылэклафэм, ыбг къызэкӀиубыти пчъэм къылуилъэшъогъэ къодыеу, джэ макъэ цагумкӀэ къэлугъу (КӀ. Т.). Ежь лы ушъэгъэ хъазыр, ау ыпчанэ псыгъо (К. Д.)</p>	
<p>Къалэркъэщ – рак. Шъопытэ телъэу ыныбэ шъабэу, лэныстэм фэдэу лъэкъо инитӀу иӀэу, ащ нэпэмыкӀэу лъэкъо нахъ цыкӀуий зиӀэ псэушъхъэу псымэ ахэс. КӀэлэцыкӀум псыхъом къалэркъэщхэр къыщиубытыгъэх (В. Росин). Хэт ылъакъомэ анахъ кӀыхъ ыпэкӀэ? (Къалэркъэщ) (Хырыхыхъ).</p>	<p>Этимологие гущылалъ</p>
<p>Гум еӀэжъэу (eӀэу). Гукъао щыхъоу. – <i>Щхэны... Е-о-ой, о къыуаӀорэри хъаулуй! – ыгу еӀэжъэу ӀэутӀэ ышӀи бухгалтерым ащ гущылэр цигъэтӀылъыгъ. Ау джы тӀэкӀурэ зи ымыӀоу щыси, ыгу еӀэу хэцэтыкӀи, къехъылъэкӀэу къыригъэжъагъ.</i></p>	<p>Урыс-адыгэ гущылалъ</p>
<p>Бланэ 1. «лань». Тюркское заимствование, ср. тат., башк. <i>балан</i> «олень», кумык., казах. <i>булан</i> «лось», чув. <i>палан</i> «олень», «лось». Дальнейшие связи ведут как будто бы к китайскому источнику (см. назв. Животных, 141–142). бланэ 2. «сильный» (каб.), «энергичный», «проворный», «мужественный» (адыг.). Едва ли отделимо от предыдущего слова («лань»). Указанные значения («сильный», «проворный» и т. д.) могли развиваться на адыгейской почве.</p>	<p>ПсэушъхъацӀэмэ ягущылалъ</p>
<p>Курджыпс (Курджипс) – левый приток реки Белой, впадает в нее недалеко от Майкопа. Происхождение этимологии Курджипса многие связывают со словом «курдж» грузин, отсюда «Грузинская вода». Есть вариант в форме <i>Курджыжъ</i> «Большой Курдж».</p>	<p>Физиологие терминхэм яурыс-адыгэ гущылалъ</p>
<p>Драматург – писателэу драматическэ произведение зытхыхэрэр ары.</p>	<p>Адыгэ синоним гущылалъэ кӀэкӀ</p>

Адыгабзэм изэхэф гущылалъэ жъы хъугъэ гущылӀи 5 къыхэтхыкӀ. «Адыгэ топоним гущылалъэр» къызфэгъэфедээ, уцыпсэурэм иӀэ чыпӀацӀэхэр къэтх.

«Адыгабзэм ифразеологизмэ гущылалъэ» фразеологизмэу 10 къыхэтхыкӀ. ТитхакӀохэм ятхыгъэмэ къахэхыгъэ щысэхэмкӀэ къэгъэшъыпкъэжъ.

ЗЭФЭШЪУХЬЫС

Гушыналтэр	Зэхэзгъэуцуаггэр
	<p style="text-align: center;">Мурад Г. А.</p>
	<p style="text-align: center;">Тхьаркьохъо Ю. А.</p>
	<p style="text-align: center;">Гъыщ Н. Т.</p>
	<p style="text-align: center;">Шагъыр А. К.</p>
	<p style="text-align: center;">Мамый Ш. М.</p>
	<p style="text-align: center;">Мэрэтыкьо Къ. Хь.</p>

Зы гуцылалъэ шти кытегуцыл.

Іэпылэгъу:

- Гуцылалъэм ыцІ, кызыдэкІыгъэ илъэсыр, кызыщыдэкІыгъэ чыплэр;
- Гуцылалъэр зэхэзгъэуцуагъэр;
- Гуцылэ пчъагъэу дэтыр;
- Гуцылалъэм игъэпсыкІ;
- ЩысэкІэ къэгъэшъыпкъэжъ;
- Гуцылалъэр зэрэбгъэфедэн плъэкІыщтыр, шуагъэу илэр.

Гуцылэгъэпсыныр

ГУЦЫЛЭХЭР ЗЭХАЛЪХЪ (джэгукІ)

Мы джэгукІэм хэлажъэрэм пэпчъ тхылъыплэ Іужъум хэшІыкІыгъэу карточкэ егъэхъазыры. Шапхъэр 3×4 см. Зы карточкэм карандаш плъыжыкІэ – лъапсэр, адрэм – шхъуантІэкІэ лъэпсахэр (суффиксыр), нэмыкІым – уцышъокІэ кІэухыр атетхагъ. Нэбгырэ пэпчъ карточкэ зэфэшъхъафэу 6 ештэ. ЗэкІурэ карточкэхэр зэхэтэлъхъэ, гуцылэ тэгъэпсы. Гуцылэугъэпсыгъэхъугъэр хэтэугуцылэхыгъэ зэхэтэгъэуцо ыкІи гуцылэхыгъэм ичленэу кызэрэхэфагъэм кІэтэгъэтхъы. Тхэн+кІо+м> тхакІом. *ТхакІом* романыр дэгъоу, гъэшІэгъонэу ытхыгъ. Гуцылэхыгъэм **тхакІом** зыфилорэр подлежащэу кыххэфагъ.

Лъапсэр	Лъэпсахэр	КІэухыр
1 еджэ	1 плэ	1 р
2 тхэн	2 кІо	2 м
3 гуцыл	3 лъ	3 у
4 чэты	4 хъо	4 м
5 амал	5 нчъ	5 у
6 лы	6 жъ	6 мкІэ
7 бэ	7 Іо	7 у
8 плъыжы	8 бз	8 р

9 цыкы	9 жый	9 м
10 чыжэ	10 щэ	10 р
11 кIэ	11 псы	11 мкIэ
12 хафэ	12 щэ	12 м
13 фабэ	13 е	13 р
14 джанэ	14 кIэ	14 м
15 бжьэ	15 хъо	15 р
16 пхъэ	16 шIэ	16 мкIэ
17 къарыу	17 шIу	17 у
18 бзэ	18 ко	18 р
19 мафэ	19 хэ	19 мкIэ
20 бзыгъэ	20 кIэ	20 р
21 жэ	21 е	21 у
22 сатыу	22 шIэ	22 м
23 лъэ	23 пс	23 р
24 тIу	24 лэ	24 у
25 шхы	25 фэ	25 р
26 гущыIэ	26 рый	26 м
27 чъые	27 пх	27 р
28 фыжбы	28 шъо	28 у
29 ныбэ	29 шъу	29 р
30 цэ	30 ко	30 у

ХЭТ НАХЪ ПСЫНКIЭУ, НАХЪ ТЭРЭЗЭУ ГЪЭЦЭКИЭНЫР КЪЫТФИШЫН?

*ГущыIэу кэатыгъэхэр зэрэзэхэтым елгытыгъэу кыизэхэф.
Теклоныгъэр кыдэзыхырэр тэрэзэу гъэцэкIэныр кэзышырэр ары.*

ГущыIэхэр: ошхы, къоялъ, гущыIэрый, тыгъэ, мазэ, къояжъ, тыгъэгъаз, унэ, уатэ, машIо, псычэт, псы, жэ, унашъхъэ, тхылъ, къандж,

хьэ, уашъо, шы, ситхыль, къазгъыр, къакъыр, мэшоку, унакIэ, шIэныгъ, бзыпхъэ, шакIо, мэзагъо, пчыхъэзэхэогъу, мэкъуао, жэгъу, хысап, хъазыр, гъомыл.

Мы гуцыIэхэм тяжъугъэплъ, Хэт нахь псынклIэу, нахь тэрэзэу ГуцыIакIэхэр къытхын!

КIэлэегъаджэм гуцыIэхэр ареты. ГуцыIэу къэтыгъэхэм кIэлэеджакIомэ гуцыIакIэхэр къытырагъэкIы, къатхы. ГуцыIакIэхэр зэрэгъэпсыгъэ шIыкIэр къагъэнафэ. ТекIоныгъэр къыдэзыхырэр гуцыIакIэ нахьыбэ къэзытхыгъэ кIэлэеджакIор ары. ГуцыIэм пае: гуцыIэу «унэ» зыфилорэм мыщ фэдэ гуцыIэхэр къытекIы: *унашхъэ, чIыун, унагъо, унэлут, унакIэ, унэкъош, унэжъ, пхъэун* ыкIи нэмыкIхэр.

Бгъэфедэн плъэкIыцт гуцыIэхэр: унэ, жъон, шхонч, мазэ, Iэ, кIо, джэгу, еджэ, псы, лы, нэ, гу, чэты, гуцыI, пхъэ, пцэ (пцэжъый), лъэ ыкIи нэмыкIхэр.

КIэлэегъаджэм гуцыIэр кIэлэеджакIомэ арегъэтхы. ГуцыIэм хэт хъарыфхэр къызфагъэфедэзэ, гуцыIакIэхэр агъэпсы. ТекIоныгъэр къыдэзыхырэр нахь гуцыIабэ тэрэзэу къэзытхырэр ары. ГуцыIэм пае:

МыIэрысэхэр

Мы – чыыгым къыпэкIэ.

Iэ – цIыфым иIэпкъ-лъэпкъ.

Сэ – шъхъэ цIэпапкI.

Сэ – шъэжъый.

Хы – пчъэгъацI.

Хы – хы ШIуцI.

Сэры – шъхъэ цIэпапкI.

Мыр – къэзгъэлъэгъорэ цIэпапкI.

Мысэ – лажъэ зиI. ЦIыф мыс.

Мэ – мэ IэшIу пехы.

Хымэ – хымэ хэгъэгу.

Сэх – нахьыпэм Iэщхэм, шэщхэм сэххэр арагъэчъэжъхэти, хьалым теожьыцтыгъэх.

Бгъэфедэмэ хъуцт гуцыIэхэр: ошъуапцэ, гуцыIалъэхэр, тхылъыпIэхэр, гъомлапхъ, бжъыныфыцэ, ныдэлъфыбз, бгырыпхыпсхэр,

гуцылэжгхэр, жгөггьобын, клэлэеггэадж, нэшэбэгукI, шгхьэкгупшгхь, ошгуапщэ, нэггунджалг, шыклэпщын, лэпэклэдз.

Тыгу кгыдделэу тыжгуггэджэгу, Сурэтшыным тыфежгуггэажь!

Мы джэгуным хэлажгэхэрэм купитлоу загощы. Цыфым ышгхьэ купхэм чэзыу-чэзыоу зэдашын фае. Нэбгырэ пэпчг цыфым ышгхьэ хилгаггьоу зы пкгыггьо кгешы, имэхьанэ кгетхы. Зи хэзымыггэхгьожьышгурэ купым теклоныггэр кгыдихырэп. (Тхгэпэ фыжгым кгэлэм зэмышгьоггухэмклэ тепшыхьэмэ нахг дахэ хгущт).

Кгашын альэклгщтхэр: шгхьэ, нэ, цэ, бзэгу, паклэ, тхьаклум, жаклэ, тхьаклумалг, шгхьац, напцэ, нэбзыц, натлэ, нэгушгьу, лупшлэ, жэггьу, жэпкг, пэ, мажгэ, шгхьахэлг, лент, шгьорыогухэр (веснушки), лыпцлэ (родинка)...

Хэт кгылон, хэт кгышлэн?

Ребусхэр кгашгьушлэ. Гуцылэхэр зэрэзэхэтыр кгашгьуло, гуцылэхыггэхэр кгызэхэжгуггэауу.

+ щыггьу

Тхья + щыпс

+

КІЭНКІЭ +

 + ДЭХЪУ

БЖЫ +

 + ЛЭ

ЧЫ +

 + ХЪО

+ ШЪЭ

***Тэ превербхэр зэтэгъашлэ,
Гущылалэхэр тэгъэпсы!***

Тхьапэм превербхэр тетхагъэх. Нэбгырэ пэпчъ преверб зытетхэгъэ тхьапэ ештэ ыкӀи гущылэхэр кыытырегъэкӀы. Гущылэу къатхыгъэхэм ащыщ хэтэу гущылэзэгъусэхэр е гущылэхыгъэхэр зэхагъэуцо. Превербым имэхьанэ жэрылокӀэ къало. Хэукъоныгъэ хэзымышӀыхьэрэм текӀоныгъэр кыыдехы.

**КЪЭ–, ДЭ–, ХЭ–, те–, ЧӀЭ–,
ГО–, КЪО–, ЛЪЭ–, и–, КӀЭ–.**

Гущылэм пае: чӀэ–

ЧӀэбыбэн, чӀэтын, чӀэбын, чӀэлъхьан, чӀэзын, чӀэсын, чӀэгъэтӀысхьан, чӀэгъэзыхьан...

***Тилэ аффиксхэм тэ тяплъы,
Гущылалэхэр тэгъэпсы!***

КӀэлэегъаджэм гущылэгъэпс аффиксхэр тетэу карточкэхэр егъэхьазыры. Карточкэ плъыжьым приставкэр тетхагъ, карточкэ шхъуантӀэм лъэпсахэр (суффиксыр) тетхагъ, карточкэ уцышъом – кӀэхуыр. КӀэлэеджакӀом карточкищ кыыхехы. Кыыхихыгъэ аффиксхэр ыгъэфедээ гущылэ щырыщ къетхы. ТекӀоныгъэ кыыдэзыхырэр нахь тэрээу ыкӀи псынклэу зыгъэцакӀэрэр ары.

БГЪЭФЕДЭЩТ ЛЪЭПСАПЭХЭР

КЪЭ–

ДЭ–

СИ–

ТЕ–

ЧӀЭ–

ГО–

ЗЭДЭ–

ЛЪЭ–

И–

Е–

БГЪЭФЕДЭШТ ЛЪЭПСАХЭХЭР

-го	-шхо	-пс	-гъу	-ю
-бз	-пl	-щэ	-е	-хэ

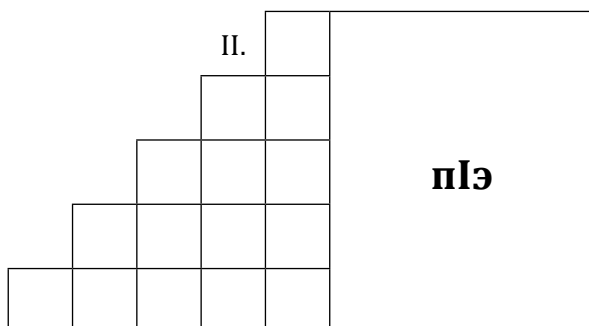
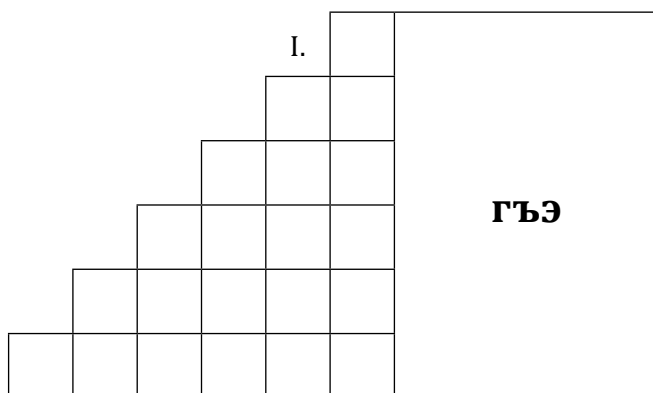
БГЪЭФЕДЭШТ КIЭУХХЭР

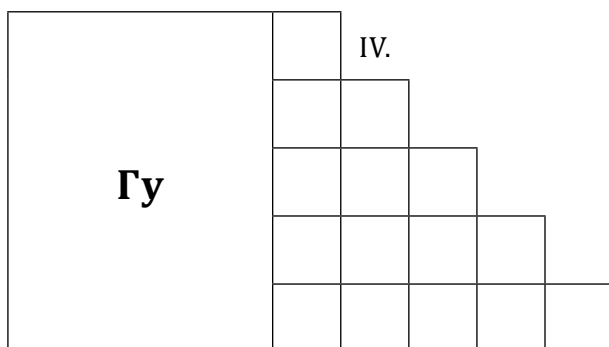
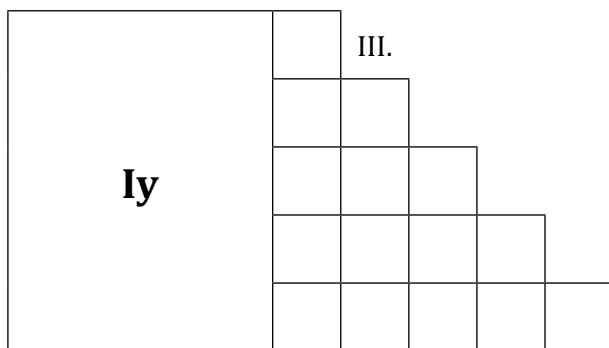
р	м	мкlэ	эу	кlэ
---	---	------	----	-----

Пхъанэмэ арыфэу гуцылэхэр арытх!

Пхъанэмэ атефэрэ гуцылэхэр хэтэу гуцылээзэгъусэхэр кыызэхэжъугъэуцох.

***Зэглурэ лъансэхэр зэфэшгухьхээ,
гущылакIэхэр къэжгъугъансых***

тIу	псы
сыхъат	фы
тхыль	маф > сыхъатмаф
мэз	зэ
тучан	чэт
унэ	тес
осы	щэ
ятIэ	шъхьэ
гъогу	цу
псы	маф

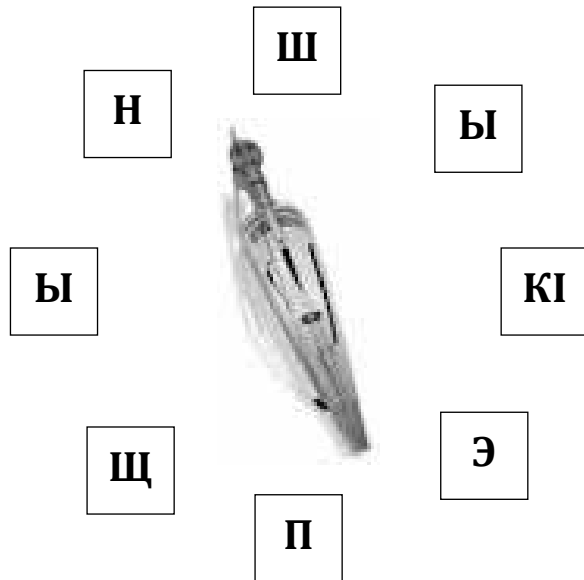

Схемэу кэатыгэм тефэрэ гуцылэ щырыц кэашгутх.

1. — — — — — ^ □
2. — — — — — ^ ^
3. — — — — — ^ □
4. — — — — — ^ ^ □
5. — — — — — ^ □
6. — — — — — ^ □
7. — — — — — ^ □
8. — — — — — ^
9. — — — — — □
10. — — — — — — — — — — —

Хьарыфхэм шгъуяплъ. Хэт нахь гуцылабэ кыыгъэпсын?

Ребус + грамматикэ хысан

Хъарыфхэр зэхэшгухызэ е зэхашгүлгъхьэээ гущылэхэр къэжгүгъэпсых.

1. Былымыл - л + шъхъэ = ? (былымышъхъэ)
2. Паю - ю + нэ = ?
3. Дао - о + пIэ = ?
4. Пцэфы - фы + жъый = ?
5. Пчэгү - гү + и = ?
6. КIэпс - с + хын = ?
7. КIэ+джын - н+б = ?
8. Мыжъоль - ль + фы = ?
9. Дао - о + нэ = ?
10. Мы + жъон - н = ?
11. Лэгъун - н + п + къопсэн - эн = ?
12. Нэпый - пый + псы = ?

Къэзытчъырэ ыкIи гъэкIэкIыгъэ пчъэгъацIэу 3-р зыхэт гущылэхэр пхъанэмэ къарышгүтх.

3		ы	
3		ы	
3		ы	
3		ы	
3		ы	

3		а	
3		а	
3		а	
3		а	
3		а	

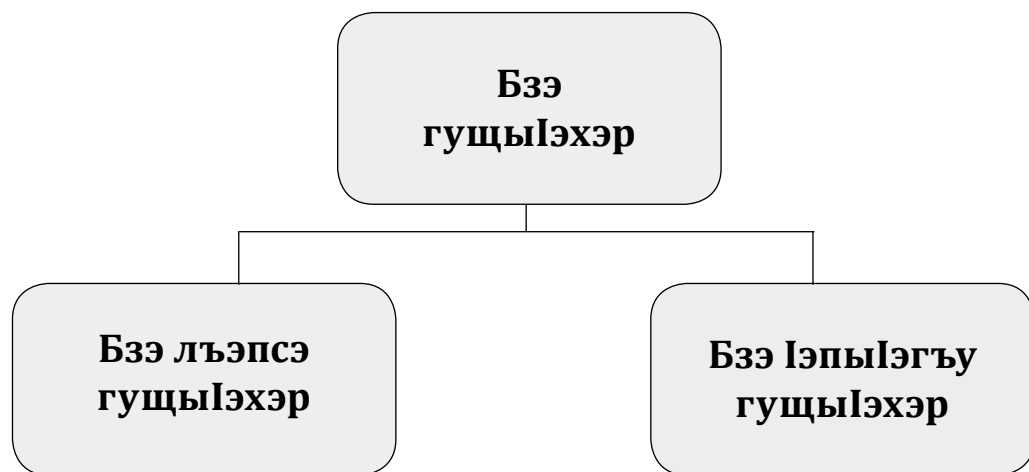
Бзз гушылэхэр

Шъошлa шъо?

Бзз гушылэхэр мырэуштэу зэтырафых: бзз лъэпсэ гушылэхэр ыкIи бзз IэпыIэгъу гушылэхэр.

Бзз лъэпсэ гушылэхэм мыхэр къагъэлъагъо: пкъыгъор (пкъыгъуацIэм), нэшанэр (плъышъуацIэм), пчъагъэр (пчъэгъацIэм), хъурэ-шIэрэр (глаголым), хъурэ- шIэрэм инэшан (наречиём). Мыхэмэ ахалытэ пкъыгъор, ащ инэшанэ, ипчъагъэ къамыгъэлъагъоу, ахэмэ ацIэ къезыIорэ гушылэхэр (цIэпапкIэхэр). Бзз лъэпсэ гушылэхэм грамматическэ категорие гъэнэфагъэхэр яIэх ыкIи ахэр гушылэхуыгъэм членэу къыхэфэх.

Бзз IэпыIэгъу гушылэхэм язакъо хъумэ, лексическэ мэхъанэ ухыгъэ яIэп, ахэмэ мэхъанэ зяIэр бзз лъэпсэ гушылэхэм ягъусэхэу къэIуагъэхэмэ ары. Бзз IэпыIэгъу гушылэхэм гушылэхэмрэ гушылэхуыгъэхэмрэ зэрапых (зэпххэм), гушылэм е гушылэхуыгъэм азфагу илъ зэфыштыкIэхэр къагъэлъагъох (гушылэлъыкIохэм), гушылэмэ мэхъанэ гуадзэхэр афашIых (гушылэгъусэхэм). Бзз IэпыIэгъу гушылэхэр гушылэхуыгъэм членэу къыхафэхэрэп.

Бэ лэпсэ гуцылэхэр

Усэм шукъедж. Бэ гуцылэхэр сьдэуцтэу агоцхэра? Бэ лэпсэ гуцылэхэмрэ бэ лэпылэгъу гуцылэхэмрэ ахахьэхэрэм ацлэ кьешгулу. Сыда ахэр зэрээзетеклхэрэр?

ЕджапI – пкъыгъуацI,

Еджэ – глагол.

Тэ – цIэпапкIэшъ,

Тфэ – кьытело пчъэгъацIэм.

КIорэр – причастие,

ЗыдакIорэр еджапI.

Дэгъоу уеджэн фае,

Къело псынклэу – наречием.

Бэ лэпсэ гуцылэхэр

ПкъыгъуацIэр

ПлъышъуацIэр

ПчъэгъацIэр

ЦIэпапкIэр

Глаголыр

Наречиер

Причастиер

Пкзыгъуацлэр

Хэт? Сыд?

ЗЕКЮШЫУ НЕПЭ ТИХЬАКИ!

Зекюшыу гушылэхэр зытетхэгъэ тхьапэхэр кыитфихьыгъэх. Ар еджэнджэшы ыкIи Iэпылэгъу тыфэхъумэ шIоигъу. Тхьапэмэ атетхэгъэ гушылэмэ шъуяплъ, шъукъядж ыкIи пкзыгъуацлэхэу хэт? е сыд? зыфагъэуцухэрэр къэжъугъэнаф.

Бгъэфедэшт гушылэхэр: шIэныгъэлэжь, усакIо, хьамшкIунтI, чэмыш, былым, пырыпI, кIэлэегъадж, абдзах, чыыгы, чыраклу, чэтыу, тхылъ, атэлыкъ, мышъэ, гъатхэ, бысымгуащ, шакIо, къазщыр, Алкъэс, шъао, къэлэм, пшъашъэ, хъэ, мышъэ, еджакIо, хьакIэ, лэнд, щакIо, гъунэгъу, джае, зэолI, чэмы, пцэжъый, былымахъу, къаз, хьадэпчэмылу, пхъашIэ, дзэклолI, пхъэф, къэшъуакIо, чэтжъый, нъюжъышъхъ, цIыфы, къамзэгу, зэндал.

Адыгабзэм упадежхэм ямэхъанэ тылзыжъугъаплъ!

Адыгабзэм упадежхэм ямэхъанэ къэжъугъэнаф, зэфэшгухьыс.

ЦIэлэо падеж

хъурэр-шIэрэр зыдэгъээзэгъэ
лъэныкъор, Iашэу Iофыр
зэрагъэцакIэрэр

Эргатив падеж

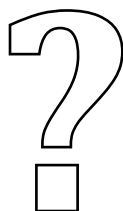
къээзгъэнафэр, едзэкIыгъэ
дополниер

Лэжь падеж

подлежащыр, чIыплэр, уахътэр

Гъэунэф падеж

подлежащыр, дополниер

Гушылэу къэтыгъэхэр зэрыт падежыр къэжъугъэнаф, ахэр хэтэу гушылэхыгъэхэр зэхэжъугъэуцох. Падежым мэхъанэу шIэр къашъуло.

Гушылалъэм, тхылтыр, гъээзетэу, лъакъокIэ, псыхъомкIэ, хым, гъатхэр, тхьачэтэу, пхъорэлъфыр, джанэу, сыхъатыр, нэмкIэ, къэгъагъэм, мыIэрысэр, къэлэмымкIэ, пцэжъыер, остыгъаер, еджапIэмкIэ, чыыгаем, лыжъэу.

Ціэіо падежыр

Гушыіэу кэатыггэхэр подлежашкІэ е пэблэггэ дополнениекІэ гушыіэхыггэм кыыхафэхэу кэшгутх.

Мазэ, нэфылъ, хабзэ, гуащэ, баджэ, зае, быракъ, дэжъый, хатэ, чысэ, ошъуапщэ, ошъу, нэнэжъ, хыкумашІ, шъао, хыалыгъу, коцы, бзыу, паіо, пшгэдэлъ.

Эргатив падеж

Подлежащыр эргатив падежым итэу гушыіэхыггитф кыызэхэжгъуггэуцу.

Уахътэр, чыпІэр кээзггэлггэггорэ гушыіэхэр, куп-купэу жгъугощхэзэ, шгутхы.

Мафэм, ІофшІапІэм, ечэндым, хашъом, нэфшъагъом, хым, сурэтышым, бжыхъэм, еджапІэм, кІымафэм, щэджагъом, гъогум, сурэтым, гъэмафэм, къушъхъэм, ахъшамым, тучаным, пчэдыжъыпэм.

Лэжъ падеж

Гушыіэхэу хгурэр-шІэрэр зыдэггэзаггэр е Іашэу Іофыр зэраггэцакІэрэр кээзггэлггэггорэ гушыіэхэр куп-купэу жгъугощхызэ шгутхы.

ДыдымкІэ, шхапІэмкІэ, жъапхъэмкІэ, шгэжъыемкІэ, гъогумкІэ, лъэоимкІэ, етІэфымкІэ, хытыумкІэ, джабгъумкІэ, мастэмкІэ, ІэщымкІэ, МыекъуапэкІэ, щабзэкІэ, сэмэгумкІэ, джэмышхымкІэ, кыыблэмкІэ, мэзымкІэ, телефонкІэ, пцэкъэнтфымкІэ, ЕджэркъуаекІэ.

Ггэунэф падеж

Гушыіэу кэатыггэхэр кээзггэнафэкІэ е едзэкІыггэ дополнениекІэ гушыіэхыггэм кыыхафэхэу кэшгутх.

Мыжъо, зэндал, машІо, дышгэ, ныбджэгъу, уанэ, ггупчгэ, Іэпшгэхгэу, тыжбын, тыггэ, еджакІо, амылкъан, наш, бэлыдж, джэрз, щыбжъый, тыггужгъ, бэлаггъ, щэмэдж, басымэ.

Сыг сыгкІэ ашІэрэр?

(Кгэлэм, пхгэнкІыпхъ, етІэф, отыч, уатэ, мастэ, пхгэлэбжъан, кыазггыр, хыанцэ, куахгэ, щэмэдж, ггупчгэ).

Хэт сыгкІэ кІорэр?

(Ку, кгухгэ, кгухгэлгъат, кгуашгэ, мэшІоку, кушгхгэфачгэ).

Къэтыгъэ пкъыгъуацIэхэр таблицэм тэфэу къишгъутх

ПкъыгъуацIэр	къызызэ-рыкIу	унай	гъэнэф.	мыгъэн.	зы пчъ.	бэ пчъ.	падеж
Шъхъэгъуацэр		+	+		+		цIэелo

Мыекъуапэ, сурэтышIхэр, гъогурыкIоу, щэфакIом, пцIашхъор, пчэнэу, унэлут, сабыим, ныбджэгъухэр, Пшызэ, хъалыгъу, тхылгъхэр, къуаджэмкIэ, цIыфхэм, тыгъэу, чIыпIэм, оцхыр, натрыфхэр, чъыгы, Жъогъобын, бжыхъэу, мазэ, къолэжгъхэр, осэу, бзыу, чэтыум, кIэлэеджакIу, Юныс.

ПЦЭЖЪЫЕХЭМ АЦIЭ ПХЪАНЭМ КЪЫХЭГЪУАТЭХ!

Джае

Карп

Кит

ЛэндпапцI

Лэнды

Налим

Паго

Пцэгые

Пцэжъый

Пцэкъолэн

Тхыбыт

Тхыкъэц

Хыкъу

л	э	н	д	ы	о	л	т	п
э	н	т	ж	к	и	т	х	ц
н	а	х	а	а	р	х	ы	э
д	л	ы	е	р	п	ь	б	г
п	и	к	з	п	а	а	ы	ы
а	м	ъ	ш	ф	г	м	т	е
п	ц	э	к	ъ	о	л	э	н
ц	п	ц	э	ж	ъ	ы	й	м
I	к	х	ы	к	ъ	у	д	т

Къэтыгъэ хъарыфхэр тэрэзэу зэхэбгъэуцомэ, хъакъу-шыкъумэ ацIэ къытыщт. Гущылэу гъэпсыгъэ хъугъэхэр хэтэу гущылэухыгъэхэр зэхэжгъэуцэу. Сыда ац рыпшIэн плэкIыщтыр?

1. джщйшымхаэ щайджэмышх
2. элгъа _____
3. этба _____
4. йшгъыжгъэ _____
5. аст _____
6. цца _____

7. шджыхэм _____
8. кѣкѣшыа _____
9. ныщуа _____
10. ткѣайщэ _____
11. пажѣэхѣ _____
12. пса _____
13. чацын _____
14. гѣэлба _____
15. гонго _____
16. лѣща _____
17. пжѣохѣкѣыла _____
18. цухѣфта _____

БЗЫУХЭМ АЦІЭ ПХЪАНЭМ КЪЫХЭГЪУАТЭХ!

Амкѣышѣ
 Бгѣэ
 Дудакѣ
 Дыдыкѣуш
 Кѣандж
 Кѣолѣжѣ
 Кѣуалѣ
 Кѣэрѣу
 Мѣзкѣэгѣадж
 Пѣцѣашхѣу
 Тхѣаркѣѣо
 Хѣыу
 Цунды
 Чырачыу

к	ѣ	о	л	э	ж	ѣ	з	т	б	т
п	ц	ѣ	а	ш	х	ѣ	у	х	д	п
а	ч	ы	р	а	ч	ы	у	ѣ	ы	в
м	э	з	к	ѣ	э	г	ѣ	а	д	ж
к	д	к	ѣ	а	н	д	ж	р	ы	ц
ѣ	у	к	у	к	у	х	б	к	к	у
ы	д	з	а	ю	ц	ѣ	г	ѣ	ѣ	н
ш	а	п	л	п	ч	ы	ѣ	о	у	д
ѣ	к	ѣ	э	р	э	у	э	ы	ш	ы

Кѣэтыгѣэ пкѣыгѣуацѣлѣхѣр таблицѣм тѣфѣу кѣишѣутхѣх. Тѣрѣзѣу ыкѣлѣ псынкѣлѣу гѣэцѣкѣлѣныр кѣэзышѣырѣм текѣлонѣыгѣэр кѣыдѣхы.

Зы пѣѣагѣ	Бѣ пѣѣагѣ
ошх	кѣэлѣмхѣр

Бгѣэфѣдѣшт гушѣлѣхѣр: клѣлѣ, мазѣ, чѣтхѣр, зѣунѣкѣѣошхѣр, мѣлѣрыс, кѣэгѣагѣгѣэхѣр, чылѣ, уашѣѣо, псы, зѣкѣѣошхѣр, пхѣэнтѣлѣкѣлѣу, тхѣаркѣѣошхѣр, уц, хѣаджыгѣѣэ, тхылѣ, зѣныбдѣжѣгѣушхѣр, кѣэгѣагѣѣ,

зэшхэр, к'ээлэм, джэрз, чэтхэр, пындж, тыжын, сап, пш'ашг'эхэр, ш'юушыг'у, ос, дышг'э, тх'апэ, х'аджыг'э, ж'уаг'гохэр, пшах'о.

Хьарыф пэпч

 К'элэег'аджэм гуцылэхэр к'элэеджак'ломэ арег'этхы. Ох'тэ г'энэф'аг'гэм к'ык'лоц'л к'элэеджак'лохэм хьарыф пэпч пк'ыг'гоц'лэ гуцылэу 5–10 к'эатхы. Зэрэпш'ыщтыр: тхыл'.

Т – тыг'э, тамэ, табэ, тх'у, танэ.

Х – хабзэ, хатэ, хасэ, хы, хак'ло.

Ы –мы хьарыфымк'лэ к'ыыриг'гаж'эу пк'ыг'гуац'лэ щылэп.

Ль – л'эрыч', л'ак'ю, л'эпк', л'эк'л'ап', л'эх'ан.

Бг'эфедэмэ х'уцт гуцылэхэр: ж'апх'э, ш'лэныг', гуцылэж', лэж'ак'л, п'астэ, щатэ, ш'х'эмаж', к'уж'х'эр, к'ыпц'лэ...

 Хьарыфэу к'эатыг'гэхэмк'лэ к'ыух'эу пк'ыг'гоц'лэ гуцылэу 5–10 к'эш'гутх. К'элэег'аджэм зыф'эе хьарыфхэр ег'эфедэ. Зэрэпш'ыщтыр:

Ль – щал'...

К'л – к'амыщык'л...

Ж' – бг'эж'...

Г'у – г'унэг'у...

 Хьарыфэу к'эатыг'гэхэмк'лэ к'ыриг'гаж'эу пк'ыг'гоц'лэ гуцылэу 5–10 к'эш'гутх. К'элэег'аджэм зыф'эе хьарыфхэр ег'эфедэ. Зэрэпш'ыщтыр:

Ль – л'ак'ю...

К'л – к'лэпхын...

Ж' – ж'апх'э...

Г'у – г'упч'э...

Ак'ылынч'эу тэ тыщытэн, Гуцылак'лэхэр тэг'эпсы!

–нч'э

Тх'апэхэм атетхаг'эу пк'ыг'гуац'лэр к'этэты. Джэгуным хэлаж'эхэрэм пк'ыг'гоц'лэ т'лурит'л аштэ ык'л л'эпсах'эу (суффиксэу) –нч'э зыфилорэр иг'усэу гуцылэхэр к'элэеджак'ломэ аг'эпсы.

Гушылэу юф зыдашлэхэрэр хэтэу гушылэхуыггэ зэхаггэуцо. Суффиксэу –нчъ-м имахьанэ къяло.

Бггэфедэшт гушылэхэр: шынаггъу, лггэпккъ, лэдэб, напэ, лахьыл, хабзэ, юфы, чэфы, амал, фэдэ, насып, къярыу, лэзаггъо, пклэ.

-ЛЪ

 Псэуалггэхэу, пккыггъоу зыгорэ зэралггхэрэм ацлэхэр суффиксэу –лггэ зыфилорэмклэ гггэпсыгггэу гушылитф мынахь маклэу кккэшггутх.

-ГГГЭ

 Отвлеченнэ мэхьанэ зилэ гушылэхэу суффиксэу –гггэ зыфилорэмклэ гггэпсыгггэу гушылитф мынахь маклэу кккэшггутх.

-кЮ

 Цыфыр зыпыль юфыр кккэзггэлгггэгорэ гушылэхэу суффиксэу –кЮ зыфилорэмклэ гггэпсыгггэу гушылитф мынахь маклэу кккэшггутх.

Пхгганэмэ арыфггэу гушылэхэр арытх!

 Кккэтыгггэ пхгганэмэ атэфэрэ гушылэхэр кккэишггутх. Тэрэзэу ыккЮ псынклэу гггэцккэныр кккэзышырэм теклоныгггэр кккэыдехы.

		гггэу	л.				
			гггэу				
				гггэу			
					гггэу		
						гггэу	
							гггэу

		кIэ	II.				
			кIэ				
				кIэ			
					кIэ		
						кIэ	
							кIэ

Къэтыгъэ пкыгъуацIэхэр таблицэм тefэу къишъутхэх. Тэрэзэу ыкIи псынкIэу гъэцэкIэныр къэзышIырэм текIоныгъэр къыдехы.

	<p>Цыфыр къекIы</p>		<p>НэмыкI пкыгъо къекIы</p>
<p>пшъашъэ</p>	<p>гущыIалъэр</p>		

Бгъэфедэцт гущыIэхэр: хъульфыгъэ, очыл, къо, къэшъуакIу, орэдус, мэзпэс, аслъан, Къэплъан, Шъхъэгуаш, мыстхъэ, бзыф, пхъэуIу, пчэндэхъу, мэзыкъу, лыкIо, тхъэмат, къуаджэ, къоджэдэс, къалэ, Мыекъуапэ, орэдыIу, Iэтхъацу, гу, сурэтышI, зэрыдж, щыбжъый, шкIэ, хъайуан, бзыудэгу, дыдыкъуш (IорпэIожь), Мысыр, мэкъатыхъу, тхакIо, программист, Iазэ.

ПкыгъуацIэм играмматикэ нэшанэхэр къэгъэнаф

Макъэ, мэкъээзещ, чан, гущыIэхыгъ, унай, ящэнэрэшъхь, мэкъээзращ, суффикс, цыфыр къекIы, гъэнэфагъ, гущыIэлъапс,

пкъыгъор къегъэлъагъо, уахътэр, лъыIэсныгъэр, антоним, къызэрыкIу, нэмыкI пкъыгъо къекIы, мэхъан, мыгъэнэфагъ, нэшанэр къегъэлъагъо, гущыI, цIэпапкI, пчъагъэр, фразеологизм, приставк, падеж.

ПХЪАНЭМЭ АРЫФЭУ ГУЩЫIЭХЭР АРЫТХ!

*Теплэы тэ лъэпсахэм,
Къэтэгъэпсы тэ пкъыгъуацIэ!*

I.

1. Мэзым къыхэкIэ, чъыг лъэпкъ.

		е

II.

1. Чъыгым ыцI.
2. Адыгэ хъульфыгъэ шъуаш.
3. Адыгэ бзылффыгъэ шъуаш.
4. Маистэм ыкIыу тыралъхъэ.

		Й

III.

1. Зыгорэ зэрызэрахъэрэр, зэрыпалъэрэр.
2. Щырыкъур зэрэзыщапхыхъэрэр.
3. Пхъэр зэраупсырэр.
4. Щабзэм иI.

		ПС

Мы гуцылэу кэатыгээхэр Ямэхьанэклэ кээгощ!

ЕджэпIэ Iэмэ-псымэхэр – тетрадь...

Щыгъынхэр – джэдыгу...

Хьакъу-шыкъухэр – цацэ...

Iэмэ-псымэхэр – хьанцэ...

Бзыухэр – кьандж...

Чыыгхэр – кIай

Iэгубжъ, бзыфы, тыгъурыгъу, тхылъ, джан, пцел, щыуан, остыгъай, гъончэдж, тфэй, пао, щайклэт, обзэгъу, апс, кьэлэм, хэшъае, Iалъ, шуанэ, хьыу, чыыгай, кIэпхын, гъупчъ, ощ, отабэ, етIэф, чырачыу, куахъо, блащэ, уатэ, кьазгъыр, щэмэдж, шъхьатехъу, пшъэдэлъ, тхьаркъо, пхъэшъхьэклэбзыу, цунды, кьуанчIэ, пхъэуIу, кьэрэу, пцIашхъу, кьумбыл, пчэндэхъу, Iадэ, джэмышх, Iанэ, амкIышъ, отыч, табэ, шъэжъый, цацэ, тхылъыпI, щайныч, пхъэлэбжъан, мыстхъэ, Iалъмэкъ, лъэпэд, хьашъотегъэкл, лагъэ.

Сэмэркъэу зыхэлъ упчIэхэр

1. Сыд фэдэ маза зэклэми анахь кIыхьэр?
2. Сыд фэдэ маза зэклэми анахь кIакор?
3. Сыда унэ зэтелъэу плъэгъун плъэкIыщтыр?
4. Сыда укIомэ къыбдакIорэр, учъэмэ къыбдачъэрэр?
5. Хэта зэклэ бзэу щыIэр зышIэрэр ыкIи гуцылэшъурэр?
6. Тыгъужъыр сыдым нэсыфэ мэзым хэлъэдэжъра?
7. Сыд фэдэ адыгацIэха сэмэгумкIи, джабгъумкIи зэфэдэу укъызэджэшъухэрэр?

ЛОТО

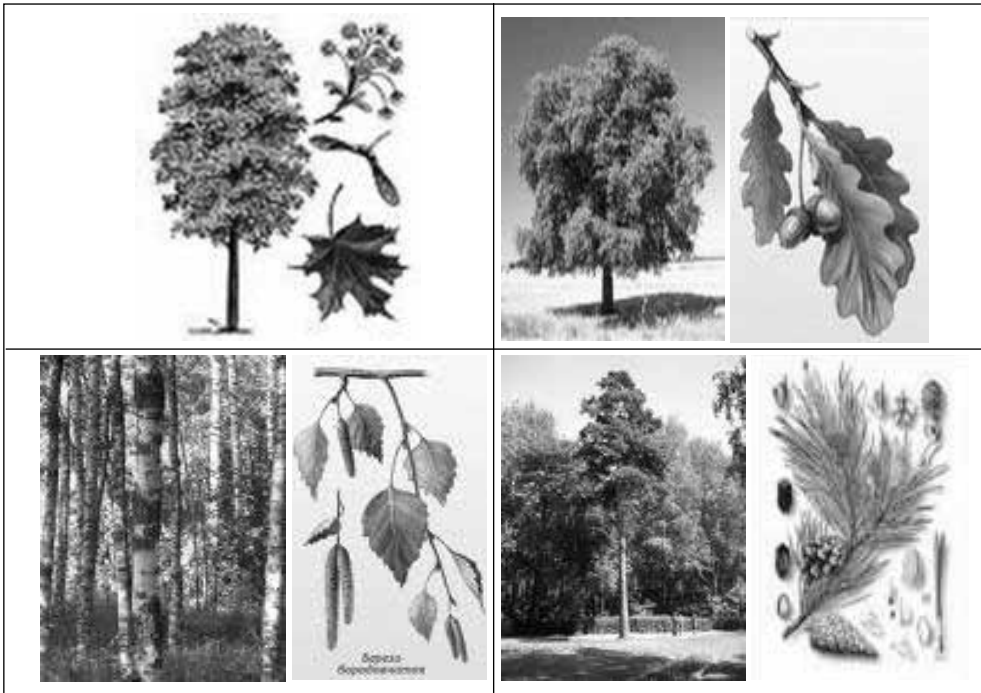
КIэлэегъаджэм тхылъыпIэ Iужъум хэшIыкIыгъэу, сурэтхэр зытет карточкэхэмрэ ахэмэ цIэу яIэр зытет карточкэ цIыкIухэмрэ егъэхъазыры.

Ланчъэ

Чыыгай

Пчэи

Сэснэй

Карточкэу сурэтхэр зэрытэу тшыгъэмэ клэлэеджаклохэм зацагъэгъуазэ, зыфаехэр аштэ. Карточкэ цыклухэр зэхагъэклухьэ. Джэгуныр зезыщэрэм зыфэе карточкэр къыхехы, лупклэу, инэу гущылэм къеджэ. Къалогъэ гущылэм исурэт зылыгъым гущылэр зэрытхэгъэ карточкэр къалехы ыкли сурэтым тырелъхьэ. Теклоныгъэр къыдэзыхрэр зэклэми апэ зикарточкэ къэзуыхрэр ары. Зезыщэрэм зыфэе гущылэхэмклэ гущылэхуыгъэхэр клэлэеджакломэ зэхарегъэгъэуцо.

Бгъэфедэмэ хъуцт гущылэхэр: хэшъаер, еклапцлэр, тфэир, къумбылыр, отабэр, заер, чэтгъаллэр, пцелыр, клаер, остгъаер, даер, мыстхъэр, дэшхо чъыгыр, шхъомчыр, бзыфыр...

Усэм лупклэу шгукъедж, чыгыцлэхэр къыхэжгъугъэц, ахэр зыфэдэхэр, шлуагъэу ялэр къашгуло.

Тэтэжъ мэзым сыздецэ

Зае, тфэи, мые,
 Анахь лъагэр клае.
 Псэи, пчэи, хэшъай,
 Ощыклэ хъуцтыр чъыгае.
 Къужъае, мыстхъэ, ланчъэ
 Мэз лапчъэм къычлэклэ.

Хьякъужъ, хьамшхунтI, отабэ,
 Пхъэфым ышъо шъабэ...
 Бэба мэзым къыхакIэрэр.
 Къужъай сызылтыхъурэр.
 Тэтэжъ къысфелуатэ:
 – Мэу щытыр пхъэшъабэ,
 Модырэр акацэ
 Зэрыджэр цэрыцэ,
 Пцэлыр уфэгъошлу,
 МаркIор Iум еткIухъэ...
 Мэзыр къэтэклухъэ...
 Тихъэгъожъи ткIыгъу,
 ТхъакIумкIыхъэ лъэхъу.
 Сэри сигушлуагъу:
 Пырэжъыем игъу.

(Нэхэе Р.)

Синоним зэдэхъурэ пкъыгъуацIэхэр зэфэхъыс

бзылъфыгъ	нэнау
нэгу	ныпы
алфавит	гущыл
сабий	шъузы
псалъэ	напэ
быракъ	хъарыфылъ
хэбзэIахъ	пчэгу
шэны	букв
гузэгу	хьякъулахъ
кIуачIэ	хабзэ
хъарыф	къарыу
нысэун	шъэоугъу
пацэ	лэгъун
ныбджэгъу	Iэшъхъэтет
уахътэ	хъулъфыгъ
губгъо	нысэбгъус
къэрал	зэман

кѳуаджэ

шѳао

нысэдис

хашѳо

лѳы

хэгѳэгу

кѳо

чылэ

Плѳышѳуацлэр

Плѳышѳуацлэр тэ тэшлэ,
Ар тэгѳэфедэ.
Кѳебэкл нэшанэу ащ илэр,
Ахэлѳэу гущылэм кѳэтэлэ!

Клэлэегѳаджэр гущылэм кѳеджэ. Джэгуным хэлэжѳэрэ клэлэеджаклэхэм чэзыу-чэзыоу плѳышѳуацлэр кѳебэклрэ степеным итэу кѳао. А гущылэр хэтэу гущылэхуыгѳэ кѳызэхэгѳэуцо. Гущылэм пае: плѳыжѳы-плѳыжѳыбз. Хѳырбыдзэу нанэ кѳыбзыгѳэр плѳыжѳыбз. Щысэ кѳээзымышѳурэр джэгуным хэкѳы. Хэукѳоныгѳэ хээзымышѳыхѳэу джэгуныр кѳээзыухрэм теклоныгѳэр кѳыдехы.

Гущылэхэр: дахэ, фѳабэ, чѳылэ, цѳыкѳу, фѳыжѳы, шѳуамбѳо, лѳужѳу, лѳаплэ, лѳуш, клалэ, лѳэш, шѳуагѳо, оды, гѳожѳы, папцлэ, бѳгундж, клыхѳэ, лэшлѳу, шѳхѳуантлэ, пщэр, чэндж, бѳгѳузэ, цѳынэ, клако, лѳаплэ, гѳушѳэ, кѳабзэ, лѳагэ, онтэгѳу, кѳын.

Лѳэпсахэу кѳэтыгѳэхэм плѳышѳуацлэм имэхьанэ зэрызэрэхѳокѳырэр кѳао. Ахэр хэтэу гущылэхуыгѳэхэр зэхэжѳугѳэуцох.

Фѳы

бз

лэ

ло

Фѳы

жѳы

щэ

лэ

шлѳу

щэ

Фѳы

ло

лэ

бз

Фѳы

шѳу

лэ

клѳай

РЕБУСХЭР КѳЭШ!

Гущылэхэм шѳукѳядж, ямэхьанэ кѳашѳуло. Ахэр хэтэу гущылэхуыгѳэхэр кѳызэхэжѳугѳэуцу ыкѳлѳи кѳызэрэхѳэгѳэ членхэр кѳэжѳугѳэнаф.

+ шѳаб

 + мах

 + къабз

 + псэф

 + шхо

 + хэ

 + рмыкъ

 + бзыгь

 Гуцылэжгъэм ахэт плгышгъуацлэхэр кыыхэжгъугъэщ, ахэр зыфэдэ плгышгъуацлэр къашуло.

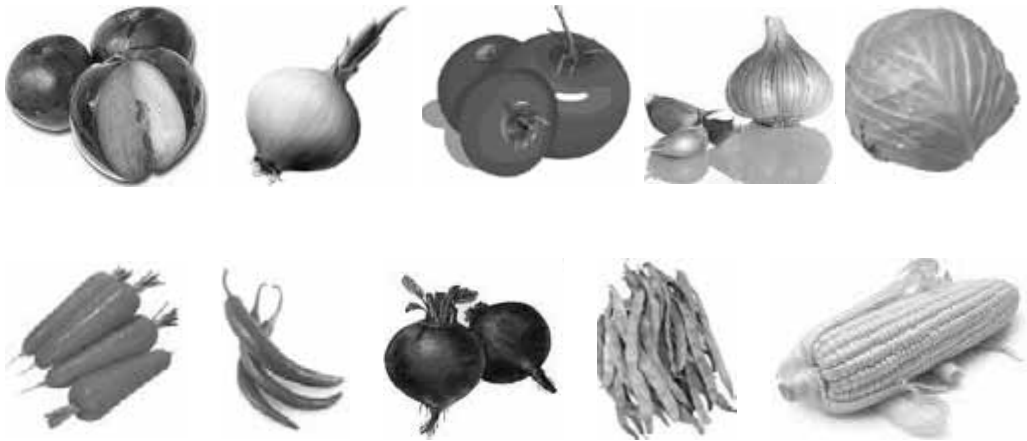
Адыгэ хьаклэр пытаплэ ис. Акъылышлор агъашло. Бжыхъэ машлор лэшлу. Бын пасэрэ хэтэ пасэрэ зэфэдэ. Гузэжгъуапхэр шлэхэу жъы мэхъу. Гуцылэ дахэм гугъур пщегъэгъупшэ. Делэм бэ дэдэ ешлэ шлошы. Делэм уцытхъумэ пагэ мэхъу. Жаем благъор гъуанэм къырефы. Зилоф нафэм ынэгу хые. Зыбзэ пытэм насып ил. Зыгу шлум ынэгуйи шу. Зынэгу къабзэм ыгу къабзэ. Зынэгу мышлум ыгуйи шлоп. Къэрабгъэр ыклэ щэщтэжъы. Мыдэшгъурэм илудэнаклэ кыыхъэ. Ным

нахь лъапIэ щыIэп. Нэр делэ Iэр бланэ. ПцIы IэшIу нахьи шъыпкъэ дьдж. Хашъом кIорэр цIэрыIу, унэм исыр цIэлужь. Чъыг гъугъэм псы кIэогъэхъожькIэ къэкIыжьрэп. Шхын IэшIур цIыф гъэчэф. Шхын макIэр шхыгъуае. ШхэкIыгъэрэ нэкIыгъэрэ зэрэшIэхэрэп. Шъуз фэмыф зиIэр насыпынчъ. ШъузышIу зиIэм игукъао щэчыгъошIу. ШъузышIу илI гъомылэнчъэ хъурэп. ШъузышIум лы дэир дэгъу ехъулIэ. Шъуз дэим лы дэгъур дэи ехъулIэ. Шы икIагъэм хъэ енэцIы. Шыр хъафмэ онэгум зиIэтыкI. Шэфыр фабзэ афызы, цIыфыр цIыкIузэ агъасэ. Ыбзэгу IэшIу, ыгу шIои. Ыужрэ акъыл нахьи ыпэрэ акъыл. Ыужрэ акъылым пкIэ иIэп. Янэ-ятэхэм афэмышIум бынышIу фэхъу хабзэп. Iофынчъэр гущыIэрий. IэшIу дьдж щыIэп. Iэшэ дэгъур гъусэшIу.

ТэшIэ ахэр, тыгу рехъых. КъэкIых ахэр, тэгъэфедэх

КIэлэегъаджэм сурэтыр кIэлэеджакIомэ къарегъэлъэгъу. Ащ итыр зышIэрэм ыцIэ, ышъо, иIэшIугъэ зыфэдэр къело. ГущыIэр къэзылогъэ кIэлэеджакIом сурэтыр кIэлэегъаджэм реты. Апкъыгъом ехылаIагъэу хырыхыхъэ къэзыIорэм зы балл тедзэу кIэлэегъаджэм еджакIом фегъэшъуашэ. Зэрэпшыщтыр: къэбы – ышъокIэ ежьашъоуи, гъожьышъуи мэхъу, иIэшIугъэкIэ – такъо. *Чэушъхъэ рыкIу, нэкIу тIэтIэжъ*. Нахь сурэтыбэ зыIыгъым текIоныгъэр къыдехы.

ИщыкIэгъэ плъышгуацIэхэр хэжъугъэуцожь.

Сыд фэд (ышгъокIэ)?

Заер ... Уцыр ... Уашгъор ... Джанэр ... Осыр ...

Сыд фэд (улэшлугъэкIэ)?

Пхъэгулгъыр ... Къуаер ... Щыбжъыр ... Шгъоущыггъур ...
Зэрыджэр ...

Сыд фэд (пкъыггъор)?

Тхылгъыр ... Унэр ... ПхъэнтIэкIур ... Шагур ... Чыгыр ...

Синоним зэдэхгъурэ плъышгуацIэхэр зэфэхьыс

нэпсый

онтэгъу

дахэ

къин

джэфы

ины

дэгъу

жъы

гохьы

къуанчэ

хгъущэ

акгъылынчгъ

бгъузэ

нэцIэфэф

чгъаггъо

щынапх

хгъылгъэ

хгъазаб

<i>бгъундж</i>	нэгъыф
<i>бэ</i>	мытЫр
<i>делэ</i>	нэшхъэй
<i>зэжъу</i>	Іэхъу-лъэхъу
<i>къаргъо</i>	гоІу
<i>къэрабгъ</i>	лъэгъупхъ
<i>къэрарынчъ</i>	тхъугъэ
<i>кІочІадж</i>	губжыпх
<i>фыжъы</i>	хъарзын
<i>хъоо-пщау</i>	тІурыс
<i>чъэфынчъ</i>	гъэретынчъ
<i>шэнычъ</i>	мэхъадж

Антоним зэдэхъурэ плъышъуацІэхэр зэфэхъыс

<i>фабэ</i>	тхъамыкІ
<i>онтэгъу</i>	шІуцІэ
<i>дахэ</i>	акъылынчъ
<i>лъагэ</i>	бгъузэ
<i>ины</i>	чъыІэ
<i>жъы</i>	чыжьэ
<i>дэгъу</i>	Іушы
<i>оды</i>	лъхъанчэ
<i>бэ</i>	пІуакІэ
<i>акъылышы</i>	чъэфынчъ
<i>занкІэ</i>	цІыкІу
<i>делэ</i>	гущыІэгъуай
<i>хъалэл</i>	кІэ
<i>шъуамбгъо</i>	Іае
<i>фыжъы</i>	пщэры
<i>благъэ</i>	макІэ

пытэ

дэи

чэф

псынклэ

гуцылэрий

шъабэ

лужъу

хъарам

бай

лонтлагъэ

***Лъэоянэм тыкъехзэ,
Тэ плъышъуацлэхэр етэтхэ!***

		щ	э				
		щ	э				
			щ	э			
			щ	э			
				щ	э		
				щ	э		
					щ	э	
					щ	э	
						щ	э
						щ	э

Төгжэ, тэтхы, зэхэтэфы!

Гушылэхыгээхэр шэутхы. Гушылэхыгээмэ кѳахэфэгээ пльышгуацлэхэр кѳэжсугэзнаф, зыфэдэр кѳашгуло. Шысэхэр КІэрэщэ Тембот ытхыгээмэ кѳахэхыгээх.

Мэлахѳор лышхо, лы занд, кІэкложѳ пкІыжыгээ хэдыжыхыагээ Іэбгѳухэр кѳыхэщэу кѳехѳухыгѳ, цыепхээ шыгоу, хѳурышѳо бгѳузэ тІэклу кѳедэклыгээу пало хѳурае шыгѳ. Лышхо лы мытІырэу ухэплээ, ащ епэсыгѳэуи, цІыф лээш хабзэу, игушыІэ ыгѳэтІылээу, шырытэу, пытэу оркѳмэ джэуап кѳареты.

Лаукѳан кІэлэжѳ плІэлубгѳо Іэтыгээ хѳэзыр. Ыбг псыгѳоу зэрэзэпыпхыкІыгээмкІэ, апэу узэрэплѳынымкІэ, ар уфэгѳошлу хѳазырэу кѳыпщыхѳункІи хѳуныгѳи, ау ыплІэлухэр шѳуамбгѳоу зэлѳыгѳэкІотыгээхэу, цые кІыпцІэ пкІыжыгээу, кѳезэжѳокІэу шыгѳым кѳыхэщэу, ыІэлджанэ лыпцэхэр мытІырэу зэрэщыджэгурэр зыплээгѳурэм, зикІочІэ шІугѳоу, кІочІэ лыягѳэ зыхэлѳ кІалэу зэрэщытым гу лѳыуагѳатэ. КѳопцІэ гѳучІышѳоу, ыпэкІитІу тІыбжѳэ шІуцІэу гѳэщыгѳэу, ынэ нэхѳу дэхитІум зыгѳээзэгѳуаеу, Іушыгѳэр иплѳакІэу-джэгѳон зыозмыгѳэшІын лІыхѳусэ пльышѳор теощтыгѳэ.

Ар зымыхѳурэми ермэл сатыушІэ кѳотэкѳэгѳухэр кѳыгѳотыгѳэу, урыс гѳэрхэр Пшызэ адрыкІ раригѳээщыжѳыти, адыгэ гѳэркІэ кѳаригѳэхѳожѳыщтыгѳэ.

А кѳахѳожыгѳэ адыгэ гѳэрхэр е Тыркум аригѳащэщтыгѳэ, е икІэрыкІэу тыгѳугѳэкІэ Пшызэ зэпыраригѳээщыжѳыти, Урыс хэгѳэгум щаригѳээщэжѳыщтыгѳэ – ащыгѳум урыс лэкѳолѳэшхэм пщылхэр алахыгѳагѳэп, адыгэ гѳэрхэр ягуапэу ащэфыщтыгѳэ.

Бжѳэдыгѳу чІыгу гѳунапкѳэм дэжѳ абдзэхэ жѳонаклоу Іутыгѳэхэм кѳэбар зашІэм, гузэжѳогѳукІэ кІапцІэу шымэ закѳырадзи, кѳылтынэсыгѳэх, ау бэ мыхѳоу, Іашэ шІагѳуи амыІыгѳэу шытыгѳэти, зи афыхэшІыхыагѳэп, алѳэкІыщтыр арыти, ашѳхѳэ халѳхыагѳ.

Батым иІаши ишѳуаши а гухэлѳ шѳэфѳу кѳыкѳощырэм тегѳэпсыхыагѳэу шытыгѳ. ШкІэшѳо маистэ пкѳыем цокѳэ зэкІадэ телѳ. Игѳончэджцые зэпыль Іэрышѳэ адыгэ цыяпхѳэм хэшІыкІыгѳэу шѳо чІапцІэу хѳокІыгѳэ хѳазыр. Цые Іэгѳуапэхэр, лыхѳусэ шыкІэу, тІэклу дэдэкІэ Іэнтэгѳум кѳышІокІэу кІакох. Кѳэмэ кѳопцІэшхо кІэрышІагѳ. Ибгырыпхи, гын дагѳэмрэ шхонч дагѳэмрэ зэрыль гѳучІы кѳэмланитІум фэшѳхѳафѳэу, зы метэ лыягѳэ телѳэп, зэкІэ телѳыр саут хэгѳэлѳэдагѳэу гѳучІы.

Лъэнсахэхэр къаныхъэээ Плгышгъуацлэхэр тэгъэнсы!

Пхъанэмэ атефэрэ плгышгъуацлэхэр арышгъутх!

			а	бз
			а	
			а	
			а	
			а	
			а	
			а	
			ы	
			ы	

ЕГУПШЫС!

Классым ис еджакломэ куп-купэу загощы. КІэлэегъаджэм нэбгыритлу егъэнафэ. КІэлээджаклохэм плгышгъуацлэхэр агъэфедэээ, агъэнэфэгъэ еджаклохэм ятеплъэ, язэрыщыт, яшэн къатыхыхъэ. Нахъ гъэшлэгъонэу къээзылорэм ыкІи нахъ плгышгъоцлабэ зыгъэфедэрэм теклоныгъэр кыдехы.

Бгъэфедэмэ хъуцт плгышгъуацлэхэр: ины, лъагэ, цІыкІу, джадэ, бжышІо, къодан, сырыф, шІуцІэ, тхъоплгы, къуапцІэ, хъалэл, хъацэ, дэгъу, шІагъу, ялуй, губзыгъ, ІупкІэ, быратІ, шэнычъ, Іуш, Іушгъаб, лъэшы, шыкІай, кІэракІ, мэхъадж, шгъуагъо, оды, пщэры, мытІыр, шгъонтІэу, нашхъо, нагъо, лъэпэ-лъаг.

ГущыІэээгъусэхэм ахэт плгышгъуацлэхэр зыфэдэр къашгъуло, таблицэм тефэу кыишгъутх. Мы гущыІэээгъусэхэр хэтэу гущыІэхыгъэхэр кыызэхэжгъугъэуцу!

Нэшэнэ плгышгъуацІ	ЕхылІэгъэ плгышгъуацІ
унэ фабэр	чырбыщ унэр

Дышгэ пшгэхъу, непэрэ маф, джэнэ плъыжъ, чэщхъакI, пчэдыжъыпэ жъуагъу, ошгэ къаргъу, кIэмгуге кIал, урыс пшгашъ, адыгэ класс, пхгэгугуль хаф, бзыу цIыкIу, тыжъын бгырыпх, щэ стыр, тхылъ Iужгъу, кгэлэмыпэ псыгъу, дышгэ сыхъат, уц шхгуантI, чырбыщ ун, жъыбггэ шгаб, тхылгъыпIэ ахгщ, чгыг лгъаг, нэшэбэгугу дыдж, ггучI лгэмыдж.

РЕБУСХЭР КГЭШIХ!

+ КО

+ ЩЭ

+ ЗЭ

+ ШХО

+ ПСЫ

+ ЖГЫЙ

ПЛЪЫШЪУАЦІЭХЭР КЪАТЕГЪЭКИ!

Мазэ —————> ...

Джэгу —————> ...

Ощх —————> ...

Зы —————> ...

Нэ —————> ...

Псы —————> ...

Шъошлэ шъо?

Къэгъагъэмэ ацлэ тэшлэ тэ? «Адыгэ къэклыгъацлэхэр», «Урыс-адыгэ гущылалгъэр», «Адыгабзэм изэхэф гущылалгъэ» къызфэгъэфедээ, къэгъагъэмэ ацлэ къало. Ахэмэ ятеплгъэ, язэрэщыт, ашъо зыфэдэр къэтх. Сьд фэдэ къэгъагъа о угу рихъырэр, сьда ар угу зыкырихъырэр?

*Лгэпсахэхэр дггъэфедээ,
Шъуашэхэр тэггэпсы!*

Гущылэр	-бз	-пс	-щ	-лу	-шэ	-шъу	-клай	-жъый
Дахэ								

Лъагэ								
Ины								
Шуцлэ								
Къабзэ								
Къаргъо								
Фыжбы								
Пщэры								
Шъабэ								
Цыклу								
Кыхъэ								
Клако								
Благъэ								
Чыжъэ								
Къолэны								
Нэфын								
Лантлэ								
Кыфы								

Зэрэпшыщтыр

Гушылэр	-бз	-пс	-щ	-лу	-шэ	-шъу	-клай	-жъый
Плыжбы	+	-	+	+	+	+	+	-
Іасэ	+	-	+	+	-	+	+	-

ЛОТО

Кіэлэегъаджэм карточкэхэр егъэхъазыры. Ахэр яшапхъэкІэ зэфэдэхэп. Нахь инхэм пкъыгъуацІэхэр атетэтхэ, нахь цыкІухэм плышъуацІэхэр. ПлышъуацІэр зытетхэгъэ карточкэр кіэлэегъаджэм кіэлыцІыкІухэм афегощы. ПкъыгъуацІэр зытетхэгъэ карточкэхэр джэгуныр зезыщэрэм къыфэнэ.

Зезыщэрэр ІупкІэу, мэкъэ ІатыгъэкІэ пкъыгъуацІэм къеджэ. Ащ екІурэ плышъуацІэр зытет карточкэр зылыгъым джэуап къеты. Гушылэзэгъусэу гъэпсыгъэ хъугъэм къеджэ ыкІи ар хэтэу гушылэхыгъэ зэхегъэуцо.

Гушцынэм пае:

дунай	лЫжъ
унэ	кIалэ

пэрыт

къэраб

жъоркъ

лъагэ

Бгъэфедэшт пкыгъуацIэхэр: джан, пшъашъэ, чъыг, ошъуапщэ, быракъ, пхъэгулт, пчэны, тхылъ, пшыс, лы, цумпэ, цыфы, Iалъмэкъ, псыхъо, лы, нэшэбэгу, шъхъацы, шыбжый, нашэ, гъогу.

Бгъэфедэшт плышъуацIэхэр: бгъузэ, гъожъ, тIыргъуагъ, стыр, дыджы, къаргъу, шыугъэ, къолэн, шуцIэ, быраб, Iал, Iужъу, уцышъу, хафэ, гъэшIэгъоны, плъыжъ, жъалым, онтэгъу, Iушы, къэраб.

ПчъэгъацIэр

УпчIэмэ яджэуап къет

ЗэлъашIэрэ тхакIохэр, усакIохэр, шIэныгъэлэжъхэр кызыыхъугъэ илъэсыр къэтх. Зы нэбгырэ фэгъэхьыгъэу кытегушыл.

Зэрэпшыщтыр: Сыд фэдэ илъэса зэлъашIэрэ урыс усакIоу А. С. Пушкиныр кызыыхъугъэр (1799)? *ЗэлъашIэрэ урыс усакIоу А. С. Пушкиныр минрэ шъиблырэ тIокIуплIырэ пшыкIубгъурэ илъэсым къэхъугъ.*

1. Сыд фэдэ илъэса зэлъашIэрэ адыгэ тхакIоу Т. М. КIэращыр кызыыхъугъэр (1902)?

2. Сыд фэдэ илъэса зэлъашIэрэ адыгэ тхакIоу А. К. Еутыхыр кызыыхъугъэр (1915)?

3. Сыд фэдэ илъэса зэлъашIэрэ адыгэ тхакIоу М. Ш. МэщбашIэр кызыыхъугъэр (1931)?

4. Сыд фэдэ илъэса усакIоу Н. Н. Бэгъыр кызыыхъугъэр (1937)?

5. Сыд фэдэ илъэса усакIоу М. И. Емыжыр кызыыхъугъэр (1951)?

6. Сыд фэдэ илъэса усакIоу Т. И. Дэрбэр кызыыхъугъэр (1974)?

7. Сыд фэдэ илъэса бзэшIэныгъэлэжъэу Iэшъхъэмэфэ Даут кызыыхъугъэр (1897)?

8. Сыд фэдэ илъэса бзэшIэныгъэлэжьэу КIэрэщэ Зэйнаб къызыхъугъэр (1923)?

9. Сыд фэдэ илъэса бзэшIэныгъэлэжьэу Шъаукъо Аскэр къызыхъугъэр (1935)?

10. Сыд фэдэ илъэса бзэшIэныгъэлэжьэу Бырсыр Батырбый къызыхъугъэр (1939)?

РЕБУСХЭР КЪАШIЭ

бэ 3 7 пэ т 6 ль ды 100

мы 100 100 ныкъо б 1 пхъэ ку 100

тIокIи 2 3 бзэ 9 зэ шъу 1

нэ 1 у 1 мэ 1 у 1 нчъэ

Гущылэжъхэм къахэфэгъэ пчъэгъацIэхэр къыхэжъугъэщ, купэу зыхахъэхэрэр къэжъугъэнаф.

Зы цIыфым зы цIыфыр ищхэпс.

Зы шы пае шишъэ псы ешъо.

УтIумэ уз, узымэ ущымыIэ папкI.

ТIу зэгуахъэмэ къарыу.

Зым изэрар миным екIы.

Зым тIур идз.

Уянэ къымыльфыгъэ дэжь непэ щэ уимыхъ.

ЦитIу зыIут Iашэрэ зын къыльфыгъэ зэшитIурэ.

Зы хъакIэр зы хъакIэм иджагъу, хъакIитIур бысым иджагъу.

Улын – зы, улIэн – тIу.

Лыхъужъыр зэ малIэ, къэрабгъэр минрэ малIэ.

Игущылэ тIо къыIорэп, икъамэ тIо къырихырэп.

Зы шхончогуькIэ хъиблыр изэукIыгъу.

Зэрымытым Iэтишъэ регъэуцо.

ГУЩЫIЭ КЪЭГЪЭПС

(Лото)

Мы джэгуным хэлажьэрэ пэпчъ тхылъыплэ Iужъум хэшIыкIыгъэу карточкэ егъэхъазыры. Шапхъэр 10×20 см. АщIууж карточкэр зэтетэуты.

Ащ нэмыкIэу карточкэ нахь цIыкIухэр тэшIы, ащ цифрэхэр етэтхэ. Карточкэ инмэ пчъэгъацIэ зыщыкIэрэ гущылэ имыкIухэр къащытыгъ. Джэгуныр зезыщэрэм цифрэр кIеIо, а цифрэр зыгъэфедэни гущыIа кIэ къээзгъэпсышъуштым ештэ. Карточкэм тет гущылэхэр нахь псынIкIэу къээзыухырэм текIоныгъэр къыдехы. А зы цифрэр нэмыкI гущылэми къащытыгъэн ылъэкIышт. Арышъ, цифрэр тIурытIоу тэшIы. Нахь зигулъытэ чаным нахь псынIкIэу гущылэхэр егъэпсы. (Мэзы, ибэ, щыуан, бгъузэ). Гущылэу агъэпсыгъэхэм къяджэ, имэхъанэ къызэхафы.

МЭ БЭ
... УАН	... ЗЭ

1

8

3

9

Бгъэфедэн плъэкIышт цифрэхэр

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 100.

Карточкэ иным нае гущылэхэр

1. Мы 2. Ды 3. ... ныкIо. 4. ... жъый. 5. ... фы. 6. ... огъу. 7. ... ожъый. 8. гъу 9. ... рыс. 10. ... анэ. 11. ку ... 12. гъу ... 13. нэ ... 14. у 15. шъу 16. ... лъэс. 17. ... жъ. 18. ... пкъ. 19. ... нашкI. 20. ... бгъу. 21. ... бзэ. 22. т... лъ. 23. ... бжъый. 24. напх. 25. ... мэ. 26. чэтэ 27. ... сэ. 28. ... гъу. 29. ... пс. 30. бэ 31. б... пхъэ. 32. ... кIузы. 32. ... нитIу. 33. ... пшIагъэ. 34. ... Iу. 35. ... нэбз. 36. ... и. 37. ... анэ.

Хырыхыхъэхэр къашIэ

Хырыхыхъэмэ шъукъядж, къашъушIэ. ПчъэгъацIэу хэтхэр къыхэжъугъэщ.

1. КIэпсэ пэкIышъ, лэгъунэ шъхъашъый.

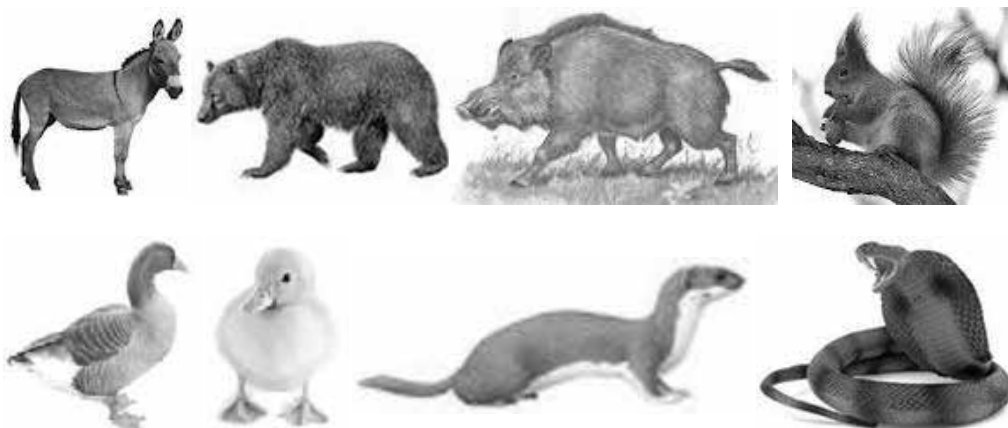
2. К1эпсэ 1эпэклишъ, лэгъунэ шъий.
3. Них, пищ, шъхьищ, к1эзакъо, лъэкъуйй.
4. Нэрынэ-нэрын, нэрынэ щэк1.
5. Плыри зэдэчъэ, зи къатечъырэп.
6. Ахырэр – хы, зэпахырэр – блы.
7. Къопипл1, пл1эмий, зы1у, зыпчъэ закъу.
8. Тэкъэжъые гъонибл.
9. Зэшыхъуит1у зэт1уанэ.
10. Жъогъуит1умэ азыфагу 1уашъхъэ дэт.
11. Зыр мэгущылэ, т1ур маплъэ, т1ур мэдало.
12. Зэшыхъуит1у зэлъыпэгъу илъ.
13. Зэшыхъиупл1 зэлъэгулэ, зэлъынэсырэп.
14. Зэшипл1 зэлъэк1о зэпыт, зэк1эхъанхэ алъэк1рэп.
15. Зы чыыгым къутэмэ пшык1ут1у гот, къутамэ пэпчъ тхъэпэ щэк1 пыт, тхъапэхэм азык1элъэныкъор фыжбы, азык1элъэныкъор шлуц1э.

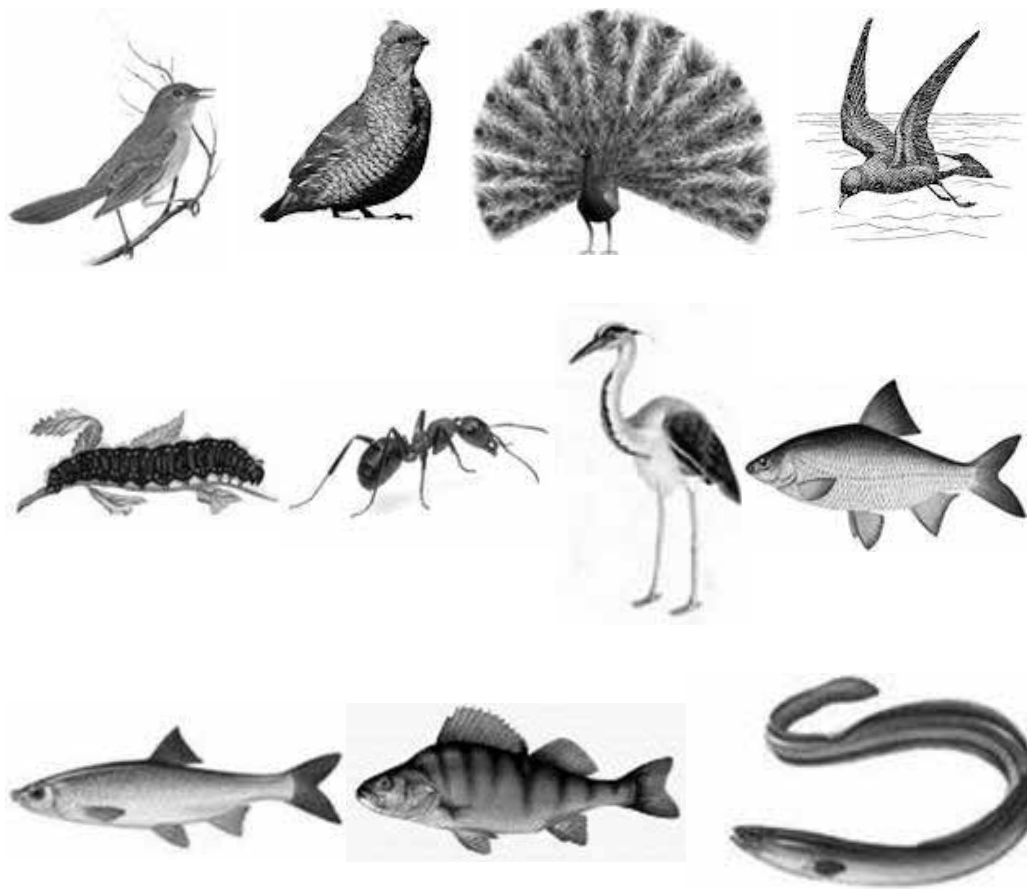
Сыда сурэтым итыр?

**Сурэтхэм тэ тяплъы,
Ац1э къэт1о.
Пчъэгъац1эу ащ хэтыр
Тэ псынк1эу къэт1о.**

Сурэтым ишгулгъагъорэм ыц1э къешгу1у, пчъэгъац1эу щыгъэбылгыгъэр къэжъугъот. Сыд фэдэ шлуагъа ахэмэ ялэр?

1эпылэгъу: щыдыр, мышъэр, мэзыкъор, цызэр, къазыр, псычэтщырыр, дэхэужъыр, блэр, амк1ышъэр, ныбгъур, дышъэчэтыр, хыбзыур, пк1эшъэхъур, къамзэгур, псыхэонэшъур, хъалгъабгъор, хыкъор, тхыбытыр, тхыкъэцыр, блэпцэжъыер.

Хэт сыг фэда?

Джэгуным хэлажээрэ пэпчэ тхьапищ егъэхъазыры. Зым ежъ ыцлэ, ыныбжъ, илъягагъэ ыкли ионтэгъугъэ тыретхэ, адрэ тхьапитлум иунагъо исхэм ащыщхэм яшапхъэхэр (ян, ят, ыш, ышыпхъу...). Зэклэ тхьапэхэр клэлэегъаджэм еугъоих, зэхегъэклухъэх. Джэгуным хэлажээрэ пэпчэ клэлэегъаджэм еклуаллэшъ, тхьапищ кыылахы. Къытефагъэм итыр къело.

Гулэз минрэ шъибгъурэ тлоклипллрэ пшыклушрэ илъясым къяхъугъ, илъяс 18 ыныбжъ. Ащ сантиметришээрэ тлоклищырэ пшырэ илъягагъ, килограмм шъяэныкъорэ хырэ ионтэгъугъ. Хэукъоныгъэ химышыхъэу пчъягъацлэхэр къязылорэм теклоныгъэр кыыдахы.

Цэр	Къызыхъугъэ ильэсыр	Ныбжьыр (ильэс)	Илъэгагъ (см)	Ионтэгъугъ (кг)
Гулэз	1993	18	170	56
Гоцмаф	1932	79	162	64
Долэт	1968	43	183	86

Къашлэ!

1. Такъикъ $60 = 1$ _____.
2. Сыхъат $24 = 1$ _____.
3. Мэфи $7 = 1$ _____.
4. Мэфэ 30 е $31 = 1$ _____.
5. Мэзэ $12 = 1$ _____.
6. Илъэси $100 = 1$ _____.

УПЧІЭМЭ ЯДЖЭУАП КЪЕТ!

1. Сыд фэдэ илъэса итыр?
2. Сыхъатыр тхъапш хъугъа?
3. Неущ сыд фэдэ мафа?
4. Тыгъуасэ сыд фэдэ мэфагъа?
5. Сыд фэдэ мафа мы илъэсым зытефэрэр укъызыхъугъэ мафэр?
6. Непэ мэзаем и 28-рэ 2012-рэ илъэсмэ, неущ сыд фэдэ мэфэщта?
7. Непэ бэрэскэшхомэ, неущмыкІэ сыд фэдэ мэфэщта? Тыгъоснахыпэ сыд фэдэ мэфагъа?
8. Тыгъоснахыпэ бэрэскэшхуагъэмэ, неущмыкІэ гъубджыщта?
9. Шышъхъэлум ыуж сыд фэдэ маза итыр?
10. ЖъоныгъуакІэм ыуж сыд фэдэ маза къихъарэр?
11. Мэфиблыр сыд?
12. Мэфэ 31-р сыд?
13. Мэфэ 365-рэр сыд?

Мэфэпчъ

Мэзэ пшыкІулум ацІэ къэтх. Мазэ нэпчъ о пшъхъэкІэ е хэгъэгумкІэ зрымэфэ шъхъалэр къэгъэнаф.

1. Щылэ маз – Щылэ мазэм и 27-м сыкъызыхъугъэ мафэр хэсэгъэунэфыкІы.
2. ...

3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...

Тучаным тэлю

Пхъэшхъэ-мышхъэхэмрэ хэтэрыкхэмрэ зыщазэрэ тучаным тэлю. Зым иахъщалгъэ сомэ 1000 дэлъ, адырэм – сомэ 600. Хэт сьд кыщэфын ылгэкыщта? Сыда ахэр кызыкIэпщэфыггэр? Сыда анахь уикIасэр? Сыда кгэпщэфыггэхэм ахэпшыкIын плгэкыщтыр? Ахъщэ тхьапша уиахъщалгъэ кыдэнаггэр?

Сомэ 78

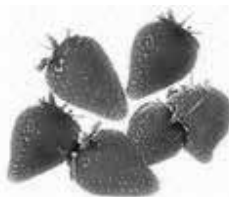
Сомэ 60

Сомэ 45

Сомэ 80

Сомэ 75

Сомэ 55

Сомэ 70

Сомэ 85

Сомэ 170

Сомэ 180

Сомэ 50

Сомэ 65

Сомэ 30

Сомэ 45

Сомэ 28

Сомэ 20

Сомэ 55 руб.

Сомэ 27

Сомэ 22

Сомэ 25

Сомэ 10

Сомэ 15

Сомэ 35

Сомэ 150

Сомэ 23

Сомэ 20

Сомэ 15

Сомэ 40

Сомэ 23

Сомэ 25

Сомэ 55

Сомэ 45

Пшэмэ гъэшлэгъоны

Къэкыхэрэр чъыхэрэп

Зэклэмэ анахыжьэу сыхьатыр 4-м къэцпанэм (шиповник) икъэгъагъэхэр къызэлүехых. Сыхьатыр 5-м Іушъхьэхэр (мак).

Сыхъатыр 6-м къэрабэр (одуванчик). Сыхъатыр 7-м тхъэгъуцацIэмрэ (колокольчик), картофымрэ (картофель). Сыхъатыр 8-м чэщнэпцIыр (вьюнок). Сыхъатыр 9–10-м мэзтхъэркъофыр (мать-и-мачеха) къэущых. Мыхэр тэрэзэу зыбгъэунэфыщтыр тыгъэ къызепсырэ мафэр ары.

ХЫСАП

1. Пчъагъэу 45-р плIэу зэхэпхыщт. Апэрэм 2 хаплъхъэмэ, ятIонэрэм 2 хэпхымэ, ящэнэрэ 2-кIэ бгощымэ ыкIи яплIэнэрэр 2-кIэ пштэмэ къакIэкIыхэрэр зэфэдызынхэ фае. Къэгъот а пчъагъэхэр.

2. Аслъанрэ Къэплъанрэ псагъэм зызаулэрэ еуагъэх. Къэплъанэ 10-кIэ нахь макIэу уагъэ, ау зэрэтыригъафэрэр 3-кIэ нахьыб. ТхъапшкIэ нахь макIа Къэплъан зэрэблэугъэр?

3. Бзылъфыгъэм кIэнкIэ щалъэ бэдзэрым ыхъыщтыгъ. КъыблэкIхэрэм ащыщ къызелункIым, щалъэр Iэпызи, кIэнкIэхэр ыкъутагъэх. Зыпкъ къыкIыгъэм ыпкIэ къыритыжъмэ шIоигъоу къеупчыгъ:

– КIэнкIэ тхъапша щалъэм илъыгъэр?

– Ауштэу къэслонэу сшIэрэп, ау сшIэрэр тIурытIоу, щырыщэу, плIырыплIэу, тфырытфэу е хырыхэу щалъэм къызисхыкIэ зы кIэнкIэ къынэщтыгъ. Ау блырыблэу къызисхыкIэ зи къынэщтыгъэп.

КIэнкIэ тхъапша щалъэм илъыгъэр?

Хэт сыд ыщэфын?

(ДжэгукI)

Ахъщэ сурэтхэр зэрыт тхылъыплIэхэр, итыр къэмылъагъоу, кIэлэегъаджэм Iанэм тырелъхъэ. КIэлэеджакIор къыкIэрэхъэ Iанэм ыкIи ахъщитIу ештэ. Ахъщэу ыштагъэр зыщызекIорэ къэралыгъор къеIо. Сыда о уиахъщэкIэ къэпщэфын плъэкIыщтыр? Сыд фэдэ ахъщэкIэ уилэжьапкIэ къыуатынэу уфэягъа? Гурытым мэээ лэжьапкIэр сыд фэдыза? Ахъщэ тхъапш уилэмэ мазэм пфэхъуцта?

Зэфэшзухьыс

Ахъщэхэр

Рубль

Доллар

Крон

Шекель

Евро

Лира

Къэралыгъохэр

Израиль

Германиер

Урысыер

Америкэр

Тыркуер

Чехиер

Хысан щысэу къэтыгъэхэм адыгабзэкIэ шгукъедж.

Зэрэшшыцтыр: Шъэм тIокI хэпхымэ пчъагъэр тIокIиплI.

$100 - 20 = 80$	$60 + 30 = 90$	$500 + 500 = 1000$	$37 - 17 = 20$
$53 - 43 = 10$	$275 + 15 = 290$	$200 + 600 = 800$	$76 - 5 = 71$
$10 \times 2 = 20$	$900 : 30 = 30$	$270 : 30 = 9$	$60 \times 3 = 180$
$200 \times 4 = 800$	$50 \times 4 = 200$	$210 : 30 = 7$	$120 : 60 = 2$

Мэфэки мафэхэр

КIэлээгъаджэм мэфэки мафэу хагъэунэфыкIхэрэр итхагъэу карточкэхэр егъэхъазыры. КIэлээджакIом зы карточкэ ештэ ыкIи къыхихыгъэм итхагъэм адыгабзакIэ къеджэ, мэфэкир зыфэгъэхьыгъэм кIэкIэу къытегущылэ.

22 июня 1941 года	12 апреля 1961 года	1 июня	1 сентября	8 марта
23 февраля	31 декабря	9 Мая 1945	5 октября 1991 года	12 июня
14 марта	21 марта	14 февраля	21 мая	1 августа

ШъошIа шъо?

ШъошIа шъо мы хысапэу къэтыгъэм щыгъэбылзыгъэр? КъэпшIэным фэшI хысапыр къибдзэн фæе. КъакIэкIырэ нчъагъэхэр анахъ макIэм щегъугъажъи анахъыбэм нэсэу зэкIэлъыкIоу къэжъугъотых.

I.

$1000 - 550 = ?$	А
$1500 - 700 = ?$	Ц
$420 - 200 = ?$	Э
$320 - 20 = ?$	Р
$150 - 25 = ?$	КI

II.

$1500 : 50 = ?$	Е
$2800 : 40 = ?$	Ы
$4500 : 5 = ?$	Х
$300 : 60 = ?$	Т
$124 : 4 = ?$	У

III.

$1900 + 41 = ?$	Э
$45 + 1900 = ?$	У
$1800 + 61 = ?$	ЛЪ
$1908 + 101 = ?$	Э
$1600 + 401 = ?$	С
$1968 + 40 = ?$	Т
$1975 + 35 = ?$	Н

IV.

$100 \times 2 = ?$	М
$250 \times 3 = ?$	Б
$300 \times 3 = ?$	А
$125 \times 5 = ?$	Ц
$25 \times 20 = ?$	Э
$500 \times 5 = ?$	ШI

ПШЭМЭ ГЪЭШЛЭГЪОНЫ

Ижъырэ лъэхъаным щегъэжъагъэу пчъагъэм цыфхэм ящылэныгъэ рапхыщтыгъэ ыкIи чыплэ гъэнэфагъэ ыубытыщтыгъэ. Гущылэм пае, пчъагъэу «блы» зыфилорэр гъэшлэгъон дэдэу щыт ыкIи чыплэ гъэнэфагъэ ащеубыты динми, искусствэми, бзэми, техникэми. Гущылэжъхэми, хырыхыхъахэми, IурыIупчъэхэми бэрэ цагъэфедэу тащылэклэ. Гущылэм пае: «Апрелым имэфибл мэкъу хынибл зыщымыгъакI»; «Баджэм тыгъужъибл егъапцIэ»; «Бжъыныфым узыгъуибл егъэгъу»; «Пчыхъэшхэ шэплъыр мэфибл ошу, пчэдыжъ шэплъыр мэфибл уай» ыкIи нэмыкIхэр.

Пчъагъэу «блыр» бзэ зэфэшхъафхэм мифологиеми, IорыIуатэми рапхы. Гущылэм пае, пифагорцэмэ пчъагъэу «блыр» ящылэклэ-псэукIэ рапхыщтыгъэ. Мифологием зэрэхэтымкIэ, Афины щыпсэурэ цыфхэм илъэс къэс Минотаврым ышхынэу клэлиблырэ пшъэшъиблырэ фагъакIощтыгъэ.

Адыгэхэми ямифическэ шIошъхъуныгъэ «блым» рапхы: «мэфибл», «чэщ-мэфибл», «тхъамэфибл» хыкъумибл», «псыхъуибл», «къушъхъибл». Нарт эпосым пчъагъэу «блыр» бэрэ цагъэфедэ:

А мафэм Фарэм рихъыжъэнышъ,

Хыкъумиблым зэпхырихынышъ,

Хиблым агъунэ щыридзыхын.

Ащ къэлыжъмэ Уарпыжъыр псыхъопиблэу зэгокIы.

Дзэпэклибл пэдгъэгъокIмэ къаукIынышъ къэкIожъыных.

Гъэшлэгъонэу щытыр, я 21-рэ лэшлэгъум тыхэхъагъэми, непэ цыфхэм ящылэклэ-псэукIэ хэхъоми, дунэеплъыкIэу яIэр зэблэхъугъэми, пчъагъэм епхыгъэ мифическэ шIошъхъуныгъэр сьд фэдэрэ цыф лъэпкъи къызэрэхэнэжъыгъэр ыкIи ящылэныгъэ ащ зэрэпхыгъэр ары.

Нарт эпосым къыхэхыгъэ гущылэухыгъэмэ шъукъядж, пчъэгъацIэу хэтхэр къыхэжъугъэщ.

1. Псыхъуибл арыкIыгъэу Дэхэнагъо зытес къушъхъэм еблэгъыгъэу дунаир ыупыцIэу бгъэжъышхо къытеуагъ.
2. Къушъхъиблымэ атхыхэр зэпичи, моу Дэхэнагъо зытес къушъхъэм шыгум зыщдэкIоеным, бгыбзэмрэ хъонэнымрэ къыIутэкъоу, зихъумэ-зилIэу, ынэтIэгу нэ закъо итэу, ыбгъэгу майсэ хэлъэу мэзлIыныкъо мэхъаджэ къыпэгъокIыгъ. 3. Хъанцэклэ къижъугъахъозэ, гъуанэмкIэ къысфишъухызэ, псы сежъугъашъу. Сятэ ищырыкъуитIу арыз Дарий сыфай Хъарам Iуашъхэ щыжъугъэстыгъэу. 4. Адэ къысэшъутыжъыщтмэ, шъынэбгъищыр шхъо хъурышъоу,

шъынэбгъищыр цыпапхэу. 5. ЕтІанэ сырпыр мэдало, моклэ-мыклэ мапклэ, ищэу шъыхъэм зэреуагъэр ошъо къатиблым нэси къыгъэээжъыгъ. 6. Шъуадэжъ пщи мэфиблэ шъуешхэу шъуешъоу, шъумыгъэчъыеу шъуыгъ. Чэциблэ ащ фэдэу алыгъ. 7. ЛитІур зэрэгъэчэфи, литІумэ унашъо зэдашыгъ: нахъыбэ зыкІыгъур адырэм ригъэблэгъэнэу. 8. Нарт зэшищ горэм гъажъор аложыгъэу, самэу хъамэм телъэу, зэшищымэ янэ къакІуи, къытехъагъ. 9. А насыпыр ежъ ышъхъэ пае къыхъы шъоигъоу, пстэуми ежъ ахэбайкІын игухэлъэу ыдэжъ кІозэ, екІодыллагъэр шыуишъэ хъункІэ зы щыкІэ хъугъэ. 10. КІалэр илъэс пшыкІутІу зэхъум кІэлэ джэгум ахахъэу хъугъэ. 11. Илъэс пшыкІутф-пшыкІухым, дахэу хъупхъэу хъугъэ Нарт Іахъохэр зэхахъэхи, къунан ратыгъ. 12. Пшъашъэр унэшхом ращагъ, Тэшъауи хъакІэщым рагъэблэгъагъ. А чІапІэм мэфэ пшыкІутфэ щысыгъэх.

Пхъанэмэ атефэрэ пчъэгъацІэхэр арышъутх.

			кІу		
			кІу		
			кІу		
			кІу		
			кІу		
			кІу		
			кІу		
			кІу		
			кІу		

Пшысэм 3щ пычыгъом шъукъедж

П100100жъыем янэ сымаджэ хъугъэ. Бэ ымыкъуды8жъэу янэ ліи п100100жъыер 8 бэу къэнагъ. Янэ 1лагъэм ыужы заулэ тешлагъэу ятэ Іаби п100300 8Іэу нынэпІос къыф8щагъ. Шъу1р п100100жъые

8бэмкIэ лъэшэу бзаджэу кычIэкIыгъ. П100300ыр ыгъэшхэнэу з8гъэтIыскIэ мыдырэр ад8гъэтIысын ымыдэу шъхьафэу пы1-нэз6р риты1 дэ8у егъаш6. Ауштэу 6 т6зэ чылэм джэгущо кыдэхъухьагъ.

Мафэм п100100 8бэм коц дзыо псау кырити «Мы коц дзыор къаб1у плъэсынышъ, кIэшъоу 6лъыр къэб1-лъаб1у 6пшыпыкIышт. Коц къабзэр дзыом 8птэкъожьыгъэу сыккы1мыгъэкIожькIэ пси9 у8Iэмэ 6 схын» кырилуи ежъ ыпхъ6р 1диц3хи нынэпIосыр джэгум кIуагъэ...

Пхъанэмэ арытх

Пхъанэу къэтыгъэхэмэ пчъэгъацIэхэр арытых. А пчъэгъацIэхэмкIэ кыуухэу е кыригъажьэу пхъанэм ифэрэ гущыIэхэр иштутхэх. Къэзыпчъырэ ыкIи гъэкIэкIыгъэ пчъэгъацIэхэм якъэлуакIэ кыдэшъулыт.

	100	I.	
		100	
		100	
		100	
		100	
			100
			100
			100
			100

3	II.			
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				

3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				
3				

III.

7				
7				
7				
7				
7				
7				
7				

IV.

V.

7		
7		
7		
7		

Цлэпаклэр

ХЭТИ ИЦЭПАПКИ (ДжэгукI)

Джэгуным хэлажэхэрэм япшээрэлт куп зэфэшхьяфхэм ахахээрэ цлэпаклэхэр кьатхыныр. Куп пэпчтэ цлэпаклэ тлуритлур зыфэе пчъяггэм, падежым итэу атхы. Хэти ытхыггэ цлэпаклэхэм къяджэжы, ахэр хэтэу гушылэухыггэхэр кьало. КьыкIлэотыкIыжыггэ цлэпаклэ хэтмэ, ящысэ хаггэагы. Теклоныггээр кьыдэзыхэрэр зыми кьымылуаггэу нахыбэ цлэпаклэ зытхыггээр ары.

Хэт нахтэ лупклэр?

Джэгуным хэлажэхэрэм тхяпэм тетхэггэ лурылупчгээр хахы, езбырэу зэраггашлэ. Псынклэу, лупклэу, хэукьоныггэу ымышлэу

къэзыложьырэм теклоныгъэр къыдехы, нахь лупклэр къэнафэ. лурьлупчъэхэр атхы, цлэпапклэу хэтым клагъэтхы, купэу зыхахьэрэр къало.

1. Мы пцэшло щэлъэшлур сэ зэрэсшлопцэшло щэлъэшлум фэдэу о пшлопцэшло щэлъэшлуа?

2. Мы жьогъэ бзыгъэ шлуцлэ цыу цлэшъутэхыр сэ зэрэсшложьогъэ бзыгъэ шлуцлэ цыу цлэшъутэхым фэдэу о пшложьогъэ бзыгъэ шлуцлэ цлэшъутэха?

3. Мы сэшхо псыцубжъэ лэпшъэ шлуцлэ дахэр, сэ зэрэсшлосэшхо лэпшъэ шлуцлэ дахэм фэдэу ори пшлосэшхо лэпшъэ шлуцлэ даха?

4. Мо чэм къэрэ ныбэ джэшъо псылушъорыхъур о узакъоу уичэм къэрэ ныбэ джэшъо псылушъорыхъуа?

5. Мы тлы къэрэ тлы цышлор, сэ зэрэсшлотлы къэрэ тлы цышлом фэдэу о пшлотлы къэрэ тлы цышлуа?

6. Бзыужъые клэгъэшкуашко, клэгъэшкуанлъэ, клэпэ лъатэ, клэпэтлыер сэ зэрэсшлобзыужъые клэгъэшкуашко, клэгъэшкуанлъэ, клэпэлъэтэ клэпэтлыем фэдэу о пшлобзыужъые клэгъэшкуашко клэгъэшкуанлъэ клэпэлъэтэ клэпэтлыа!

Хэт нахь псынклэр?

Клэлэеджаклохэм гущылэжъхэр атхы, цлэпапклэу къыхэфэгъэхэр къыхагъэщы, купэу зыхахьэрэр къагъэнафэ. лофшлэныр заухклэ чэзыу-чэзыоу гущылэжъхэм къяджэ, ямэханэ къыззахэфы.

Акъылыр чыжьэу маплъэ, нэр ащ илъагъо рэкло.

О пшлэри ешлэ, ежь ышлэри клыгъужь.

Хъазырэу зи къэхъурэп.

О узыхыщт псым сэри серэхь.

О учымэ, сэ сыпчэгъу.

О пфэмыдэ пыщэгъу умышл.

Джэдыгум ежь щыщ радэжьы.

Хэти ежь ихэку шу елъэгъужьы.

Уиунагъо унашъо зыми емылуат.

Шъэф горэ зимылэ щылэп.

Делэм ебгъуклу, лушыр ежь къыобгъуклощт.

Дунэежъым езэщыгъэу зи ехыжьырэп.

Ежь фэдэлл зыубрэм лыгъэ хэлъэп.

Шъэфыр оушъэфыфэ – о уигъэр, умыушъэфымэ – о ежь уригъэр.

Ныбэ илгырэ хатэ дэлгырэ хэт ыгъэбылгын ылъэкIышт.
О блэ кыюуагъэмэ сэ бэдж кыысэуагъ.
Ежъ ымышлагъэр дэи.
Хэти Iушэу къэхъурэп.
Сэ кыысэптышт хьалыгъум ыкIыб имыутыжъ.
ОшIурэ лышIурэ хэт язэщыгъ?
Делэм ежъ зэришIэжыщтым фэдэ пфешIэщтэп.
Зи зымышIэрэм зэкIэ ешIэ шIошы.

Хырыхыхъэхэр къашIэ

КIэлэегъаджэр хырыхыхъэм къеджэ. Джэуапыр къэзытыгъэм хырыхыхъэм хэт цIэпакIэр кыыхегъэщы. Нахъыбэ къэзышIэрэм текIоныгъэр кыыдехы.

1. Ар уимыIэу зи пфалорэп.
2. ЩыIэмэ анахъ цIыкIу, ежъ фэдиз пцIашIо ехы.
3. Гурмыкъ, уелэн плъэкIырэп, мэз цунэм хэс, мастэу тетыр бэ, Iуданэ зи илахэп.
4. Сэ чыыгым сеуIу, хьамлыухэр кыыхэсэщы.
5. Ежъ гъучI закI, чIым хэтIагъ, чIыр етхъу, етIы, гъунджэм фэдэу мэлыды.
6. ПлIыри зэдэчъэ, зи къатечъырэп.
7. Зи зымыIыгъэу сурэт зышIын зылъэкIырэ.
8. Зи кыуиIорэп, уклэмэ макIо, учъэмэ мачъэ.
9. Хэт уашъом лъэой езыдзи дэкIоягъэр?
10. Хэт щыбзэкIэ псы къэзыхыгъэр?
11. Хэт цацэкIэ тхъу зыгъэжъагъэр?
12. Ори уиI, сэри сиI, зимыи щыIэп.
13. Тэ блэгъитIу тил: зым тегъашхэ, адрэм щагур къеухъумэ.
14. Зыми ымыуасэу бынуасэ зышхырэр?
15. ЧIым рэкIо, уашъор ылъэгъурэп, зи къеузырэп, ау мэщэIу зэпыт.
16. Ощ нахъи нахъ кIыхъ, сэщ нахъи нахъ кIыхъ, ашъо кIыхъ телъ.
17. МокIи-мыкIи кыыщэкуо, куо кIыхъ едзы, дзэм фэдэри ышъу, ышъори купрауз. Сыд ар?
18. О нахъи нахъ цIыкIу,
Сэ нахъи нахъ цIыкIу,
Зы ныпцIэ зылъэшъужъ.
19. Ащ ылъакъо кIэкIы,
ЫкIыб шъуамбгъо.

20. Тэ укlorэ, IонтIэ-щантI? –
Сыздакlorэм сьд фьуйloф, гъонэ-сан?

ГуцыIэухьыгъэмэ шгукъядж, цIэпапкIэхэр къыхэжъугъэщ, зьфэдэхэр къашгъуlo.

1. Арэу Батым шъой-цые хъазырэу фэпагъэми, ежъ зьдэплъыхьыжъэу, ишъуашэ теукIытыхъэжъын зьфэплоным фэдэклэ Ерстэм зькIи егуцэфагъэп. 2. Тьдэрэ чIыплэ щьтми а кIалэм лыгъэкIэ ьпшъэ зэримыгъэкIощтхэм ицыхъэ телъэу, ащ рыгушхоу, рычэфы фэдэу къыщыхъугъ Ерстэм. 3. Щабзэм сьд епшIэщт? 4. Ау ежъ Ерстэм Iэгутеуи, шхончауи игугъугъэп... 5. Адэ, Батым, псэгъэоным о ухэтыщтба? 6. А щьтхъум щьщ тIэкIуи сэри къызнэсыни, – IугушIукIыгъ Ерстэм. 7. Ар хэмытми, сихъакIэ ныщынчъэ хъунэп! 8. Щьтхэм ар зьфахъын ашIэрэп: адрэр ьпсэ хихынэу зэрилъэкIэу къытешасэ, мыдырэр, исэшхо пегъодзы нахъ, еонэу пылъэп. 9. Аужьпкъэм, ежъ ьшъхъэкIи, афэдиз loфым къадафэу, ищыгъын шъойщь, кIэлъэшъужъ аригъэлуагъэп. 10. Ятэ зи ащ къыпигъодзыжъыгъэп, ау ар янэ къызэрэплъыгъэ нэплъэгъум шIулъэгъоу, лъытэныгъэшхоу хэлъыр Ерстэм джы къыгурэлэожьы.

ЕГУПШЫС!

Мэзым къыщэкIы,
Тыгу рихъэу ар тэшхы.
Пкъыгъоу благъэр къегъэлъагъо –
Сьд цIэпапкI ар?

ШушIэ зьшIэрэм ар ешIэ,
Зигугъу тшырэм тыщыгъуаз.
Апэрашъхъэу ар бэ пчъагъ –
Сьд цIэпапкI ар?

Тэгъэфедэ, тырэлэбэ
Чанэу мабзэ зигугъу тшырэр.
Апэрашъхъэуи ар щьт –
Сьд цIэпапкI ар?

Къухъэлъатэм тисэу тыщэбыбы ащ.
Дунаим изьтетэуи ар щьт.
ЗьдэгущьIэрэр къырыпшIэщт,
Ятлонэрашъхъэу ар къызыплэклэ –
Сьд цIэпапкI ар?

Цыфым иI, чъыгым иI.
 ХьакIэ-къуакIэхэми яI.
 Хъун елъэкIы зэфэшъхьафэу.
 ЯтIонэрашъхьэу ар бэ пчъагъ –
 Сыд цIэпапкI ар?

ЗЭФЭШЪУХЬЫС!

УпчIэ цIэпапкI	мырэу, мыр
Шъхьэ цIэпапкI	зыгорэ, горэ
Зие цIэпапкI	сыд пае, сыд фэдиз
Мыдэныгъэ цIэпапкI	ежь, зэкIэ
Къээзгъэнэфэрэ цIэпапкI	хэти, сыди
Мыгъэнэфэгъэ цIэпапкI	иер, иеу
Къээзгъэлъэгъорэ цIэпапкI	тэ, тэркIэ

ЦIэпапкIэхэр тэ тэшIэ Куп-купэуи тэгощы!

ЦIэпапкIэхэр: ар, мыр, сэ, о, зи, зыми, тхьапш?, зыгорэ, ахэм, зыпари, сыдигъу?, тэ, сыди, шъо, мор, хэти, мыщ, ащ, хэт? тара?

цIэпапкIэр	шъхьэ	къээзгъэлъ.	упчIэ	къээзгъэн.	мыгъэн.	мыдэн.

УСЭХЭР

Къуекъо Налбий цусэ нычыгъомэ IупкIэу шъукъядж, цIэпапкIэу ахэтхэр къахэжъугъэщ, зэрыт падежыр, пчъагъэр къэжъугъэнаф («Гум инэф, псэм ифаб»).

Сыдэу угъэшIэгъона!
 Хэт гущи утырилъэгъона
 Урамым, моуштэу уцIыкIоу?
 Ухэта, хэт урилIыкIоу
 Укъытехьагъа урамым...
 О хэты урилэшIагъ?
 Сыдэу удах – утхьамыкIа?

Сыд пае сауж уимыкырэ
О, кӀэлэцӀыкыр?.. Къэлуат
Ухэт, сыд пцӀэр – кыысэлуат.

Унэ цӀыкы сэ сшыгъэ оцхым пай.
Ренэу кыыщещхынэу ащ сыфай:
ТӀэкӀу о пфэдэу, тӀэкӀу сэ сфэдэу,
Пстэуми афэдэу,
Къечъэбзэхэу, къеутысэхэу гуахъ дэдэу...
ТыӀыстынышъ, цӀыкы-цӀыкыоу тыпсэлъэшт,
Нэфым фэдэу, тигупшысэ тэ лъэпӀэшт.
Бэ, сикъош, мы чыгу хъураем псалъэу щыӀурэр.
Ба, сикъош, тэ ыгу зэлуихэу кыытэдэлурэр?
О сыдытхэу укъерэхъ – сшӀэ сшӀоигъу:
Сыд пшӀомыгъор, сыд уибгыбзэ,
Сыдым игъу?

Насыным ежэрэм ыгу
Рэхъатыгъом бэрэ егъашӀо.
Хэт фит: къэсыщта ар, къэмысыщта?
ЗышӀошъ зыгъэхъугъэр ащ пэплъэ.
Сэ непэ сыд сызэжагъэр?
Пчыхъэр къэсыгъ...
Хылыгъэу жьы кыызэрэсщэрэр.
Мары, сыджы гъэлагъэхэр
Аужхэу шӀункӀым хэкӀуадэх.
Джы зи плъэгъуцтэп. КӀым-сымым
Дунаер зэлыупӀыцӀагъ.
Зыгорэм сежэ сифызэу.
Щынагъом сыкъеухъэджыхъэ.

Сэмэркъэу зыхэлъ упчӀэхэр

1. Сыд фэдэ цӀэпапкӀа хьалыгъур зэрыубзын плъэкӀыщтыр?
2. Сыд фэдэ цӀэпапкӀа джэдыгу зыхашӀыкӀрэр?
3. Сыд фэдэ цӀэпапкӀа джабгъумкӀи, сэмэгумкӀи зэфэдэу укъызаджэрэр?
4. Сыд фэдэ цӀэпапкӀа зэпырыгъэзагъэу укъеджэмэ шапхъэр къэзгъэлъагъорэр?
5. Сыд фэдэ цӀэпапкӀа пчъэгъацӀэрэ гущыӀэгъусэрэ зэгъусэу гъэпсыгъэ хъурэр?

6. Сыд фэдэ цлэпапклa шгэ хэбггяхгьомэ псэушгхгэм ыцлэ кгээзггэлггьаггьорэр?

7. Сыд фэдэ цлэпапклa гушгылэу табэ игггусэмэ пхгэ лгэпкгыр кгээзггэлггьаггьорэр?

8. Сыд фэдэ цлэпапклэхэр ара лажгэ зилэр е хамэр кгээзггэлггьаггьорэр?

Хэшгьо цыггьомрэ унэ цыггьомрэ (Пшыс)

Пшысэм кгыхэгфэггэ цлэпапклэхэр кгыхэшггутхыкл, кунэу зыхахгэхэрэр кгэжггуггэнаф. Пшысэм нэбгыриш кгызэгдэдгэ: авторыр, хэшгьо цыггьор, унэ цыггьор.

Хэшгьо цыггьом дэггь унэ цыггьор хгэклакlo кгэклуаггь.

- Сыд уишгылакa? - ылуи еупчлыггь.

- Сэ сишгылакlэ ушгымыкл, - ылуаггь хэшгьо цыггьом. - Губггьом сышггэуггьуае, ау зэггьым сегггаллэ, шгьо тхгьаггьоу шгьушгылэггьштын.

- Зи гумэкл сэ силэп! - ылуаггь унэ цыггьом. - Сэ сыбай, сытхггэжгьэуи сышгы! Сишгылакli о озггэлггэггун, некло.

Ядэггь кгызеггэм, зыхгэс бынмэ коцгьу, тхгьоу, кгьуаеу ялэр риггьэлггэггьуггь.

- Сызшгыфаем сэггьхэ сэ! - ылуаггь унэ цыггьом. Зи гумэкл сэ силэп.

- Мор хгэта? Сыда чгфынчгэ дэггьуи зыпгьсыр?

- Ар Нэггыеггь-лггэгубггьу, згупхггужгышгь яжгьэм хгэс, - ылуаггь унэ цыггьом.

- Адэ сыд еслошт мышгь? - хэшгьо цыггьор кгггэупчлаггь.

- Чылэмэ «Чыракl» ралоу ежгь «Чычашггэкlэ» едггэу кгьо закгьо илаггьэти, ар ллаггьэ, фэггьтхгьаусых, - ылуаггь.

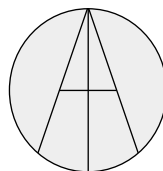
Сырэ лгьапсэм хэшгьо цыггьор зычлэггьым, кгызэггэнэкли чггьыум ыубгытыггь.

- Шгьуи-шгьуи! - ыло зэггьум.

- Шгьуми бзадггэми джары тгэ тызхггэтыр, - ылуаггь унэ цыггьом.

ГЛАГОЛЫР

**Пкгыггьом ышлэрэр е изытет
Кгээзггэлггэггьонгьу амал сэ сиl.
Бзыур мэгьбы, цыфгыр мэгпсгьу.
Хггьти фэггьшлэггьштын сэ есэгпгьсы!**

Сыд фэдэ бзэ лъэпсэ гушыла зигугъу усэм кыщишырэр?
Сыд фэдэ бзэ гушыла криптограммэм щыгъэбылгыгъэр?

Глаголым инэшанэхэр пхъанэмэ къарытх.

Глагололым иморфологие нэшанэхэмрэ ахэмэ ахиубытэхэмрэ зэфэшзыхъыс.

шхъхэр	зы, бэ пчъагъэхэр
уахътэр	къэзлотэрэ, зэлъытыгъэ, унашъо, шлоигъо
пчъагъэр	блэклыгъэ, мы, къэклошт уахътэхэр
наклонениер	апэрэ, ятлонэрэ, ящэнэрэ

Къэтыгъэ глаголхэр наклонение шъуашэхэм арыжъугъэуцу.

Бгъэфедэмэ хъуцт глаголхэр: еджэн, шхэн, лэзэн, ихъан, къесын, къещхын, клон, хъыен, еплъын, дэн, джэгун, тхэн, гуцылэн, ылон, члэхъан, чъэн, шлэн, чъыен, тлысын.

Гуцылэр	Наклонениер			
	Къэзлотэрэ	Шлоигъо	Унашъо	Зэлъытыгъэ
Клон	макло	клогъагъот	кло	кломэ

Хэт нахыбэ къытхын?

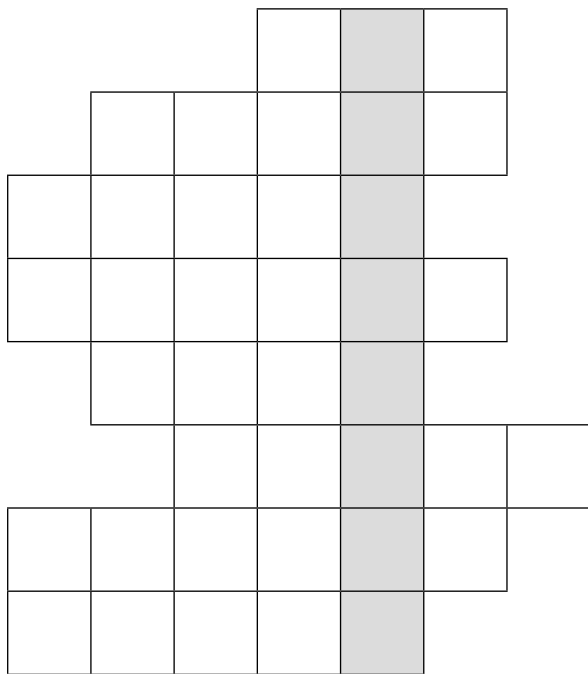
Тэ джэгуныр тыгу рехъы,
Тызэгъусэу тыжъугъэджэгу.
Хэт нахь псынклэу, нахь тэрэзэу
Гъэцэклэныр къытфишлын!

😊 Джэгуным хэлажъэхэрэм охътэ гээнэфагъэм кыкЮцІ мыщ фэдэ лексическэ мэхъанэхэр кыагъэлъагъоу глаголхэр кыатхы:

- а) дунаим щыхъурэ-щышлэрэр;
- б) хъыеныр кыегъэлъагъо;
- в) гупшысэм зэшлуихырэ Юфшлэнхэр;
- г) пкыгъом изытет зэрэзэхъокырэр;
- д) гум кІэхэкырэр.

😊 Къэтыгъэ глаголхэр яцэнэрэ шъхъэм, мы уахътэм, зы пчъагъэм итхэу пхъанэмэ арытх. Пхъанэм гуцылэр тамыгъэ-тамыгъэу иттхэмэ, кыыхэгъэщыгъэм гуцылэ щыгъэбылзыгъ. Сьд фэдэ гуцыла ац итыр? Гуцылэу къэпшлагъэр хэтэу гуцылэжъ кыаю.

Бгъэфедэцт гуцылэхэр: ешэн, тІэн, чъэн, бэнэн, хын, гъын, плъэн, тхэн.

😊 Адыгабзэм глагол бэ дэдэ хэт. Ахэмэ зыкІэ ащыц псэушъхъэмэ кыаЮрэ мэкъэшлхэм кыатекыгъэ глаголхэр. Псэушъхъэмэ ашлэрэр, макъэу кыатырэр зэфэхыс.

ПкыгъуацІэр

Чэмыр

Шыр

Чэтыр

Глаголыр

маЮ

мэкъакъэ

мэбыу

Къанджыр	мэгъуахъо
Мэлыр	мэщыщэ
Чэтыур	мэлои
Атакъэр	мэпцIэу
Къор	мэкъуртэ
Хьэр	мэчачэ
Быгъур	мэшIуи
Чэткъуртэр	мэхъакъу

«IофшIэлъыхъу» (ДжэзукI)

Сыда сэнэхъат зыфалорэр? ЦIыфым ищылэныгъэ зэрипхырэ Iофэу, зыфеджэу, лэжьапкIэ кызырратырэр ары. Зэрэдунаеу нштэмэ сэнэхъат миным ехъу къэупчъын плъэкIыщт. Ау ахэмэ зэкIэми ацIэ пшIэныр псынкIагъоп. Социологхэм зэралъытэрэмкIэ, зэкIэмкIи сэнэхъат 25–50 зышIэрэм, сэнэхъатэу щылэхэмэ дэгъоу ащыгъуазэу плъытэмэ хъущт. Сьд фэдэ сэнэхъатха о пшIэхэрэр? О сьд фэдэ сэнэхъата угу рихьырэр? Сьда ар угу зыкIырихьырэр? Къэтыгъэ сэнэхъатмэ ащыщ горэм кытегущыл. Гущылэзэгъусэхэмрэ сэнэхъатым ыцIэрэ тэрэзэу зэфэшхуысымэ, гущылэхуыгъэ гъэпсыгъэ хъущт. Глагол-сказуемэр зыфэдэр къэжгъугъэнаф.

Хэгъэгу гъунапкъэр	бжьахъом
Джанэр еды	очыл
Хьалыгъу егъажъэ	тхъакIакIо
Сабийхэр регъаджэ	шахъо
Шхыныгъохэр егъэхъазыры	сурэтышI
Пщынэ ео	щакIо
Орэд къеIо	Iазэ
Усэхэр етхы	чэмыщ
Рассказхэр, романхэр етхы	пщынау
Орэдхэр еусы	цокъэшI
Къэшъо	кIэлэегъадж

Чыгур елэжы	дакло
Чэтхэр ехъу	усакло
Чэмхэр ещы	чэтахъо
Шыхэр ехъу	хьалыгъугъажъ
МэпхъашIэ	пцэрыхъакло
МэтхъакIэ	орэдылу
Сымэджэщым щэлажэ	тхакло
Сурэтхэр ешы	къэшъуакло
Ушэтынхэр ешы	орэдус
Унэхэр ешы	жъонакло
Программэхэр зэхегъэуцо	мэзпэс
Цуакъэхэр ешы	шIэныгъэлэжъ
Мащэ	пхъашIэ
Цыфхэм яфитныгъэхэр къеухъумэ	къэрэгъул
Мэзыр къеухъумэ	псэолъэшI
Бжээхэр ехъу	программист

ПкыгъуацIэхэмрэ глаголхэмрэ зэфэшъухыс. ГущыIэзэгъусэу гъэпсыгъэ хъугъэхэр хэтэу гущыIэхыгъэхэр кыызэхэжъугъэуцу.

ПкыгъуацIэр	Глаголыр
Тыгъэр	къехы
Псыхъор	къещхы
Пцэр	къесы
Ошъур	къепщэ
Ощхыр	мэджэгу
Осыр	къепсы > тыгъэр къепсы
Жыыбгъэр	къызэкIечы
ПчыкIэр	къехъэ
Шыблэр	мачъэ
Псылъэбанэр	есы
МэзакIэр	мэгъуагъо
Нэфылтыр	мэщты

Къэтыгъэ глаголхэр зэлъытыгъэ наклонением ижъугъэуцу.
 Гущылэзэгъусэхэр хэтэу гущылэухыгъэхэр зэхэжъугъэуцу.

- Гухъор (пылъэн)
- Щыгъур (итэкъухъан)
- Тхылъыр (къэщэфын)
- Усэр (тхын)
- Шъоущыгъур (хэтэкъон)
- Щагур (гъэкъэбзэн)
- Унэр (зэлыхын)
- Лыр (гъэжъон)
- Хатэр (тлын)
- Чъыгыр (къэтлэмын)
- Мылэрысэр (шхын)
- Ощхыр (къещхын)

Кроссвордыр къашлэ

		1												
2														
		3												
4														
	5													
		6												
7														
		8												
		9												
		10												

1. Сымаджэм елэзэ.
2. Унэхэр ешлых.

3. Ушэтынхэр ешых.
4. Щагур е урамыр епхъэнкы.
5. Рассказхэр етхых.
6. Хьалыгъу егъажъэ.
7. Сабыйхэр регъаджэх.
8. Мащэ.
9. Гурыт еджапlэм щеджэ.
10. Джэхашъор е хъакъу-шыкъухэр етхъакы.

Джэуапхэр зэкIэ сэнэхъатым епхыгъэх. Къыхэгъэщыгъэ пхъанэм ит гушылэм пэцэныгъэ зрехъэ. Сид гуцыI ар?

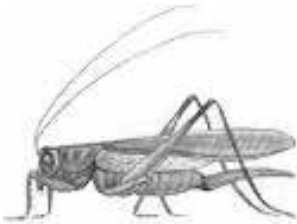
Къэтыгъэ глагол сатырым щымыщыр къыхэжъугъэщ.

1. Еджэ, ещэ, ехы, етIы, еды.
2. МапкIэ, егощы, махъэ, езэщы, мэцIацIэ.
3. МакIо, сэпхъашIэ, мачъэ, махъэ, ськIэлэегъадж.
4. КIон, чъэщт, быбыщт, плъэщт, теджэ.
5. Мэлажъэ, къэшъо, мэсысы, еджэмэ, къэтIэмы.

Хэт къылон, хэт къышIэн?

Хырыхыхъэр	Глаголыр
СэкIо, сэкIо сиуж ...	лъэплъэ
БгъэуцIынымэ мэбэгы, бгъэтIыпIэмэ...	кIэрылъ
Гъогу напцэм лъы пцIагъэ ...	сэлъэгъу
ЗытIэкIырэр ...	уегъатхъэ
Мазэм фэдэу хъурэябз, бзэгоу иIэр	
дэгъэ закI, чIым къыхэпшымэ, тыгъэм ...	решъу
Тичэу хъэцэкъалэ ...	Iух
Чэу гъуанэм сыдэплъымэ, плъыжь бын...	теубгъуагъ
Шъоур шъоупс, ыпсэ хэпхымэ ...	мэдаIо
Псым алырэгъу ...	къэзычъыхь
Iэ зимыIэ пчъэ...	къикIырэрп
Ынэ курбы, псыбэ ...	мэкIоды
СькIомэ мэкIуатэ, сыщытмэ ...	мэгъы
СэкIо, сэкIо уж фэсшырэрп, сэбзы, сэбзы лъы ...	мэцIацIэ
Къау-къау лъэрычъ, чылэр ...	Iуль

**Сурэтмэ арыт пкыгъохэмрэ
ахэмэ ашлэхэмрэ зэфэшгухьыс**

ПкыгъуацI	Глагол
	есы
	мапкIэ
	мэбыбатэ
	зегъэубэрэпщы
	мэхьарзэ

	<p>мао</p>
	<p>мэцакъя</p>
	<p>мэшакло</p>
	<p>мэпшы</p>

Хэт кылон?

Усэ цыклым шгукъедж, псэушхъэмэ аlorэр, ашлэрэр къяжгъэгъэнаф, глаголэу кыыхэфагъэхэр, ахэмэ морфологие нэшанэхэу ялэхэр къашгуло.

Шыр мэщыщышь, хьэр мэхъакъу.
 Хьэр мэхъакъу, къор мэшлуи,
 Чэмыр мэбыушь лэщым дэт.
 Чэтыр мэкъакъэ, чэтыр мэкъуртэ,
 Атэкъэжъыр мало, тхъачэтыхъур къадеклоклы.
 Быгъур мэгъуахъошь щагум дэклы.

Шыр мэщыщы, щырыр мэпцІэу,
Зы мэл ахэтышь, ари мэлои.

Къуекъо Налбий

Гущылэжъхэм ащыкІэрэ глаголхэр ахэжъугъэуцожь, морфологие нэшанэу ялэр къашъуло.

Гущылэжъхэр

Акъылышлом делэми бзэ ...

Атакъэми чэтжъыехэр ...

Бзэ хъэрамрэ тхылъ хъэрамрэ ...

Бзэджэным мысэ ...

Гум илъыр жэм ...

Гур мыплъэмэ нэр ...

Гулэрэр ыІэнтэгъу ...

Делэм ебгъукІу, Іушыр ежъ ...

ЖибгъукІэ ...

Жъэу тэджырэм шыкІэхъу ...

Игущылэ мыжъор ...

Къуаер цІынэу афызы, пшъашъэр фызыгъэу ...

МакІэу Іо, бэу ...

Янэ еплъи ыпхъу ...

Щэм ыстыгъэр щхыум ...

Глаголыр

уешы

плъэрэп

ецэкъэжъы

мэгущылэ

къыфалъфы

екъутэ

агъасэ

шІэ

къыфегъоты

къело

щылэп

къыобгъукІошт

егъашхэх

епщэ

къащэ

Глаголэу къэтыгъэхэм аффикс зэфэшъхьафхэр къапыгъахъэзэ гущылэхэр къэзгъэпс. Анахъ аффиксыбэ зыгъэфедэрэм щытхъур къехъы.

Гущылэм пае: есы – сыкъыизэремышышъуцтыгъэмкІэ...

Бгъэфедэмэ хъуцт глаголхэр: макІо, мачъэ, мадэ, малъэ, Іуехы, махъэ, мэбыбы.

Синоним зэдэхъурэ глаголхэр зэфэхъыс

Глаголыр

Уцун

Синонимыр

чъэпхъын

ГъэцэкIэн	екIун
ГъэшIон	пэплъэн
Гъэчэрэгъун	еджэнджэшын
Гъушъын	зигъэпэгэн
Дегъэштэн	зэхъокIын
Дэштэн	зэшIохын
Ежэн	зэхэфын
Ехъырэхъышэн	къыщышIын
ЗышIошIыжъын	жъыун
Зэблэхъун	гупсэфын
ЗэгъэшIэн	щхын
КъехъулIэн	шъхъасын
Лыдын	едэхэшIэн
Рэхъатын	IонтIэн
ГушIон	дежъыун
Фэсакъын	зэпыун

Къэтыгъэ гуцыIэхэм синонимхэр къафэжъугъот. Ахэмэ антоним адэхъурэ гуцыIэхэр къэшъутх. Адыгэ синоним гуцыIэлгэ кIэкIыр жъугъэфедэ.

Зэрэпшыщтыр: гъын – пыхъан. Гъын –щхын.

ГуцыIэхэр: губжын, гужъон, гуцыIэн, гъын, гъэсэн, егъэпшэн, екIолIэн, зэшIонэн, куон, къэнэфын, псынкIэн, пшъын, тешIэн, угъоин, щыфэн.

Зы гуцыIэкIэ къало

Глагол-фразеологизмэхэм ямэханэ зы гуцыIэкIэ къало. Фразеологизмэхэмрэ ахэмэ ямэхъанэ глаголхэмрэ зэфэшъухъыс. Къэтыгъэ фразеологизмэхэр хэтэу гуцыIэхыгъэхэр къызэхэжъугъэуцу.

Фразеологизмэр

Актылым къыубытын

Аужы къинэн

ГуцыIэр

ГумэкIын

Щытхъун

Аужырэ гущылэр зэралон	Гъэгушхон
Бгъэр кыигъэпшын	Фэубын
Бзэгум ецэкъэжын	Гъэгугъэн
Гугъу елын	Псынклэн
Гъунэ лъыфын	Къыщанэн
Гур цапэклэ ыгъын	Дегъэштэн
Бзэгу фэхын	Зэхъонын
Гу лъытэн	Зэфэмыгъэдэн
Гур лэтын	Клэгъэкл
Гущылэ етын	Тещтыхъан
Жы клэтын	Клэгъожын
Зэхэдз шын	Лъыплъэн
Идахэ Ion	Лъытэн
Къэбар егъэлун	Гъэгушхон
Лакъырды шын	Зышлшлыжын
Клэнклэм цы хехы	Щыгъэгъозэн
Иорэд кыегъэлон	Къэшлэн
Цыфыпсэ емылон	Ушъэфын
Тамэ кыыгоклэн	Гурылон
Шъхъэклафэ фэшын	Клэнэклэн

Пхъанэм тэрэзэу етэтхэ

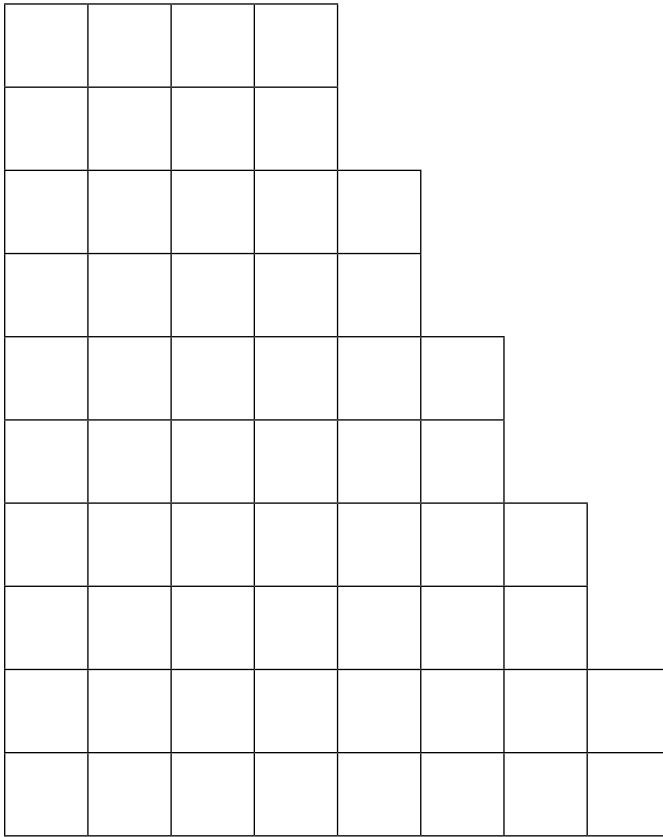

Къэтыгъэ глаголхэр апэрэ шъхъэм, мы уахътэм, зы пчъагъэм итэу пхъанэмэ арытх.

1. Клон
2. Чъэн
3. Плъэн
4. Джэгун
5. Дэлон
6. Зэщын
7. Тхэн
8. Пхъэшлэн

9. Чэжын

10. Елэжюнын

Гуцылэжэхэр кээухыжь

*Кээтыгээ гуцылэжэхэм глаголзу кѡахѡфагѡэхэр кѡыхѡжѡугѡѡц.
Кѡыхѡгѡѡцыгѡѡ глаголхѡм антоним адѡхѡурѡ глаголхѡр
кѡапыжѡугѡахѡѡзѡ кѡѡшѡуухыжѡ. Гуцылэжэхѡм ямѡхѡанѡ
кѡызѡхѡшѡуф.*

1. Гѡогурыклѡм игѡогу **хѡкы**, чыплѡ исым илѡфшлѡн...
2. Клѡр **кѡѡкю**, жѡыр...
3. Чѡыгыжѡыр **щытѡу**, чѡыгыклѡр...
4. Гѡѡр гѡызѡ **кѡѡкю**, клѡр кыизѡ...
5. Узыр ощынѡклѡ **кѡѡкю**, мѡстанѡклѡ...
6. Узгѡѡблѡгѡагѡѡр **гѡѡблѡгѡѡжѡ**, узгѡѡпыирѡр...
7. Джѡгур уджыклѡ **аублѡ**, уджыклѡ...

8. **Дэлэбаи** ет, ... къящэ.

9. Былымыр зыгъотырэр **мэгушо**, зышлоклодырэр ...

Схемэу къятыгъэм тефэрэ глагол щырыщ къяшгьутх.

1. — — — — —
2. — — — — —
3. — — — — —
4. — — — — —
5. — — — — —

Шьошла шьо?

Предлог – гущылэхэр гущылэхыгъэм зэрэщызэфыщыт шыкIэхэр къязыгъэлъэгъорэ зэмыхьокIырэ гущыл¹. Урысыбзэм предлогхэр хэтых: **на, в, под**. Адыгабзэм предлог хэтэп. Ау предлогхэм къятрэ мэхъанэр адыгабзэм хэт превербхэм къягъэлъагъо. Гущылэм пае: **те**-шъхьагъым Iофыр зэрэщыхъурэр къягъэлъагъо. Унашъхьэм те-т, шым те-с.

Адыгабзэм мыщ фэдэ преверб къязырэкIохэр хэтых: и-, дэ-, хэ-, те-, пэ-, пы-, чIэ-, кIэ-, го-, бгъу-, Iу-, къо-, кIоцIы-, лъэ-, блэ-, шIо-, щэ-/щы-, Iу-. Преверб зэхэлъхэр: пэ-Iу-, пэ-шIо, пэ-кIэ, кIэ-кIэ, кIэ-лъы, кIэ-бгъу, Iэ-кIэ-, Iэ-пэ, лъэ-хэ-, бгъо-дэ, шъхьэ-ры- ыкIи ащ нэмыкIхэри.

Мы къятыгъэ превербмэ ямэхъанэ шьошла шьо?

Превербхэмрэ ямэхъанэрэ эффэшъухьыс

Превербэу къятыгъэхэр апытэу щысэхэр къяшгьухь, гущылэхыгъэхэр зэхэжъугъэуцох.

Превербыр	Мэхъанэр
Къэ-	Iофыр плъышъо гъэнэфагъэ зимыIэхэм, цIыфыбэ е пкъыгъуабэ зыщызэхэтхэм зэрэпхыгъэр
Щы-	Шъхьагъым Iофыр зэрэщыхъурэр

¹ Русско-адыгейский словарь. – 1960. – С. 676.

Дэ-	Къэуцухьагъэ горэм Иофыр зэрэпхыгъэр е дэшлэн мэхьанэр
И-	Иупэ лъэныкъор
Хэ-	Пкъыгъом готэу е ыбгъуклэ зэрэщытыр къегъэлъагъо
Те-	Фэшлэн мэхьанэр
Члэ-	Зэдэшлэн мэхьанэр
Иу-	Бгъу лъэныкъор
Го-	Иофэу ашлэрэр къэгущыIэрэм ылъэныкъоклэ гъэзагъэу зэрэщытыр
Фэ-	Къэралыгъохэм, узэрэхьан плъэкIыщтхэм е зыгорэ зэрыплъхьан, зэрыбгъэхъон плъэкIыщт пкъыгъом зэрэпхыгъэр
Зэдэ-	Иофыр зыщыхъурэр
Бгъу-	Иофыр гъунапкъэ зилэхэм е кызыэлупхын плъэкIыщт пкъыгъохэм кызыэращыхъурэр

ПРИЧАСТИЕР

Сэ хэгъэгоу «бзэ лъэпсэ гущылэм» сыщэпсэу. ПлъышъуацIэмрэ глаголымрэ сиблагъэх. ПлъышъуацIэм иупчIи джэуап къесэты, ащ фэдэу падежхэмкIи сэ сызэхъокIы, пчъагъэу ащ илэри сэри силэн елъэкIы. Глаголым нэшанэу хэлъхэр сэ зэкIэ схэплъэгъонэу зэсэгъэпсы.

Сыд фэдэ бзэ гущыIа зигугъу тшырэр? Сыд фэдэ нэшана плъышъуацIэм иеу причастием хэлъхэр? Сыд фэдэ нэшана глаголым иеу зыцIэ къепIон плъэкIыщтхэр?

Причастием инэшанэхэр пхъанэмэ къарытх.

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ЕГУПШЫС!

Къэтыгъэ глаголхэм причастиехэр къатежъугъэкӀых. Ахэр хэтэу гуцыӀэухыгъэхэр зэхэжъугъэуцох. Причастием морфологие нэшанэу иӀэр къэжъугъэнаф.

Бгъэфедэшт глаголхэр: чъэн, кӀон, гъын, щхын, лыдын, текӀон, къэуцун, къэкӀын, еджэн, жъон, еушьын, зыгъэпсэфын, ихъан, къещхын, сысын, текӀон, тхэн, тӀысын, щилъэн, Ӏээн.

СУРЭТХЭМ ШЪУЯПЛЪ

Сурэтхэм къагъэлъагъорэмэ ашӀэхэрэмкӀэ янэшанэхэр къашъуло. Ахэр хэтэу гуцыӀэухыгъэхэр зэхэжъугъэуцох.

ГуцыӀэжъэу къэтыгъэхэм шъукъядж, причастиеу къыхэфэгъэхэр къыхэжъугъэщ, гуцыӀэухыгъэм къызэрэхэфэгъэ членыр къэжъугъэнаф.

1. АӀуагъ пӀоу умышӀэрэм утемыгуцыӀ.
2. АмышӀэрэм кӀэупчӀэх.

3. Ащ ыlorэр пшахъом тетхагъ.
4. Бзаджем ышлэрэр шлум тырелъхъэ.
5. Блэр заорэр клапсэм щэщынэ.
6. БлэкIыгъэр зымышлэрэм непэрэм уасэ фишlырэп.
7. Бзылъфыгъэ зыдэщысым сэр щырахрэп.
8. Бэрэ кIуагъэм уемыупчI, бэ зылъэгъугъэр упчIэжьэгъу шы.
9. Дэрэр Iудан, бзэрэр бзыхъаф.
10. Жъы дэгъу зыдэщымыIэм кIэ дэгъуи щыIэп.
11. Жъыр зыгъашlorэр цIыфмэ шу альэгъу.
12. Жъэу тэджырэм шыкIэхъу къыфалъфы.
13. Зинахъыжъ зымылъытэрэм ышъхъэ ылъытэжьырэп.
14. Зыlorэр арэп, зышлэрэр ары нахъ.
15. Зэдэлажьэрэр лэжьыгъэ гъэбагъу.
16. Зым Iэпызырэр адрэм къештэжьы.
17. О бгъаллэрэр ллэрэп, о бгъатхърэр тхърэрэп.
18. Узгъэгъырэм урикIас, узгъэшхырэм уриджагъу.
19. Уижъ ыlorэр шIэ, уикIэ ышlырэр шхы.
20. Умышлэрэм укIэупчIэныр губгъэнэп.
21. Чlыр куоу зыжьорэм игъажъо къэжъо.
22. Чlэу зытетыр ылъэгъурэп.
23. Шышъхъэр зыблэкIырэм шыкIэм укIэлъымыбэнэжь.
24. Шъузым езаорэр ллэп.
25. Шу зышлэрэр шлум IокIэжьы, е зышлэрэр ем IокIэжьы.

Схемэу къэтыгъэм тедфэрэ причастие щырыщ къэшгутх.

1. — — — — — ⤴ ⤴ ⤴ □
2. — — — — — ⤴ ⤴ ⤴ □
3. — — — — — ⤴ □
4. — — — — — ⤴ ⤴ ⤴ □
5. — — — — — ⤴ □

Къэтыгъэ глаголхэм причастиехэр къатеджъугъэкIэз, пхъанэм тедфэу арышгутх.

Бгъэфедэщтхэр: *дэн, гушлон, игъукIын, хэплээн, быбын, гупшысэн, еджэнджэшын, пхырыкIын.*

				р								
					р							
						р						
							р					
								р				
									р			
										р		
											р	

Хэт кылоо, хэт кышлэн?

ИщыкIэггээ причастиеер хырыхыхьэм хэжгуггэуцуожь. Причастиеер зыфэдэр къашгуло.

... мэггы	зылукIэрэм	
Тыжбын кылоо зэрэлгэлъ, ... теггэгүшю	чIэмышьэрэр	
Мазэм фэдэу хъурэябз, бзэгоу ... дэггэ закI, чIым къыхэпшмэ тыггэм лъэплъэ	зышхырэр	

<p>Ыгу псынклэ, ... рефыжьэ</p>	<p>зытлэкырэр</p>	
<p>ЗыкIэ памычэу, шэщым ...</p>	<p>зэрыхьэрэм, зыщыкIэцIырэм зыщыгъуалъхьэрэм</p>	
<p>Ептмэ къыуеты, ... бэрэчэт</p>	<p>къылэжьырэр</p>	
<p>Зыми ымыуасэу бын уасэ...</p>	<p>иIэр</p>	
<p>Ытыкъын лъынэ, ынапшIэ бэгу, гурымзэ мачъэ,.. щэкIэцIы... щэгъуалъхьэ, къыщырещы, ищыри кIэпэ- кIашъу, ышъуи техьэ-текл</p>	<p>къилъэлъырэм</p>	
<p>Зыкъопс дунэе псэум ...</p>	<p>дэкIоягъэр</p>	

Хэт уашъом лъэой езыдзи...	къыуитрэр	
Къэцыгъонэ шъхьэфэлажъ ... къызIах	лъыIэсрэр	

Наречиехэм тэ тяджэ, Ямэхъанэки тэгоцы

Наречиехэр: непэ, адыклэ, тыгъуасэ, хъазырэу, пчэдыжъым, егъэзыгъэкIэ, нэужым, боу, джабгъум, гъатхэм, пкIэнтIэпсыклэ, асыхъатым, зэзакъо, ерагъоу, губжыгъэу, лъэпэпцIыеу, джыдэдэм, чыжьэу, мазэрэ, тIэки, жъажъэу, шъабэу, езбырэу, лыгъэкIэ, лъэсэу, зырызэу, чэфынчъэу, адрабгъукIэ, гъэрекIо, мырэуцтэу, егъэлыягъэу, цэунае, хъампIэлоу, бэшIагъэу, илъэсрэ, лъэгонджэмышъхьэкIэ, лъэшэу, джауцтэу.

Хъурэм- шIэрэм ишыклэ наречиехэр	ЧыпIэ наречиехэр	Охътэ наречиехэр	Багъэ, шапхъэ наречиехэр	Къызхэкирэ, мурад наречиехэр
дэеу	ышъхьагъкIэ	нэфшъагъом	бэрэ	нэужым

Зэфэшъухьыс

пчыхъашъхь

мыгъэ

тыгъоснахъып

джыдэд

зымафэ

пчъэгъацIэрэ пкъыгъуацIэрэ

наречиерэ пкъыгъуацIэрэ

наречиерэ гуцыIэгъусэрэ

пкъыгъоцитIу

цIэпапкIэрэ пкъыгъуацIэрэ

тыгъоспчыхь

наречитлү

ІэпыІэгъу

пчыхьэ + шъхьэ > пчыхьашъхь

тыгъуас + пчыхьэ > тыгъоспчыхь

тыгъуас + нахьыпэ > тыгъоснахьып

мы + гъэ > мыгъэ

зы + мафэ > зымафэ

джы + дэдэ > джыдэд

Наречиу къыхэфагъэхэр, купэу зыхахьэрэр къаІо, гъэпсыгъэ зэрэхъугъэр къэгъэнаф.

1. **Нычэпэ** шъуздэкложьын щыІэп, гъогухэри щынэгъончъэу щытэп: цІыф бзаджэхэр щээекІох. 2. **Пчыхьэм**, пщэпэ зэхэогъум дэжь, Къарбэч ижэкІэ-пэкІэ тІэкІухэр фыжьэу къэпсэу, изэкъо дэдэу ипчъэлупэ Іусыгъ. 3. **Аужыпкъэм** Биболэт пэчІынатІэ шъыпкъэу Нафсэт къызэтеуцо. 4. ОшІэ-дэмышІэу, Къарбэч **ыпэкІэ** зедзы, губгъэнышхо ышІэу, ыгу еІэу Нафсэт къытекуо. 5. **Модэ** унэжьым чІашъухь, – къэлүшъашъэ зыгорэ. 6. **Чыжьэу**, псым адырыкІы, мэзышхоу Іутыр нахь щынэгъожьэу мэзахэм хэкІуадэ. 7. **ІкІэлэгъуми**, къызэраІотэжьырэмкІэ, «лЫшІугъэм» иІахь хигъэкІодагъэу къычІэкІыщтыгъэп. 8. Хьаджэм **джыри** щагум зыщихъункІэщтыгъ. 9. **Джыдэдэм** тыхьаблэ шъуз горэ садэжь къэкІогъагъ. 10. МыгумэкІыхэу, **мэкІэ-макІээ**, гупшысэри дыхэтэу тутыныр ыщахьыгъ. 11. Хьалахъо имыхабзэу, **сакъэу** къогъу къолъ горэ зэрэзыдиІыгъым Нафсэти гу лъетэ. 12. Ныом **тІэкІу** зэпигъэуи, лъэшэу хэцэтыкІи къыригъэжьэжьыгъ. 13. ДэгъотлЫкъо **ишъыпкъэу** губжыгъэу, нахь пхъашэу пэуцужьы зэхъум, начальникым кІичыжьыгъагъ. 14. ПцІэгъоплЫым ылъакъохэмкІэ **пагэу** чІыгур къызэкІекъо. 15. Кум емыкІоІапэу, псы шъугъэр зэпичи, Биболэт **кІэкІэу** къызэтеуцагъ.

Мы наречиэхэм синонимхэр къафэжъугъот. «Адыгэ синоним гущыІэлъэ кІэкІыр» жъугъэфедэ.

Гоузэу –

Дахэу –

МакІэу –

ШэнышІоу –

Чэфынчъэу

ІупкІэу –

Хъыеу –

Ишъыпкъэу –

Лъэшэу –

ПсынкІэу –

Жэмачыоу –

Инэу –

Хылыэу –

Нафэу –

Жъажъэу –

Гупсэфэу –

Упчлэм иджэуап псынклэу тэ кьэтэты (Джэзуклэ)

Клэлэегъаджэм карточкэхэр егъэхъазыры. Карточкэм упчлэу наречиехэр зиджэуапхэр тетхагъэх. Джэгуным хэлажъэхэрэм карточкэ зырыз аштэ ыкли упчлэ пэпчъ имэхъанэ ехылылэгъэ наречие хэтэу гуцылэухыгъищ зэхагъэуцо, зыхахъэрэ купыр къагъэнафэ. Гуцылэжъклэ щысэ еджаклом къызиыхъклэ, зы балл клэлэегъаджэм тедзэу фешы.

Зэрэпшыщтыр

Сыдэуцтэу?	Сыдым къыхэклэу?	Сыдигъо?
Тауцтэу?	Тыдэ?	Сыд фэдизэу?
Сыд пае?	Тхъапшэу?	Сыд хъугъэу?

УСЭХЭР

Усэмэ ащыщ пычыгъомэ наречиехэр къахэжъугъэщ, купэу зыхахъэрэр къашгъуо (Мэщбэшлэ И. усэхэм къахэхыгъ).

Непэп, тыгъуасэп, щылаклэр,
Уижыкорены сызхэтыр
Чъыг тхъапэу сыпшлшлы шъхъаклэ,
Уилъагъо зехъэп сызтетыр.

Ащ нахъ маклэп нахъ мыбэжъмэ
Тхъагъуи, къини къытпыщылъыр.
Щылэ мазэр лыжъты бэщмэ,
Щыланыхъэр, сыд узпылъыр!

Дунай шхуантлэм зиутылоу
Дицэяггэп пшъаплэр.
Іэсэ-Іасэу, зи ымылоу
Къещхы ошхы шъабэр.

Мо абрамыжъоу нэпкъы гъэчъыггэм
Бгъэм зицэиггэр зы гъэп, гъэ минэп.
Непэп, неущэп – гъашлэр зыпчъыггэм
Къыщегъэжъаггэу цтаггэр ишэнэп.

Бэшлаггэу зэгорэм слогъаггэм
Къэсэшлы джыри игуггэу,
Сежьи шлуггъахэ сыздэклогъаггэм
Джыри сыкложыы сшоиггэу.

Ошлэ-дэмышлэу къутамэм
Ытэмэ пцланэ епхуатэ,
Дидзые къэси ос самэм
Хъэринэ псынклэр хеггуатэ.

Сэшлэ сэ дэггэу, сыд фэдэу къинми
Цыфыггэр пхыным нахъ дахэ щылэп.
Чылыггэ хъураир тфэцыклыми, инми
Мэфаггэу хэлтыр сигушылап.

**Адыгэ псалгэу псалгэжъхэр
Ошлэ-дэмышлэу гум къэклых.
Тарихъ хэдыкхэу Іэмышлхэр
Гъашлэм ижабзэу бзэ хэклых.**

 *Гушылэжъхэм шуккъадж, ямэханэ къашгуло, наречиеу
къыхэфаггэхэр къыхэжъуггэщ.*

Маклэу Іо, бэу шлэ.
Жъэу тэджрэм шыкхэу фалгфы.
Жъэу къэтэджыггэмрэ клалэу къэзыщаггэмрэ клэггэожыггэп.
Зыггэм аупклэрэ мэкгур гъитлум икгурэп.
Лгэшэу ушхэн – маклэу пшхын, маклэу ушхэн – бэу пшхын.
Дэггэу улажгэмэ, Іахъ лые бгготын.
Гъатхэмф пасэу пшлэрэм бжыхгэм иггэо мэху.

 Тхэмэфэ мафэхэм ацлэ къемылоу мэфих ыцлэ къешгулу.

(Тыггоснахып, тыггэуас, неп, неущ, неущмыкІ, адрэмыкІ)

Илъэсым имазэхэр зэфэшъухьыс

01	ЖъоныгъуакI
02	Бэдзэогъу
03	Щылэ маз
04	Шышъхьэлу
05	Юныгъу
06	ШэкIогъу
07	Тыгъэгъаз
08	Мэзай
09	Чъэпыогъу
10	Мэкъуогъу
11	Гъэтхапэ
12	Мэлылъфэгъу

Сэмэркъэу зыхэлъ упчIэхэр

1. Сыд фэдэ илъэса зы мафэ нахь мыхъурэр?
2. Сыд фэдэ лагъа узэрышхыкIын умылъэкIыщтыр?
3. Сыд фэдэ шъуа хым илэу пшIэхэрэр?
4. Сыд фэдэ чъыга оцх зыхъукIэ къолэжъыр зытетIысхьэрэр?
5. Сыд фэдэ пса щыбзэкIэ къэпхьын плъэкIыщтыр?
6. Дэгъоу зылъэгъурэ цIыфыр сыдигъуа нэшъу залорэр?
7. КIэнкIэ тхьапша гунэкIэу пшхын плъэкIыщтыр?
8. Оцх мэфищэ зэпымыоу къещхын ылъэкIыщта?

Бээ ІэпыІэгъу гущыІэхэр

Бээ ІэпыІэгъу гущыІэхэр

гущыІэлъыкІохэр

зэпххэр

гущыІэгъусэхэр

Таблицэм шъуеплъ ыкІи къэтыгъэ бээ ІэпыІэгъу гущыІэхэр куп-купэу къэжъугощ.

Ау, дэжъ, ары шъхъае, пае, кІоцІ, пашъхъ, ыкІи, кІыб, нэуж, чІэгъ, е, хъауми, къодый, дэд, натІэ, сыда плэмэ, ныІэп, ары пакІошъ, къогъу, загъорэ, кІыІу, фэдиз, шъхъакІэ, шъыу, адыкІэ.

Къэтыгъэ гущыІэжъэхэм шъукъядж, ямэхъанэ къашъуІо, бээ ІэпыІэгъу гущыІэу къахэфэгъэхэр зыхахъэрэ купхэр къашъуІо.

Е улІэн, е улІын.

Лъэш нахъи, Іуш.

Ыужрэ акъыл нахъи, ыпэрэ акъыл.

Кон нэкі щыІ, ау хэтэ нэкі щыІэп.

КІорэр е хъэмэ ашхы, е шхэрэм ІокІэ.

БзакІэ ешІэ шъхъакІэ, зэрыбзэрэ иІэп.

Мафэм хахъорэр апэрэм бзыу щэ лъэгъу, нэужым атэкъэ

лъэбэкъуищ.

УиджэнакІэ нэс къэси лэжыгъэм хэхъо.

Уизэкъон нахъри Іэл къыбдес.

Унэр зэрашъырэ ощыр унэ кІыбым дадзэжъы.

ХъакІэр хъазыр шъхъае, бысымыр хъазырэп.

ЧІыфэр штэгъошІу, ау тыжыгъуае.

Іэнтэгъур благъэ шъхъакІэ, уецэкъэжъышъурэп.

Къэгъэнаф

Зыгощрэ зэпххэр зытет сатырыр къэжъугъэнаф:

а) е, ау, ыкІи, хъауми.

- б) е, зэ-зэ, хьауми, е-е.
в) ары шъхъае, хьауми, е-е, ыкIи

Зэпыщыт зэпххэр зытет сатырыр къэжъугъэнаф:

- а) ау, нахъ, шъхъакIэ, ары шъхъае
б) ыкIи, е, шъхъакIэ, ау
в) е-е, зэ-зэ, ау, ары шъхъае.

Гущылэгъусэ зыхэт сатырыр къыхэжъугъэщ:

- а) дэд, шъыу, ба, хьау
б) дэд, ныIэп, ыкIи, шъхъае
в) ары шъхъае, сыда пIомэ, е, ау

Къэтыгъэ схемэм тефэрэ гущылэухыгъэ тIурытIу къызэхэгъэуцу.

Къэтыгъэ гущылэхэр бзэ лгэпсэ гущылэу ыкIи гущылэлъыкIоу гъэфедэзэ, щысэхэр къэшъухъых.

Бгъэфедэщт гущылэхэр: кIыб, нэс, фэдиз, ыпэкIэ, къогъу, къэс, кIоцI, гуп, адыкIэ, щыщ.

Хырыхыхъэхэр къэтэшIэ

Хырыхыхъэмэ шъукъядж, джэуапхэр къашъушIэ. Хырыхыхъэхэм ахэт бзэ IэпыIэгъу гущылэхэр къахэжъугъэщ, купэу зыхахъэхэрэр къэжъугъэнаф.

1. Сыхъатэп, ау къытео.
2. Тамэ иI, ау быбырэп, лъакъо иI, ау уклэхъащтэп.
3. ЧIым рэкIо, уашъор ылгэгъурэп, зи къеузырэп, ау мэщэлIу зэпыт.
4. Цабэ Iут, ау цакъэрэп.
5. Пчъишъэ хэлъ нахъ мышIэми, дэхъапIэу зы нахъ иIэп.

6. Мэклэ лэзэ шъхьаклэ – хъэп, тамэ гот шъхьаклэ – бгъэп.
7. Ощ нахьы нахь клыхь, сэщ нахьы нахь клыхь, ашъо клыхь телъ.
8. Жъонаклоп, гъуклэп, пхъашлэп, ау чылэм апэрэ лофышлэу дэт.
9. Нахьыбэ къипхы къэс нахь ин мэхъу.
10. Чы члэгъым лэгъупэжъые къыщэжъо.

ЗЭФЭШЪУХЬЫС

Къодый, нэмыкл, хъау, гущэба, дэд...	Гущылэлъыклохэр
Ыкли, зэ, е, шъхьаклэ, нахь, ау...	Гущылэгъусэхэр
Фэдиз, дэжъ, къогъу, нэуж, клыб...	Зэпххэр

ЛИТЕРАТУРЭР

1. Адыгэ гушыгъэжъхэр. – Мыекъуапэ, 1978. – 200 с.
2. *Александрович, Н. Ф.* Занимательная грамматика / Н. Ф. Александрович. – Минск, 1965. – 252 с.
3. *Арсирий, А. Т.* Материалы по занимательной грамматике русского языка. Часть первая / А. Т. Арсирий, Г. М. Дмитриева. – Москва, 1963. – 239 с.
4. *Блягоз, З. У.* Жемчужины народной мудрости / З. У. Блягоз. – Майкоп, 2011. – 85 с.
5. *Бурлака, Е. Г.* Занимательная грамматика / Е. Г. Бурлака, И. Н. Прокопенко. – Донецк, 1997. – 509 с.
6. *Иванова, В. А.* Занимательно о русском языке / В. А. Иванова, З. А. Потиха, Д. Э. Розенталь. – Ленинград, 1990. – 251 с.
7. *Кумахов, М. А.* Морфология адыгских языков / М. А. Кумахов. – Нальчик, 1964. – 270 с.
8. *Къунэ, М. Д.* АдыгабзэмкӀэ тестхэр / М. Д. Къунэ. – Мыекъуапэ, 2007. – 83 н.
9. *Мурад, Г. А.* Лексикэм изэгъэшӀэнкӀэ творческэ юфшӀэнхэр / Г. А. Мурад, С. Г. Шъхъэлахъо, З. Б. Бгъуашэ. – Мыекъуапэ, 2005. – 40 н.
10. *Розава, Г. В.* Грамматика адыгейского языка / Г. В. Розава, З. И. Керашева. – Краснодар–Майкоп, 1966. – 462 с.
11. *Сэхъут, Къ. Хъ.* УзӀэпызыщэрэ хысап / Къ. Хъ. Сэхъут. – Мыекъуапэ, 2002. – 67 н.
12. *Шъаукъо, А. А.* Адыгабзэм иморфологии / А. А. Шъаукъо. – Мыекъуапэ, 1983. – 125 н.
13. *Шъаукъо, А. А.* Адыгабзэм илексикэрэ ифразеологиерэ / А. А. Шъаукъо. – Мыекъуапэ, 1980. – 87 н.
14. *Шъаукъо, А. А.* Джырэ адыгабз / А. А. Шъаукъо. – Мыекъуапэ, 2009. – 385 н.

ГУЩЫАЛЪЭХЭР

1. *Бырсыр, Б. М.* Адыгабзэм итхэнхэбзэ гущыалъ / Хъ. Б. Даур, А. А. Шъаукъо. – Мыекъуапэ, 1994. – 204 н.
2. *Гъыщ, Н. Т.* Адыгэ-урыс-къэбэртэе псэушъхъэцӀэ гущыалъ / Н. Т. Гъыщ, Н. Г. Гъыщ. – Мыекъуапэ, 2005. – 175 н.
3. *Гъыщ, Н. Т.* ПсэушъхъацӀэмэ ягущыалъ / Н. Т. Гъыщ. – Мыекъуапэ, 1990. – 189 н.
4. *Мурад, Г. А.* Адыгэ-урыс ономим гущыӀэлъэ кӀэкӀ / Г. А. Мурад. – Мыекъуапэ, 2003. – 94 н.
5. *Мэрэтыкъо, Къ. Х.* АдыгацӀэхэм ятарихъ / Къ. Х. Мэрэтыкъо. – Мыекъуапэ, 1994. – 84 н.
6. *Псеунок, А. А.* Русско-адыгейский словарь физиологических терминов / А. А. Псеунок, А. Н. Абрегов. – Майкоп, 1999. – 132 с.
7. Русско-адыгейский словарь. – Москва, 1960. – 1097 с.
8. *Тхьаркъуахъо, Ю. А.* Адыгабзэм ифразеологизмэ гущыалъ / Ю. А. Тхьаркъуахъо. – Мыекъуапэ, 1980. – 198 н.
9. *Тхьаркъуахъо, Ю. А.* Адыгэ синоним гущыӀэлъэ кӀэкӀ / Ю. А. Тхьаркъуахъо. – Мыекъуапэ, 1969. – 325 н.
10. *Тхьаркъуахъо, Ю. А.* Зэпыщыт адыгэ гущыӀэхэм ягущыалъ / Ю. А. Тхьаркъуахъо, Ш. С. Хъаудэкъу. – Мыекъуапэ, 2003. – 138 н.
11. *Хатанов, А. А.* Толковый словарь адыгейского языка / А. А. Хатанов, З. И. Керашева. – Майкоп, 1960. – 696 с.

ДЖЭУАПХЭР

Фонетикэр

«Упчлэмэ яджэуапхэр кьэтэжэугьэгьот». 1. Хьарыф 66. 2. Мэкъээзещу 10. 3. Мэкъээзещэ кьызэрыкI оу 3 (а, э, ы). 4. Мэкъээзещэ зэхэлъэу 7 (и, о, у, е, е, ю, я). 5. Тамыгъэу 7 (гъ, жъ, къ, лъ, хъ, чъ, шъ). 6. Тамыгъэу 2 (жь, хь). 7. Тамыгъэу 7 (кI, лI, пI, тI, цI, чI, шI). 8. Н. Ф. Яковлевымрэ Д. А. Ишъхъэмафэмрэ. 9. Тамыгъэу 14 (гу, гъу, дзу, жъу, ку, къу, кI у, пI у, тI у, хъу, цу, шъу, шIу, Iу). 10. Хьарыфэу I. 11. хь, дж, кI (мэхъанэ, лъэгуандж, шкI э). 12. Хьарыфэу и (8). 13. о (ом изытет), е (Е зышIэрэм е фыщылъ). 14. ь, ь. 15. Хьарыф 58. 16. в, дзу, е, й, ь, ь, э, ю.

«Хьырыхьэхэр кьашъушIэ». 1. Тыгъэнэбзый. 2. Жьыбгъэ. 3. Лэныст. 4. ТхьакIумкIыхь. 5. Аслъан. 6. Пыжъы. 7. Цыгъо. 8. Тхьачэт. 9. КIэнкIэ. 10. Къэбы. 11. Цумпэ. 12. Напцэ. 13. Шъхьацы. 14. Гу. 15. Сыхъат. 16. Шы. 17. ПцIы. 18. Шыбжьый. 19. Атакъэ. 20. Чэщбзый. 21. Ныбжьыкъу. 22. Цэ. 23. Тхылъ. 24. Хьэ. 25. Баджэ. 26. Гъунджэ. 27. Бзэгу. 28. Чэтыу. 29. Бжьыны. 30. Натрыф. 31 Бадзэ. 32. Пхъэлэбжъан. 33. Iэгуау.

«Хьарыфылъэр зыдэтIыгъэу тэ гуцылэхэр тэгъэпс». 1. Тыжъын. 2. Мадэ. 3. ШIэныгъ. 4. ЧыпIэ. 5. Матхэ. 6. Шалъэ. 7. Мазэ. 8. Тхылъ.

«Хэт нахьыбэ кьытхын». П – Пэнэжьыкъуай, Псыбэ, ПчыхьалIыкъуай, Пщыжъхьабл, ПсыIэрыщ, Псэйтыку, Пщыщ, Пэнэхэс, Псэкъупс. **Дж** – Джаджэ, Джамбэчий, Джыракъый, Джэдэжэхьабл Хь – Хьатыгъужъыкъуай, Хьакурынэхьабл, Хьатикъуай, Хьалъэкъуай, ХьакIэмзый, ХьапэкIай, Хьаныкъое мэз. **М** – Мыекъуапэ, Мамхыгъ, Мэзмаф, Мэзмый, Мартэ (псыхъо), Мэфэхьабл. **Къ (Къу)** – Къэбыхьабл, Къурджыпс, Къужъэепс (псыхъо), Къунчыкъохьабл, Къэлэжъ, Къэээныкъуай.

Шарад. 1. Мышъэ. 2. Нэпсы. 3. Чэщбзыу. 4. Кушъэ. 5. Мэзы. 6. ПсыгуIан. 7. Псычэт.

Лъэоянэм тыкъехзэ. I. 1. Iэ. 2. Лы. 3. ПлIы. 4. Чыгу. 5. КIыфы. 6. КъампIэ. 7. КIэлакIэ. 8. АкъылышIу. 9. ГуIэтыпI. 10. КIэлэцIыкIу. 11. КъэтIэмыгъ. 12. КIэлэегъадж. 13. БзэшIэныгъ. II. 1. Ты. 2. МацI. 3. ПакIэ. 4. ПшIапIэ. 5. ПкIэшъэхъу. 6. ПIэстапхъэ. 7. КIэлэеджакIу. 8. ШIэныгъэлэжъ.

Сэмэркъэу зыхэлъ хьырыхьэхэ упчIэхэр. 1. М. 2. Гу. 3. Шъэ. 4. Дж. 5. Iэ. 6. Х. 7. Хь/хъо.

Хьырыхьэхэр. 1. Шы. 2. Бжъэ. 3. Баджэ. 4. Чэты. 5. Чэтыу. 6. Къамзэгу. 7. ХьантIаркъу. 8. ТхьакIумкIыхь.

«... Цыфым ыцIэ тэжэугъэус». Бзыу. Аслъан. Къэплъан. Роз. Лил. Цыгъу. КIаку. Цац. Свет. Мин. Абас. Саусырыкъу. ГъукI.

Лексикэр

КъашIэ. 1. Щай. 2. Класс. 3. Джац. 4. Мышъэ. 5. Баджэ. 6. Хьаблэ. 7. Пхъаш. 8. Лъэгу. 9. Лъапэ. 10. Лъакъо. 11. Лагъэ. 12. Тыжъын. 13. Дышъэ.

КъэтэжэугъэашI. I. 1. Сэ. 2. Сэку. 3. ПакIэ. 4. Благъэ. 5. Пшъэрылъ. 6. Тхьаркъожъ. 7. Лэгъупкъопс.

II. 1. Е. 2. Цэ. 3. Iэгу. 4. Ныбгъу. 5. Хьисап. 6. ЧIэгъчIэлъ. 7. Псыхадз.

III. 1. Егъу. 2. Дэн. 3. Гъэхъун. 4. Дешхы. 5. ГъэпцIэн. 6. Гъэгъозэн.

Кроссворд. ЫбгъукIэ клоу: 2. Псынклэ 4. Лъэгъу. 6. Дышъэ. *ЫчIэгъкIэ ехэу:* 1. Хы. 2. ПакIэ. 3. Бланэ. 5. Стыр.

Егупшыс! НыбжьыкI – кIэлакI, кIэлэгъуал. Жъы – тIурыс, нэжъIужъ. Дэгъу – шIу, пшъхап, хъарзын, гоуз, ялуй, шIагъу. Дахэ – лъэгъупхъ, бжьышIо, къудан, теплъапхъ. Уасэ – пкIэ, улэупкIэ. Лыхъужъ – лыблан, лыхъупхъ, псэемыблэжъ. Уахътэ – зэман, лъэхъан, сыхъат. Гухэлъ – мурад, хысап, лъэгъун. Гъунэ – нэз, цыпэ, пакIэ, цакIэ, Iэклап, къуапэ. Iазэ – IэпэIас, къулай, сэнауш. Iахъыл – къош, хэшIыхъагъ, благъэ, щыщ. Шъхъэубат – шыкIай, шъхъэпай, бзаджэ, мыдалу.

УпчIэхэмрэ гъэцэкIэнхэмрэ. 1. ГущыIэрий, Iорыжъор, жэмачыу, жэмыIан, чау-сау, жэмыIыгъ.

2. КIэкIы – кIако (кIако I. ПкъыгъуацI, пиджак, китель. КIако II. ПлъышъуацI, короткий). Шъао – къо (къо I. ПкъыгъуацI, свинья. Къо II. ПкъыгъуацI).

3. Къо – шъао, кIалэ. Ины – джадэ, мытIыр, шъэджашъ, Iэм-лъэм. Бырсыр – куохъау, хъал-балыкъ. ЖашIо – губзыгъ, жэмаис. Гъэсагъ – еджагъ.

4. Чан – хъупхъэ. КIуачIэ – къарыу, гъэрет. ТIуазэ – тIолъфэныкъу. Благъэ – гъунэгъу, Iэгъо-благъу, хъанэ-гъун, мычыжъ. Хъацэ – хъарам. Нэгъу – напэ, нэгъу, нэкIу, нэжгъ.

5. 1. Къодан. 2. Чэфынчъэ. 3. МыIомышI. 4. Шэнычъэ. 5. 1.

«Зэфэдиэ тамыгъэ хъурэ синонимхэр». I. Щорэ, гумах, бзаджэ, къаигъэ, гупсэфын, лъэгъупхъ, рэхъатыгъу. II. Куон, хэсэн, самбыр, рыкъэин, Iуплъадж, дэхъащхын, къэуцухъан.

«Зэпыщыт мэхъанэ зиIэхэр тэ тэшIа?»

I. 1. Е. 2. Бэ. 3. Уае. 4. Дахэ. 5. Мэщхы. 6. ЦыкIу. 7. Хъупхъэ. 8. Лъхъанчэ. 9. Шъуамбгъо.

II. 1. Ин. 2. КIэ. 3. Делэ. 4. КIако. 5. ШIуцIэ. 6. Псынклэ. 7. ГукIэгъу. 8. Къыдэхъан. 9. Зэбгырызын.

«Хэт нахъ псынклэр». а) мафэ – чэщы, кIымаф-гъэмаф, пчэдыжъ-пчыхъашъхъ... б) мыщ – ащ, ыкIыIу – ычIэгъ, моклэ – мыкIэ... в) псэу – сымадж, кIэ – жъы, пщэры – оды, хъалэл-хъарам, Iуш-делэ, чэф-чэфынчъ... г) IэшIу-Iае, фыжъы-шIуцIэ...

«Хэт къыI он, хэт къышIэн?». 1. Бадзэ. 2. Чэщбзыу. 3. Чэты, тхъачэт. 4. Тхылъ, 5. Ныбжьыкъу. 6. Щыгъын. 7. Цуакъэ. 8. Ныбэ. 9. Мэлы. 10. Къамзэгъу.

«... ямэхъанэ фразеологизмэклэ къашъуIо!». 1. Бзыу пагъэм фэд. 2. Бзэ пыт. Ыжэ псы дэт. 3. ЖэкIэ маис. Ичатэ къыхыгъ. 4. Ыпэ дэгъэзыягъ. 5. Акъыл зымыI. Акъыл кIаку. 6. Къогу кIоцIылъ. 7. Хабзэ зыхэлъ. Хабзэ зезыхъ. Хабзэ зымыукъу. 8. Напэ зымыI.

«ГущыIэхэр тэрэзэу зэфэшъухъыс ыкIи фразеологие занэхэр къэжъугъэпс». ПкIантэр зэрикъухэу, ыгу риубытагъ, нэр пIэпехы, идунай ыхъожьыгъ, ышъэ икIыгъ, тхъа ыIуагъ, чIым ыIатрэн, ыпэ дэгъэзыягъ, ыжэ Iузыгъ, нэ тефагъ, гъогу етын, лъапсэ кIэутын, цы егъэджын, джэгъуалъэ ишIыхъан, имэфитIу зэшэп, инасып къэкIон, лъакъор игъэнэн, нэкIэ лIын, машIом ыстын.

«Хэт нахь дэггур?». 1. Джыхьнам машу, чэт акъыл, дышгъэ нэклап, къупшгъхъэ нэхъап, нэрэ псэрэклэ 2. Бзэгу кыхь, шгъхъэ нэкл, нэ лаеклэ, тыггужь нэклыгъ, жэ хъаф 3. Акъыл ныкъу, гуитгу-шгъхьитгу, мэшуйтгу азыфагу, зы гущылэклэ, чы къатибл 4. Акъылым щыон, губжыр клэкыжбын, нэпсыр клэлгэкыкыны, илгъэужхэр гъэбылгыжбын, юфыр зэпыфэрэп 5. Тхьаклүмэ нэлусыр луитгэу, ынэ къэмыущакоу, сыгу-сыбгъэ ылозэ, пклантлэр зэрикгухэу, ынэ клапльзээ 6. А дыды гуш, уай-уай еггэлон, хгъуш-сыш шыжбын, лы-лыл дэшын, ппыл-сыл еггэлон...

«Хэт сьд зэгупшысаггэр?». Жгъуаггэо къгъубытын; клэт лгъакгэоклэ ыуцлэрэпхын; зыдиггээщтыр ымышлэн, зэрымыр хгъун; зэрэдунэуе ылэ къинэжбын, дунаим темыфэн; еджэным ыпшгъэ риклын; къаиггэ зэфгэхгун; гупшысэггэуае хгъун.

«Гущылалгэр къашлэ». 1. Зэхэф гущылалгэ. 2. Синоним гущылалгэ. 3. Зэпыщыт гущылалгэ. 4. Тхэнхэбзэ гущылалгэ. 5. Этимологии гущылалгэ. 6. Омоним гущылалгэ.

Гущылэггэпсын

«Пхгэнэмэ арыфгэу гущылгхэр арытх!». I. Гуггэ, лыггэ, бзыггэ, лгъыггэ, адыгаггэ, псэуныггэ. II. Хгуплэ, щаплэ, шхаплэ, лгэаплэ, дэплгыплэ. III. лус, лупэ, лудэн, лупхэн, лушыхгэн. IV. Гужгэ, гурхгэ, гупшыс, гущылалгэ.

«Зэклүрэ лгэапсгхэр зэфгэшгухгхэзэ, гущылаклгхэр къгэжгуггэпсых». Тгуазэ, сыхгэатмаф, тхылгыщэ, мээчэт, тучантес, унашгъхэ, осгэпсы, етлгэф, ггэоумаф, псыцу.

«... Хэт нахь гущылабэ къыггэпсын?». Шыклгэпщын, шы, шыклэ, клэ, клгэп, пщын, пщы, щын, ны, щы, ныщ, пгэ...

«Ребус + грамматикэ хгысап». Былымышгъхэ, панэ, даплэ, пгэжгый, пгэи, клгэпхын, клгэджыб, мыжгэофы, данэ, мыжгэо, лгэггупкгэопс, нгэпсы.

«пггэггэацлгэу З зыхэт гущылгхэр пхгэнэмэ арышгутх». I. Шгыггын, щырыкгэу, щылыч, щымыщ, щыныч. II. Щгэчалгэ, щгэджаггэу, щгэфаклгэу, щгэлам, щгэзалгэ.

Бзэ гущылгхэр

Пкгыггэуацлгэр.

«Пхгэнэмэ арыфгэу гущылгхэр арытх!». I. Жгэггэу, шггэоггэу, зэлггэу, мэхгүүлгэггэу, нэшхгэиггэу, гггэпсгфыггэу. II. Клуаклэ, есыклэ, псгзуклэ, гущылаклэ, гупшысаклэ, пщггэрыхгэаклэ.

«Пкгыггэуацлгэм играмматическэ нгшангхэр къгэггэнаф». Пкгыгггэр къгэггэлггэггэо, унай, къызггэрыклгэу, цыфыр къггеклы, нгмыкл пкгыгггэо къггеклы, гггэнгфэггэу, мыгггэнгфэггэу, пгггэгггэр, падеж.

«Пхгэнэмэ арыфгэу гущылгхэр арытх!». I. Дае, зае, мае. II. Клай, цый, лгэй, сай. III. Кгэопс, лггэпс, пхггэпс, бзгэпс.

«Сэмгэркгэу зыхэлг улчлгхэр». 1. Мглылгфгэггэу. 2. Щылэ. 3. Пкыхгэапл. 4. Ныбжгыкгэу. 5. Джгэрпггджгжгэ. 6. Ыгузггэу. 7. Цуц, Цац, Зуз, Сас, Сус, Лол, Кук...

«Синоним згдгхгүрэ пкгыггэуацлггхэр зэфгэхгыс». Бзылгфыггг-шгггузы, нггу-напгэ, алфавит-хгэрыфылгэ, сабын-нгнау, псалггг-гущыл, быракгг-ныпы, хгбзггггхгг-хггакггулахгэ, шгггн-хгбзгэ, гузггг-пгггггэу, клуачлгг-кггэрыу, хгэрыф-букв, нысггун-

лэгъун, пащэ-Іэшхъэтет, ныбджэгъу-шъэогъу, уахътэ-зэман, губгъо-хашъо, къэрал-хэгъэгу, къуаджэ-чылэ, нысэдис-нысэбгъус, лы-хульфыгъ, къо-шъао.

ПлъышгуацІэр.

«Синоним зэдэхурэ плъышгуацІэхэр зэфэхьыс». Нэепсый-нэцІэфэф, онтэгъу-хьылтэ, дахэ-лъэгъупхъ къин-хъэзаб, джэфы-нэгъыф, ины-мытІыр, дэгъу-хъарзын, жъы-тІурис, гохы-голу, бгъундж-къуанчэ, бэ-хъущэ, делэ-акъылынчъ, зэжъу-бгъузэ, къаргъо-чъагъо, къэрабгъ-щынапх, къэрарынчъ-мэхъадж, кІочІадж – гъэретынчъ, фыжы – тхъугъэ хъоо-пщау –Іэхъу-лъэхъу, чэфынчъ-нэшхъэй, шэнычъ-губжыпх.

«Антоним зэдэхурэ плъышгуацІэхэр зэфэхьыс». Фабэ – чъыІэ, онтэгъу – псынкіэ, дахэ – Іае, лъагэ – лъхъанчэ, ины – цІыкІу, жъы – кІэ, дэгъу – дэи, оды – пщэры, бэ – макІэ, акъылышІу – акъылынчъ, занкІэ – ІонтІагъэ, делэ – Іушы, хъалэл – хъарам, шъуамбгъо – бгъузэ, фыжы – шІуцІэ, благъэ – чыжъэ, пытэ – шъабэ, чэф – чэфынчъ, гущыІэры – гущыІэгъуай, Іужъу – плуакІэ, бай – тхъамыкІ.

«Лъэоянэм тыкъехзэ тэ плъышгуацІэхэр етэтхэ!» Іужъущэ, Іашэ, ІэшІущэ, одыщэ, хэфашэ, пытащэ, пщэрыщэ, онтэгъущэ, кІэрэкІащэ, мытІырыщэ.

«Суффиксхэр къапыхъэзэ плъышгуацІэхэр тэгъэпсы». Фэбабз, нэгъуабз, чъыІабз, мэкІабз, пытабз, шъэбабз, чъэгъуабз, кІыфыбз, фыжыбз.

ПчъэгъацІэр.

«Хырыхыхъэхэр къашІэ». 1. Къухъэ. 2. МэшІоку. 3. Шыу зэкІэс. 4. Пшъэхъу. 5. ЩэрэхъипІ. 6. Шъхъангъупчъ. 7. Хъамбар. 8. Шъхъэ. 9. Лэныст. 10. Пэ. 11. Жэ, нитІу, тхъакІумитІу. 12. Напцэ. 13. КъопипІ. 14. Былым лъакъохэр. 15. Илъэс, мазэ, чэщы, мафэ.

«Зэфэшгъухьыс». Рубль – Урысыер. Доллар – Америкэр. Крон – Чехиер. Шекель – Израиль. Евро – Германиер. Лира – Търкуер.

«ШъошІа шъо?» I. КІэрац (Т.). II. Еутых (А.). III. Лъэустэн (Ю.). IV. МэщбашІ (И.).

«Пхъанэмэ арытх». I. Гъушъэ, дышъэ, мышъэ, машъэ, хъишъэ, пшъашъэ, пкІашъэ, Іапшъэ, лъапшъэ.

II. Щэ, щэгъу, щэч, щэпс, щэижъ, щэмэдж, щэчалъ, щэташъхъ, щэнаут, щэджэгъуан, щэджэгъуашх.

III. Щыгъу, щын, щыр, щыпс, щытхъу, щысэ, щыуан, щылыч, щыІагъ, щылбыр, щыІакІэ, щыбжъый.

IV. Блэ, блэр, блэбгъу, блэгъожъ, блэнашкІ, блэрыпс.

V. Блыпэ, блыпкъ, блыны, блыгучІ.

ЦІэпанкІэр.

«Хырыхыхъэхэр къашІэ». 1. Жэ. 2. Къамзэгу. 3. Пыжъы. 4. ПхъэуІу. 5. ПхъэІаш. 6. ЩэрэхъипІ. 7. ЩтыргъукІ. 8. Ныбжыкъу. 9. Лэгъупкъопс. 10. Ощхы. 11. Тыгъэ. 12. Жэ. 13. Чэмы, хъэ. 14. ПылъапІ. 15. Къо. 16. Гъогу. 17. МэшІоку. 18. Къамзэгу. 19. Къо. 20. Іугъо, онджэкъ.

«Сэмэркъэу зыхэлъ упчІэхэр». 1. Сэ. 2. Шъо. 3. О. 4. Зи-из. 5. Зы+горэ. 6. Мы+шъэ. 7. О+табэ. 8. Мы+сэ.

Глаголыр

«Криптограммэр» – Глагол.

«Глаголым инэшанэхэ». 1. Шъхьэр. 2. Уахътэр. 3. Пчъагъэр. 4. ЛъыIэсныгъэр. 5. Наклонениер.

«Хэт нахьыбэ къытхын?». а) къэушIункIы, къепщэ, мэтIкIу, мэгъуагъо, гъушъыгъэ, мэушIункIы, къэумэзэхы, къызэкIечы, къэуучъыIу, мэщты, къепхъы, мэгъуагъо, къещхы ...;

б) макIо, мадэ, мэпхъашIэ, малтэ, мэзао, мацъэ, мэцуахъо, мэджэгу, мэпхъанкIэ, мапкIэ, мэбыбы...;

в) гупшысэн, зэхэфын, шIэн...;

г) улъын, ушIоркъын, чъэбзэн, къэкIыжъын, лыдын, зэхэкIыхъан...;

д) гушIон, гумэкIын, чэфын, гъын, щхын, чэфынчъэн, къеон, хэкIын (гу).

«ПкъыгъуацIэхэмрэ глаголхэмрэ зэфэшъхьыс». Тыгъэр къепсы. Псыхъор мацъэ. Пщэр есы. Ошъур къехы. Ощхыр къещхы. Осыр къесы. Жъыбгъэр къепщэ. ПчыкIэр мэджэгу. Шыблэр мэгъуагъо. Псылъэбанэр мэщты. МэзакIэр къехъэ. Нэфылгыр къызэкIечы.

«Кроссвордыр къашиIэ». 1. Iазэ. 2. Псэолъэши. 3. ШIэныгъэлэжь. 4. ПхъэнкIакIо. 5. ТхакIо. 6. Хъалыгъугъажъ. 7. КIэлэегъадж. 8. Тучантес. 9. ЕджакIо. 10. ТхъакIакIо. ГуцъыIэу гъэпсыгъэ хъурэр – Iэшъхъэтет.

«Къэтыгъэ глагол сатырым щымыщыр къыхэжъугъэщ». 1. Еджэ. 2. Езэщы. 3. СыкIэлэегъадж. 4. Теджэ. 5. Еджэмэ.

«Хэт къыIон, хэт къышIэн?». Къуашъо, натрыф, цумпэ, бжъын, тыгъэгъаз, пшэсэн, щыбжъый, хъэрбыдз, мылы, жъыбгъэ, шы, ныбжъыкъу, псыхъо, тхъачэт.

«Синоним зэдэхъурэ глаголхэр зэфэхьыс». Уцун-зэпыун, гъэцэкIэн-зэшIохын, гъэшIон – едэхэшIэн, гъэчэрэгъун – IонтIэн, гъушъын – чъэпхъын, дегъэштэн – дежъыун, дэштэн – екIун, ежэн – пэплъэн, ехъырэхъышэн – еджэнджэшын, зышIошIыжъын – зигъэпэгэн, зэблэхъун – зэхъокIын, зэгъэшIэн – зэхэфын, къехъулIэн – къыщышIын, лыдын – жъыун, рэхъатын – гупсэфын, гушIон – щхын, фэсакъын – шъхъасын.

«ГуцъыIэжъхэр къэухыжъ». 1. Къыхэхъо. 2. МэкIожъы. 3. Тефэ. 4. ЕкIы. 5. МэкIожъы. 6. Гъэпыижъ. 7. Аухы. 8. ЕIэбэхи. 9. Мэгъы.

Причастие

«Причастием инэшанэхэр пхъанэмэ арытх». 1. Шъхьэр. 2. Уахътэр. 3. Пчъагъэр. 4. Падежыр. 5. ЛъыIэс е лъымыIэс. 6. ЛъыкIуат е лъымыкIуат.

«Хэт къыIон, хэт къышIэн?». ЗытIэкIырэр мэгъы (бжъыны). Тыжъын кIыIоу зэрэлъэлъ, къылгъэлъырэм тегъэгушIо (коцы). Мазэм фэдэу хъурэябз, бзэгоу иIэр дэгъэ закI, чIым къыхэпшмэ тыгъэм лъэплъэ (тыгъэгъаз). Ыгу псынкIэ, зыIукIэрэм рефыжъэ (тхъакIумкIыхъ). ЗыкIэ памычэу, шэщым чIэмыхъэрэр (къо). Ептмэ къыуеты, къыуитырэр бэрэчэт (чэмы). Зыми ымыуасэу бын уасэ зышхырэр (пылъапI). Ытыкъын лъынэ, ынапшIэ бэгу, гурымзэ мацъэ, зэрыхъарэм щэкIэцIы, зыщыкIэцIырэм щэгъуалъхъэ, зыщыгъуалъхъэрэм къыщырещы, ищыри кIэпэ-кIашъу, ышъуи техъэ-текI (тхъачэт). Зыкъопс дунэе псэум лъыIэсрэр (тыгъэ). Хэт уашъом лъэой езыдзи дэкIоягъэр (лэгъупкъопс). Къэцыгъонэ шъхъэфэлажъ, къылэжъырэр къызIах (бжъэ).

Наречиер

«Зэфэхьыс». Пчыхъашъхъ – пкъыгъоцIтIу. Мыгъэ – цIэпапкIэрэ пкъыгъуацIэрэ. Тыгъоснахъып – наречитIу. Джыдэд – наречиерэ гущыIэгъусэрэ. Зымафэ – пчъэгъацIэрэ пкъыгъуацIэрэ. Тыгъоспчыхъ – наречиерэ пкъыгъуацIэрэ.

«Сэмэркъэу зыхэлъ упчIэхэр». 1. ИлъэсыкIэр. 2. ЛэгъэнэкIыр. 3. ШуцIэр, шхъуантIэр, плъыжбыр, фыжбыр, гъожбыр). 4. Чъыг цIын. 5. Псы щтыгъ, мылы. 6. Емыджагъэр, акъылынчъэр. 7. Зы, адрэхэр гунэкIыжъхэп. 8. Хъау, азфагу чэщхэр дэлъ.

Бзэ IэпыIэгъу гущыIэхэр

«Къэгъэнаф». 1. б. 2. а. 3. а.

Хырыхыхъэхэр къэтэшIэ. 1. Гу. 2. Пцэжъый. 3. Къо. 4. Пхъэлэбжъан. 5. Хъытыу. 6. Бжъэ. 7. Гъогу. 8. Шы. 9. Машэ. 10. Чыхъумбий.

«Зэфэшгъухьыс». 1. ГущыIэгъус. 2. Зэпх. 3. ГущыIэлъыкIу.

Шхалахова Сусана Гисовна,
Мурад Гошляп Айсовна, Бгуашева Зарета Борисовна

Занимательная грамматика адыгейского языка

Технический редактор: Т.В. Кондрашова

Подписано в печать 12.11.2012 г. Формат 70×100/16.

Печать офсетная. Усл. печ. л. 13,33.

Тираж 100 экз. Заказ № 617. ООО «Качество», 385000, г. Майкоп,
ул. Крестьянская, 221/2, тел.: (8772) 57-09-92.